

Zetelverplaatsing bij oorlogsdreiging

*Van Nederland naar Delaware: een rechtsvergelijkend onderzoek naar statutaire
zetelverplaatsingen ingevolge de Rijkswet en de Wet ZDL*

Masterscriptie van S.A. Vaartjes

Faculteit der Rechtsgeleerdheid

Master Ondernemingsrecht aan de Zuidas

Scriptiebegeleider prof. dr. mr. A.F. Verdam

Datum: 12 juni 2026

Voorwoord

Voor u ligt de masterscriptie ‘Zetelverplaatsing bij oorlogsdreiging. Van Nederland naar Delaware: een rechtsvergelijkend onderzoek naar statutaire zetelverplaatsingen ingevolge de Rijkswet en de Wet ZDL’. Dit scriptieonderwerp beweegt zich op het snijvlak tussen mijn twee studieachtergronden in Internationale Betrekkingen en Ondernemingsrecht. Ik heb deze masterscriptie geschreven tijdens mijn stage bij de Directie Veiligheidsbeleid binnen de afdeling Politiek-Militaire Zaken van het Ministerie van Buitenlandse Zaken en ter afronding van mijn master Ondernemingsrecht aan de Zuidas.

Het schrijven van deze masterscriptie en het daaraan ten grondslag liggende onderzoek, heb ik als leerzaam en tegelijkertijd zeer interessant ervaren. Mijn bijzondere dank gaat uit naar mijn scriptiebegeleider prof. dr. mr. Albert Verdam. Zijn ondersteuning en feedback hebben mij niet alleen uitgedaagd, ook heeft hij mijn interesse in het onderwerp aangewakkerd. Ten slotte wil ik mijn waardering uitspreken voor prof. mr. Wino van Veen voor de tijd en moeite bij het beoordelen van mijn masterscriptie.

Ik wens u veel leesplezier.

Stan Albert Vaartjes

Amsterdam, 12 juni 2026

Inhoudsopgave

<i>Voorwoord</i>	2
<i>Lijst met afkortingen</i>	5
1 Inleiding	6
1.1 Introductie	6
1.2 Probleemstelling en deelvragen	8
1.3 Methodologie	8
1.4 Afbakening	8
1.5 Opzet	9
2 Grensoverschrijdende zetelverplaatsing in het Nederlandse rechtsstelsel	10
2.1 Nederlands internationaal rechtspersonenrecht	10
2.1.1 Incorporatieleer versus werkelijke zetelleer	10
2.1.2 De incorporatieleer in Nederland	10
2.1.3 Drie nationale rechtsbronnen voor een grensoverschrijdende statutaire zetelverplaatsing	12
2.2 Rijkswet vrijwillige zetelverplaatsing van rechtspersonen	12
2.2.1 Historie: ‘Rijkswet 1940’ voor buitengewone omstandigheden	12
2.2.2 Historie: Rijkswet vrijwillige zetelverplaatsing van rechtspersonen	14
2.2.3 Ratio.....	14
2.3 Wet vrijwillige zetelverplaatsing derde landen	15
2.3.1 Historie	15
2.3.2 Ratio.....	16
2.4 Huidige problematiek rondom de Rijkswet en Wet ZDL	17
2.4.1 Kwalificatie van oorlog	17
2.4.2 Sanctiewetgeving Verenigde Staten	18
2.5 Delaware als eindbestemming.....	19
2.5.1 Ratio.....	19
2.5.2 Relevante Delaware-wetgeving heenreis	19
2.5.3 Relevante Delaware-wetgeving terugreis	21
2.6 Tussenconclusie	22
3 De indirecte vlucht van Nederland naar Delaware	23
3.1 Techniek van de zetelverplaatsing (Rijkswet)	23
3.1.1 Wijzigingsbevoegdheid statuten.....	23
3.1.2 De procedure tot zetelverplaatsing	24
3.1.3 Ministeriële toetsing	24
3.2 Governance vraagstukken bij zetelverplaatsing (Rijkswet)	25
3.2.1 Interpretatie bestuursautonomiebepaling.....	25
3.2.2 Positie aandeelhouders.....	27
3.2.3 Positie raad van commissarissen	28
3.2.4 Positie ondernemingsraad	28
3.3 Aruba als overstap (Arubaans recht).....	29
3.3.1 Ratio.....	29

3.3.2	<i>Inbound grensoverschrijdende omzetting</i>	30
3.3.3	<i>Outbound grensoverschrijdende omzetting</i>	30
3.4	Aantasting van de zetelverplaatsing	31
3.5	De terugreis: Delaware naar Nederland	33
3.6	Tussenconclusie	33
4	<i>De directe vlucht van Nederland naar Delaware</i>	35
4.1	Techniek van de zetelverplaatsing (Wet ZDL)	35
4.1.1	<i>Bevoegdheid tot zetelverplaatsing</i>	35
4.1.2	<i>De procedure tot zetelverplaatsing</i>	35
4.2	Governance vraagstukken bij zetelverplaatsing (Wet ZDL)	36
4.2.1	<i>Interpretatie bestuursbevoegdheid</i>	36
4.2.2	<i>Positie aandeelhouders</i>	38
4.2.3	<i>Positie raad van commissarissen</i>	39
4.2.4	<i>Positie ondernemingsraad</i>	39
4.3	Analogie met staatsnoodrecht	40
4.4	Aantasting van de zetelverplaatsing	40
4.5	De terugreis: Delaware naar Nederland	41
4.6	Tussenconclusie	41
5	<i>Rechtsvergelijkende analyse</i>	43
5.1	Techniek van de zetelverplaatsing	43
5.2	Governance vraagstukken	44
5.2.1	<i>Bestuur</i>	44
5.2.2	<i>Algemene vergadering</i>	45
5.2.3	<i>Raad van commissarissen</i>	45
5.2.4	<i>Ondernemingsraad</i>	45
5.3	Aantasting van de zetelverplaatsing	46
5.4	Terugreis	46
5.5	Geopolitieke omstandigheden	47
6	<i>Conclusie</i>	48
	<i>Bronnenlijst</i>	50

Lijst met afkortingen

AA	Ars Aequi
aant.	Aantekening
afl.	Aflevering
AIVD	Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
art.	Artikel
BES	Bonaire, Sint Eustatius en Saba
bijv.	Bijvoorbeeld
B.V.	Besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid
BW	Burgerlijk Wetboek
BWA	Burgerlijk Wetboek Aruba
BW-BES	Burgerlijk Wetboek Bonaire, Sint Eustatius en Saba
CONTR	Contracteren
DGCL	Delaware General Corporation Law
diss.	Dissertatie
EER	Europese Economische Ruimte
EU	Europese Unie
e.v.	En verder
GS	Groene Serie
Hof	Gerechtshof
jo.	Juncto
Kamerstukken II	Kamerstukken Tweede Kamer
MIVD	Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
m.nt.	Met noot
MvA	Memorie van Antwoord
MvO	Maandblad voor Ondernemingsrecht
MvT	Memorie van Toelichting
MvT-LvVBA	Memorie van Toelichting bij de Landsverordening op de Vennootschap met Beperkte Aansprakelijkheid
NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
NJB	Nederlands Juristenblad
nr.	Nummer
N.V.	Naamloze vennootschap
OK	Ondernemingskamer
OR	Ondernemingsraad
p.	Pagina
par.	Paragraaf
R&P	Recht & Praktijk
red.	Redactie
r.o.	Rechtsoverweging
RvC	Raad van commissarissen
RvS	Raad van State
Stb.	Staatsblad
T&C	Tekst en Commentaar
TBS&H	Tijdschrift voor Bijzonder Strafrecht & Handhaving
TOP	Tijdschrift voor de Ondernemingsrechtpraktijk
TVVS	Tijdschrift voor Vennootschappen, Verenigingen en Stichtingen
V&O	Vennootschap & Onderneming
VV	Voorlopig Verslag
WFR	Weekblad Fiscaal Recht
WOR	Wet op de Ondernemingsraden
WPNR	Weekblad voor Privaatrecht, Notariaat en Registratie

1 Inleiding

1.1 Introductie

“Ik geloof ook dat hij die zijn handelwijze weet aan te passen aan de tijdsomstandigheden, voorspoedig regeert, en dat omgekeerd degene die zijn optreden niet met de tijd in overeenstemming weet te brengen, niet voorspoedig regeert” - Niccolò Machiavelli¹

In 1513 schreef Machiavelli al over het belang van voorbereid zijn op noodsituaties. Door een sterke toename in geopolitieke spanningen is deze oude wijsheid in relevantie toegenomen. Inmiddels wordt er zelfs gesproken over een “grijze zone tussen oorlog en vrede”.² Volgens de Minister van Defensie zijn de huidige Nederlandse wetten ongeschikt voor deze grijze zone.³ De expertgroep modernisering NV-recht benadrukt dit door in haar meest recent uitgebrachte advies erop te wijzen dat de Rijkswet vrijwillige zetelverplaatsing van rechtspersonen (de Rijkswet) en de Wet vrijwillige zetelverplaatsing derde landen (de Wet ZDL) noodwetten zijn van enige tijd geleden. De expertgroep vraagt zich daarbij af of deze wetten voldoende aansluiten bij de huidige tijd. Het advies benoemt hierbij expliciet het belang van onderzoek naar herstructurerings in noodsituaties.⁴

De Rijkswet en de Wet ZDL bieden rechtspersonen de mogelijkheid om in geval van oorlog, onmiddellijk oorlogsgevaar, revolutie of daarmee vergelijkbare buitengewone omstandigheden te vluchten uit de Nederlandse rechtssfeer door een andere nationaliteit aan te nemen middels een statutaire zetelverplaatsing. Tijdens de Tweede Wereldoorlog maakten rechtspersonen hier op grote schaal gebruik van. Bij aanvang van de oorlog verplaatsten een aanzienlijk aantal Nederlandse vennootschappen (waaronder Koninklijke Shell, Philips en KLM) hun statutaire zetel naar een ander gebiedsdeel van het Koninkrijk in reactie op de (dreiging van de) Duitse inval.⁵ Sinds de inval van Rusland in Oekraïne is een oorlog waarbij de EU en de NAVO, en daarmee Nederland betrokken raakt niet meer geheel ondenkbaar.⁶ Het door Machiavelli benoemde belang van voorbereid zijn op noodsituaties, rijmt daarmee niet met de zorgen van de Minister van Defensie en de expertgroep over de staat van de Nederlandse (nood)wetgeving, waar de Rijkswet en de Wet ZDL onder vallen.

De twee noodwetten worden ook wel oorlogsbeschermingsmaatregelen van een rechtspersoon genoemd. Rechtspersonen bestaan bij wetsfictie, zij ontleen immers hun bestaan aan het op de rechtspersoon toepasselijk recht. Dit maakt een rechtspersoon kwetsbaar voor (geo)politieke instabiliteit.⁷ Een zetelverplaatsing als oorlogsbeschermingsmaatregel, en daarmee een verandering van het toepasselijk recht, resulteert in een nationaliteitswisseling van de rechtspersoon. Een dergelijke maatregel kan voorkomen dat na een machtswisseling activa van de rechtspersoon gelegen in neutrale (of vijandelijk gezinde) landen via de wetgevende macht of invloed op andere instituties door de nieuwe machthebber kan worden geconfisqueerd. Daarnaast kan een oorlogsbeschermingsmaatregel voorkomen dat een vriendelijke jurisdictie de activa van de rechtspersoon aanmerkt als vijandig en aan sancties onderwerpt.⁸ De Rijkswet en de Wet ZDL zijn in verschillende tijdsperioden tot stand gekomen, met de ervaringen van de Tweede Wereldoorlog en de dreiging van de Koude Oorlog in gedachten. Daarom verschillen de

¹ Machiavelli 1532 (1976), XXV, p. 4.

² NAVO-baas Rutte: 'Tijd om ons geestelijk voor te bereiden op oorlog', NOS 12 december 2024.

³ Ministerie van Defensie 2024.

⁴ Expertgroep modernisering NV-recht 2024, p. 5.

⁵ Van Beurden 2018, p. 74.

⁶ Bekkers e.a. 2024, p. 5.

⁷ Klein Bronsvort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 65.

⁸ *Kamerstukken II* 1992/93, 23 316, nr. 3.

regelingen onderling van elkaar op meerdere onderdelen.⁹ Bovendien bieden de wetten twee uitwijkmogelijkheden voor een rechtspersoon in een oorlogssituatie. De Rijkswet stelt de rechtspersoon in staat de statutaire zetel te verplaatsen naar een land binnen het Koninkrijk. Denkbaar is dat een Nederlandse rechtspersoon de statutaire zetel in een oorlogssituatie onder de Rijkswet verplaatst naar Aruba, om vervolgens via de Arubaanse emigratieregeling door te reizen naar een derde land.¹⁰ De Wet ZDL biedt de rechtspersoon daarentegen de mogelijkheid direct naar een land buiten het Koninkrijk te vluchten.¹¹ In dit onderzoek staat een rechtsvergelijkende analyse tussen deze twee uitwijkmogelijkheden met als eindbestemming Delaware centraal.

In de literatuur bestaat verdeeldheid over de vraag welk orgaan het besluit tot zetelverplaatsing mag nemen binnen de twee noodwetten. Dit vraagstuk raakt aan de vennootschapsrechtelijke *checks and balances*. Bij gebruik van de Rijkswet is in de literatuur aangevoerd dat het bestuur zelfstandig bevoegd is tot een besluit tot zetelverplaatsing. Zo stellen Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen en Verdam voor het eerste deel van de vlucht via de Rijkswet dat de bestuursautonomiebepaling in artikel 1 lid 4 Rijkswet de toepasselijkheid van wettelijk en statutair voorgeschreven toestemmingen en medewerkingen uitsluit.¹² Van Olffen & Breukink beargumenteren daarentegen dat de bestuursautonomiebepaling slechts geldt voor statutaire toestemmings- en medewerkingsbepalingen, maar in de meeste gevallen niet voor dergelijke wettelijke bepalingen.¹³ Voor het tweede routedeel naar Delaware, via de Arubaanse emigratieregeling, geldt er wel een tussenkomst van de algemene vergadering.¹⁴ Dit ligt anders bij een vlucht naar Delaware ingevolge de Wet ZDL. Volgens Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen is het bestuur hierbij wel onderhevig aan zowel wettelijke als statutaire toestemmings- en medewerkingsbepalingen. De algemene vergadering daarentegen heeft onder de Wet ZDL het primaat en is niet onderhevig aan regels omtrent totstandkoming van ‘reguliere’ besluiten tot statutenwijziging, maar wel aan vergaderformaliteiten.¹⁵ Haaks hierop staat de opvatting van Verdam, waarin de Wet ZDL in sterke mate is geënt op de Rijkswet. Daarom bestaat er tussen beide wetten geen verschil wat betreft de bestuursbevoegdheid.¹⁶

Deze onduidelijkheid met betrekking tot de bevoegdheid van het effectueren van een zetelverplaatsing is onwenselijk gelet op de rechtszekerheid. Voor de praktijk is het, gezien de grote belangen die met een zetelverplaatsing in oorlogstijd gemoeid zijn, essentieel dat er duidelijkheid bestaat over welk orgaan wanneer bevoegd is tot een dergelijk besluit. Ook benoemt de memorie van toelichting bij de Rijkswet dat het in een noodsituatie nodig is dat er snel en zelfstandig opgetreden wordt.¹⁷ Het feit dat de indirecte en directe vluchtroute die ter beschikking staan van een rechtspersoon onderling al dan niet van elkaar verschillen, doet de vraag rijzen welke vluchtroute de meeste snelheid, zelfstandigheid en rechtszekerheid biedt.

⁹ Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 65.

¹⁰ Zie o.a. Vlas, in: *GS Rechtspersonen*, art. 1 Wet vrijwillige zetelverplaatsing derde landen, aant. 3 (online, bijgewerkt 7 juli 2025), Yarzagaray 1997, par. 2.3 en Joubert 1995, p. 169.

¹¹ Vlas, in: *GS Rechtspersonen*, art. 1 Wet vrijwillige zetelverplaatsing derde landen, aant. 3 (online, bijgewerkt 7 juli 2025).

¹² Verdam 2024. Hiermee instemmend: Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 80.

¹³ Van Olffen & Breukink 2022.

¹⁴ Artikel 2:305 lid 4 jo. artikel 2:304 lid 8 BWA.

¹⁵ Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 80-81.

¹⁶ Verdam 2024, p. 56. Hierbij verwijst Verdam naar Bellingwout die beargumenteerd: ‘De wet is een aanvulling op de Rijkswet vrijwillige zetelverplaatsing’. Zie Bellingwout 1996, p. 75.

¹⁷ *Kamerstukken II* 1964/65, 8022, nr. 3, p. 11.

1.2 Probleemstelling en deelvragen

Het voorgaande brengt mij tot de volgende hoofdvraag:

In hoeverre bestaan er verschillen tussen de indirecte route van Nederland naar Delaware via Aruba en de directe route van Nederland naar Delaware en welke vluchtroute biedt een Nederlandse NV de meeste snelheid, zelfstandigheid en rechtszekerheid bij een statutaire zetelverplaatsing in oorlogstijd?

Ter beantwoording van de hoofdvraag zijn de volgende deelvragen geformuleerd:

1. Hoe verhouden de Rijkswet en de Wet ZDL zich tot het Nederlands internationaal rechtspersonenrecht?
2. Wat is de historische context van en wat is de reden voor de invoering van de Rijkswet en de Wet ZDL als noodwetten?
3. Welke uitdagingen brengt een veranderde manier van oorlogsvoering met zich mee bij het gebruik van de Rijkswet en de Wet ZDL?
4. Welke redenen bestaan er voor de keuze van Delaware als eindbestemming?
5. Hoe ziet de immigratieregeling van Delaware eruit?
6. Welke regels beheersen een indirecte vlucht vanuit Nederland naar Delaware, met als overstap Aruba?
7. Welke redenen bestaan er voor de keuze van Aruba als tussenstop?
8. Welke regels beheersen een directe vlucht vanuit Nederland naar Delaware?
9. In hoeverre verschillen de regels die de indirecte en directe vluchtroute beheersen van elkaar?
10. Welke vluchtroute biedt de meeste snelheid, zelfstandigheid en rechtszekerheid in tijden van oorlog?

1.3 Methodologie

Dit onderzoek heeft een juridisch-dogmatisch karakter. Om de hoofdvraag te beantwoorden, richt het zich op de analyse en systematische uitleg van het geldende recht met betrekking tot een statutaire zetelverplaatsing in een oorlogssituatie. Daartoe onderzoekt het als primaire bron relevante wetgeving. Ter verdere interpretatie en beoordeling van de wetgeving neemt het bestuderen van de bestaande juridische literatuur een centrale rol in. De geraadpleegde literatuur is hoofdzakelijk Nederlandstalig, maar ook Engelstalige bronnen komen voor. Daarnaast onderzoekt het de parlementaire geschiedenis ter duiding van het doel en de strekking van deze regelingen. Door middel van een rechtsvergelijkende analyse beoordeelt het vervolgens de twee vluchtroutes aan de hand van de in de literatuur en wetsgeschiedenis centraal staande criteria snelheid, zelfstandigheid en rechtszekerheid.¹⁸ Rechtszekerheid ziet op de mate waarin de zetelverplaatsing juridisch onaantastbaar is en het toepasselijke recht op de gevluchte vennootschap ondubbelzinnig vaststaat. Zelfstandigheid betreft de vraag in welke mate een vennootschapsorgaan bevoegd is om zonder tussenkomst van andere organen of de overheid tot zetelverplaatsing over te gaan. Snelheid ziet op de mate waarin er snel tot zetelverplaatsing overgegaan kan worden, zonder het risico van vertragende processen die buiten oorlogssituaties wel wenselijk zouden zijn.¹⁹ Tot slot onderzoekt het ter beantwoording van de hoofdvraag verschillende rechtsstelsels, waaronder hoofdzakelijk Nederlands recht, Koninkrijksrecht, Arubaans recht en Delaware recht.

1.4 Afbakening

Allereerst beperkt dit onderzoek zich tot kapitaalvennootschappen die Nederland in een oorlogssituatie ontvluchten. Meer in het bijzonder gaat het uit van de naamloze vennootschap (NV). Als uitgangspunt

¹⁸ Zie bijvoorbeeld *Kamerstukken II* 1964/65, 8022, nr. 3; Klein Bronsvort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 88-89.

¹⁹ Klein Bronsvort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 89.

bestaat de NV uit een internationaal concern met een Nederlandse moederverenootschap en een gediversifieerd aandeelhoudersbestand dat aangemerkt kan worden als een structuurvennootschap. Deze rechtsvorm beschikt namelijk in de meeste gevallen over een grote waarde van in het buitenland gelegen te beschermen vermogensbestanddelen, die vaak een wezenlijk deel vormen van het groepsvermogen. Bovendien staat de Wet ZDL niet open voor verenigingen. Ook personenvennootschappen en stichtingen blijven buiten beschouwing.

Daarnaast is het van belang om een onderscheid te maken tussen een zetelverplaatsing in een oorlogssituatie onder de noodwetten Rijkswet en de Wet ZDL en in vreedstijd in de zin van Titel 7A boek 2 BW. Titel 7A boek 2 BW biedt bescherming voor aandeelhouders, crediteuren en werknemers. Deze bescherming past niet bij de snelheid, zelfstandigheid en rechtszekerheid waarmee er in een oorlogssituatie gehandeld moet worden.

1.5 Opzet

Dit onderzoek is als volgt opgezet. Na de inleiding in hoofdstuk 1, gaat hoofdstuk 2 nader in op de verhouding van de Rijkswet en de Wet ZDL tot het Nederlands internationaal rechtspersonenrecht, de historische context van de twee wetten en de uitdagingen die een veranderde manier van oorlogsvoering en het gebruik van sanctiewetgeving met zich meebrengen. Daarnaast behandelt het de keuze van Delaware als eindbestemming en de inhoud van de immigratieregeling. Nadat hoofdstuk 2 een aanzet heeft gegeven, vervolgt hoofdstuk 3 met een inhoudelijke analyse van de regels die een indirecte vluchtroute van Nederland naar Delaware, met als overstap Aruba, beheersen. Hierbij zet het allereerst de regels omtrent het gebruik van de Rijkswet voor het routedeel Nederland-Aruba uiteen gezet. Vervolgens gaat het nader in op het routedeel Aruba-Delaware en de regels omtrent het gebruik van de Arubaanse emigratieregeling. Hoofdstuk 4 zet daarna een inhoudelijke analyse van de regels omtrent het gebruik van de Wet ZDL uiteen, waarbij de directe vluchtroute van Nederland naar Delaware centraal staat. Hoofdstuk 5 geeft vervolgens een rechtsvergelijkende analyse van de twee vluchtroutes. Tot slot volgt in hoofdstuk 6 een conclusie met een antwoord op de hoofdvraag welke vluchtroute de meeste rechtszekerheid, zelfstandigheid en snelheid biedt.

2 Grensoverschrijdende zetelverplaatsing in het Nederlandse rechtssstelsel

2.1 Nederlands internationaal rechtspersonenrecht

De problematiek rondom zetelverplaatsing van rechtspersonen raakt in belangrijke mate aan de vraag welke gevolgen de zetelverplaatsing heeft voor het op de rechtspersoon toepasselijke recht. Deze vraag behoort tot het domein van het internationaal rechtspersonenrecht. In de Nederlandse literatuur bespreekt men zetelverplaatsing doorgaans binnen dat kader. De regels van het internationaal rechtspersonenrecht bepalen onder meer het toepasselijk recht op een rechtspersoon, alsmede de reikwijdte van dat toepasselijke recht.²⁰ Er bestaan verschillende aanknopingstheorieën om het toepasselijk recht op een rechtspersoon te bepalen. In de praktijk zijn met name twee theorieën van belang: de incorporatieleer en de werkelijke zetelleer.

2.1.1 *Incorporatieleer versus werkelijke zetelleer*

De incorporatieleer heeft als uitgangspunt dat het recht van het land van oprichting een rechtspersoon beheerst qua ontstaan, voortbestaan en einde. Binnen de incorporatieleer is het oprichtingsrecht de *lex societatis*. Waar de rechtspersoon ook gaat of staat, het blijft altijd onderworpen aan het oprichtingsrecht.²¹ De vrije keuze van de oprichters om te bepalen door welk nationaal recht de rechtspersoon wordt beheerst, staat hier centraal. Beweegt de rechtspersoon zich buiten de grenzen van de staat aan wiens recht het zijn oprichting te danken heeft, dan blijft het toch onderworpen aan het oprichtingsrecht. Verplaatsing van de werkelijke zetel sorteert in de incorporatieleer daarom geen effect. Een dergelijke verplaatsing binnen de werkelijke zetelleer daarentegen, leidt mogelijk tot ontbinding en vereffening van de rechtspersoon in het land van vertrek.²² Bepalend voor het toepasselijk recht op de rechtspersoon binnen de leer van de werkelijke zetel is namelijk het recht van het land waar het centrum van de bestuursactiviteiten wordt uitgeoefend.²³ In tegenstelling tot de incorporatieleer, waar het niet van belang is waar de rechtspersoon zijn bedrijfs- en/of bestuursactiviteiten uitoefent.²⁴ Een statutaire zetelverplaatsing leidt binnen de incorporatieleer wel tot problemen. Uit de incorporatieleer vloeit voort dat een zetelverplaatsing niet leidt tot een wijziging van het toepasselijk recht. Dit betekent dat er na de rechtskeuze in de akte van oprichting, geen vrije rechtskeuze meer bestaat.²⁵ De rechtspersoon kan de statutaire zetel dus niet verplaatsen naar het buitenland. Een dergelijke statutenwijziging is in strijd met de wet.²⁶

2.1.2 *De incorporatieleer in Nederland*

Nederland hanteert de incorporatieleer.²⁷ Dit is wettelijk vastgelegd in artikel 10:118 BW. Artikel 10:118 BW bepaalt dat de corporatie wordt beheerst door het recht van de staat naar welks recht zij is opgericht en op het grondgebied waarvan zij ten tijde van de oprichting haar zetel heeft ingevolge de oprichtingsovereenkomst of de akte van oprichting, of indien er geen zetel is, op het grondgebied waarvan de corporatie ten tijde van de oprichting haar centrum van optreden naar buiten heeft.²⁸ Het incorporatiestelsel brengt dus mee dat het recht van de staat volgens welk de corporatie is opgericht alsmede waar de corporatie volgens de akte van oprichting of oprichtingsovereenkomst haar zetel heeft,

²⁰ Zie Bellingwout 1996, p. 9. Zo regelt het internationaal rechtspersonenrecht bijvoorbeeld ook welke nationale rechter bevoegd is hierover te oordelen en welke gevolgen voor de rechtspersoon zo'n nationaal rechterlijk oordeel heeft in het buitenland. Het internationaal procesrecht blijft in dit onderzoek echter buiten beschouwing.

²¹ Bellingwout 1996, p. 19.

²² Vlas 2017, p. 27.

²³ Vlas 2017, p. 32.

²⁴ Vlas 2017, p. 30.

²⁵ Van Solinge, in: *T&C BW*, art. 10:118 BW, aant. 5 (online, bijgewerkt 1 september 2025).

²⁶ Vlas 2017, p. 27.

²⁷ Al was dit niet altijd zo: lange tijd bestond er in de rechtsliteratuur onduidelijkheid of Nederland de werkelijke zetelleer of de incorporatieleer hanteerde. E.C. Henriquez leidde uit artikel 1 van de Uitvoeringswet van het nooit in werking getreden Haags Verdrag 1956 (*Stb.* 1959, 256) af dat Nederland de incorporatieleer aanhing. Zie Henriquez 1961, p. 64.

²⁸ Van Solinge, in: *T&C BW*, art. 10:118 BW, aant. 1 (online, bijgewerkt 1 september 2025).

de corporatie beheerst. Nederland hanteert hiermee overigens geen zuivere toepassing van de incorporatieleer. Bij een zuivere toepassing is slechts het recht toepasselijk volgens welk de corporatie is opgericht. Het bijkomende vereiste dat de zetel of bij gebreke daarvan het centrum van optreden naar buiten gelegen moet zijn in het land volgens welk recht de corporatie is opgericht, duidt op de gedachtegang van de werkelijke zetelleer. De twee rechtsstelsels zullen echter in bijna alle gevallen samenvallen.²⁹

Opvallend is dat de bepalingen van titel 8 van boek 10 BW het gebruik van de term ‘statutaire zetel’ als zodanig vermijden: zij spreken slechts van een ‘zetel’.³⁰ Onder ‘zetel’ dient te worden verstaan de zetel die overeenkomstig het incorporatierecht in de akte van oprichting (ook wel de statuten) van de corporatie staat vermeld.³¹ Dit betekent dat het vrijwel altijd gaat om de statutaire zetel.³² Daarnaast volgt uit artikel 10:117 lid 1 BW dat onder het begrip ‘corporatie’ onder andere een vennootschap dient te worden verstaan. Hieronder vallen zowel kapitaalvennootschappen als personenvennootschappen.³³ Nederland vereist dus van een NV, die door Nederlands recht wordt beheerst, dat de statutaire zetel in Nederland is gelegen. Dit vereiste komt ook tot uiting in de wet. Zo bepaalt artikel 2:66 lid 3 BW uitdrukkelijk dat de statutaire zetel van een NV in Nederland moet zijn gelegen.³⁴ Al met al lijkt het niet mogelijk om de statutaire zetel te verplaatsen indien de vennootschap kiest voor Nederlands recht in haar akte van oprichting. Een eventuele statutaire zetelverplaatsing uit Nederland is in die situatie gezien het voorgaande in strijd met de wet. Een logische vervolgvraag is dan of, en zo ja op welke wijze, een statutaire zetelverplaatsing uit Nederland toch kan worden gerealiseerd.

Een statutaire zetelverplaatsing uit Nederland is niet geheel onmogelijk. Allereerst kan dit worden bewerkstelligd door de rechtspersoon in Nederland te ontbinden en te vereffenen, gevolgd door een oprichting van een nieuwe rechtspersoon elders. Daarnaast kan, indien de vertrekkende rechtspersoon haar identiteit wenst te behouden, een statutaire zetelverplaatsing plaatsvinden indien daartoe zowel in Nederland als in het immigratieland een wettelijke regeling tot stand komt.³⁵ Een andere mogelijkheid biedt Titel 7A Boek 2 BW, in lijn met de onderliggende Mobiliteitsrichtlijn.³⁶ De ‘bijzondere bepalingen voor grensoverschrijdende omzettingen’ zijn van toepassing indien een NV of BV wordt omgezet in een kapitaalvennootschap naar het recht van een andere EU/EER-lidstaat. Hierbij zijn alleen grensoverschrijdende omzettingen van of in een kapitaalvennootschap beheerst door het recht van een lidstaat van de EU of de EER toegestaan.³⁷ Deze gevallen van grensoverschrijdende omzetting noemt men ook wel een grensoverschrijdende statutaire zetelverplaatsing. De rechtspersoon wijzigt immers van de ene nationaalrechtelijke vorm naar de andere.³⁸ Volgens de memorie van toelichting bij de implementatie van de Mobiliteitsrichtlijn valt een grensoverschrijdende omzetting vanuit Europees Nederland naar een vennootschapsvorm naar het recht van een van de BES-eilanden, Aruba, Curaçao of Sint Maarten en vice versa buiten het toepassingsbereik van Titel 7A Boek 2 BW.³⁹ Vanzelfsprekend geldt dit ook voor grensoverschrijdende omzettingen naar derde landen buiten de EU/EER. Indien de kapitaalvennootschap een grensoverschrijdende omzetting volgens voornoemde regeling wenst te

²⁹ Van Solinge, in: *T&C BW*, art. 10:118 BW, aant. 1 (online, bijgewerkt 1 september 2025).

³⁰ Vlas 2017, p. 42. Behoudens artikel 10:120 BW, waarin wel wordt gesproken over een ‘statutaire zetel’ wanneer het gaat om de erkenning van de verplaatsing van de zetel ‘buitenom’.

³¹ *Kamerstukken II* 1994/95, 24 141, nr. 3, p. 16.

³² *Asser/Kramer & Verhagen 10-III* 2022/18.

³³ *Asser/Kramer & Verhagen 10-III* 2022/15.

³⁴ Roelofs 2014, par. 1.4.2.1. Eenzelfde vereiste geldt voor de besloten vennootschap, blijkens artikel 2:177 lid 3 BW.

³⁵ Vlas 2017, p. 27. Een voorbeeld hiervan betreft de Wet van 28 oktober 1959 (*Stb.* 1959, 386) houdende machtiging tot zetelverplaatsing van de NV Indonesische Aardoliemaatschappij. Dit betrof een incidentele statutaire zetelverplaatsing vanuit Nederland naar Indonesië.

³⁶ Richtlijn (EU) 2019/2121.

³⁷ Van Veen, in: *GS Rechtspersonen*, art. 2:335 BW e.v., aant. 1.2 (online, bijgewerkt 20 januari 2026).

³⁸ *Asser/Kroeze 2-I* 2021/236.

³⁹ *Kamerstukken II* 2022/23, 36 267, nr. 3, p. 23.

bewerkstelligen, moet zij rekening houden met verschillende waarborgen. De regeling kent procedures als het voorleggen van een voorstel met een wachttermijn, een verzetregeling voor crediteuren tot drie maanden na openbaarmaking in de Staatscourant, een tussenkomst van de algemene vergadering en een uittrederecht van minderheidsaandeelhouders.⁴⁰ Gezien het voorgaande kan de statutaire zetel van een naar Nederlands recht opgerichte rechtspersoon dus worden verplaatst binnen de EU/EER, maar niet naar buiten de EU/EER, voor zover de wet daarin niet voorziet. Een dergelijk besluit tot zetelverplaatsing naar een land buiten de EU/EER is in beginsel in strijd met het recht en derhalve nietig.⁴¹ Een volgende vraag die opkomt, is of, en zo ja op welke wijze, het mogelijk is voor een naar Nederlands recht opgerichte rechtspersoon om haar zetel te verplaatsen naar een jurisdictie buiten de EU/EER.

2.1.3 Drie nationale rechtsbronnen voor een grensoverschrijdende statutaire zetelverplaatsing

Het Nederlandse recht kent, ondanks het hanteren van de incorporatieleer, drie rechtsbronnen om een grensoverschrijdende statutaire zetelverplaatsing vanuit Nederland naar een land buiten de EU/EER te bewerkstelligen. Deze drie rechtsbronnen betreffen: de Rijkswet zetelverplaatsing door de overheid van rechtspersonen, de Rijkswet en de Wet ZDL. Aan deze drie wetten ligt hetzelfde uitgangspunt ten grondslag: zetelverplaatsing moet mogelijk zijn in geval van oorlog, onmiddellijk oorlogsgevaar, revolutie of daarmee vergelijkbare buitengewone omstandigheden.⁴² Het voorgaande wordt hierna verkort aangeduid als ‘oorlogssituatie’. Het geografische toepassingsbereik verschilt echter: de eerder genoemde Rijkswetten voorzien slechts in statutaire zetelverplaatsingen van het ene naar het andere land binnen de grenzen van het Koninkrijk, terwijl de Wet ZDL beoogt een statutaire zetelverplaatsing buiten de grenzen van het Koninkrijk tot stand te laten komen.⁴³ De Rijkswet zetelverplaatsing door de overheid van rechtspersonen en instellingen was bij de invoering in 1967 bedoeld als complement van de Rijkswet. Deze wet bepaalt dat de overheid zelfstandig de zetel van een rechtspersoon kan overbrengen van en naar Nederland, Aruba, Curaçao of St. Maarten.⁴⁴ Statutaire zetelverplaatsing op initiatief van de overheid laat dit onderzoek echter terzijde. De volgende paragrafen gaan nader in op de Rijkswet en de Wet ZDL.

2.2 Rijkswet vrijwillige zetelverplaatsing van rechtspersonen

2.2.1 Historie: ‘Rijkswet 1940’ voor buitengewone omstandigheden

Na de Duitse inval in Polen in september 1939 en de daaruit voortkomende dreiging van een bezetting, dienden de Ministers van Financiën en Koloniën op 14 november 1939 bij de Tweede Kamer een wetsvoorstel in.⁴⁵ De Wet van 26 april 1940 (hierna: Rijkswet 1940) trad na Koninklijk Besluit van 7 mei 1940, pas op 8 mei 1940, twee dagen voor de Duitse inval in Nederland, in werking.⁴⁶ De Rijkswet 1940 was een voorganger van de huidige Rijkswet. Een groot aantal Nederlandse ondernemingen, waaronder Koninklijke Shell, Philips en Unilever, hebben dankbaar gebruik gemaakt van de regeling.⁴⁷

⁴⁰ Van Veen, in: *GS Rechtspersonen*, art. 2:335 BW e.v., aant. 1.2 (online, bijgewerkt 20 januari 2026).

⁴¹ *Asser/Kroeze 2-I* 2021/236. Toch is de praktijk hier weerbarstiger. Een kapitaalvennootschap kan zich op grond van Titel 7A Boek 2 BW grensoverschrijdend omzetten binnen de EU/EER. Deze omzetting kan de eerste stap van een paardensprong naar een derde land buiten de EU/EER zijn. Zie Buiten & Wielinga Carvajal 2023. Zie hierover ook het advies van de expertgroep modernisering NV-recht, die onder 2.3 het belang benadrukt van een Nederlandse regeling die grensoverschrijdende herstructureringen naar of vanuit landen buiten de EER mogelijk maakt, zonder het gebruik van een ‘hink-stap-sprong’ constructie. Expertgroep modernisering NV-recht 2024, par. 2.3.

⁴² Zie art. 1 lid 2 Wet ZDL, art. 6 lid 1 sub a Rijkswet en art. 2 lid 1 Rijkswet zetelverplaatsing door de overheid van rechtspersonen en instellingen.

⁴³ Beerman & Roozendaal 2010.

⁴⁴ Dortmund 2013, nr. 80.

⁴⁵ *Kamerstukken II* 1939/40, 175, nr. 2.

⁴⁶ *Stb.* 1940, 282.

⁴⁷ Rekwest 2020, p. 787.

Uit archiefonderzoek van Van Beurden blijkt dat medio 1942 maar liefst 140 Nederlandse ondernemingen hun statutaire zetel hadden verplaatst naar Curaçao.⁴⁸

In de considerans van het wetsontwerp van 14 november 1939 benoemde de wetgever dat er *‘met het oog op de huidige omstandigheden bijzondere voorzieningen wenschelijk zijn’*.⁴⁹ Een zetelverplaatsing kon immers alleen plaatsvinden bij ‘regulier’ besluit tot statutenwijziging. Met het oog op de toenmalige oorlogsdreiging was er daarom een snelle en vereenvoudigde procedure tot zetelverplaatsing noodzakelijk. Dit resulteerde in een discussie in de Tweede Kamer over de wenselijkheid van de toekenning van een bevoegdheid aan het bestuur om de plaats van vestiging en de statutaire zetel te wijzigen, zonder tussenkomst van de algemene vergadering. Los van de oorlogsdreiging zou dit namelijk een te grote inbreuk maken op de rechten van aandeelhouders.⁵⁰ Deze spanning staat nog steeds centraal bij het debat over de bestuursautonomiebepaling.⁵¹ Artikel 5 van de Rijkswet 1940 beslechtte de onenigheid, door te bepalen dat de door de wet voorgeschreven goedkeuring of bekrachtiging van overheidswege zou moeten worden onthouden respectievelijk worden ingetrokken *‘indien niet aannemelijk is, dat de wijziging (...), beschouwd in verband met de huidige omstandigheden, door het belang der naamloze vennootschap geboden wordt’*.⁵² Daarnaast stelde artikel 1 lid 2 van de Rijkswet 1940 dat de toestemming van de algemene vergadering of van een ander orgaan van de vennootschap niet vereist is. Hiermee zette de wetgever de algemene vergadering definitief buiten spel. Ook ontbrak er een regeling voor de bescherming van crediteuren en aandeelhouders.⁵³

Daarnaast sprak de Rijkswet 1940 over de wijziging van de plaats van vestiging, wat een indicatie geeft dat de wetgever hierbij van de werkelijke zetelleer uitging.⁵⁴ Ter bevestiging hiervan benoemt de memorie van toelichting allereerst dat de oorlogsdreiging het wenselijk kan maken om *‘het bestuurscentrum’* naar elders over te brengen. Hierbij wordt gedacht *‘aan de vele gevallen, waarin het bedrijf, dat door een naamloze vennootschap wordt uitgeoefend, ligt in een ander gebiedsdeel dan dat, waarin de zetel en de hoofdleiding der vennootschap zijn gevestigd.’*⁵⁵ Bovendien blijkt uit de wetssystematiek dat, conform de werkelijke zetelleer, een in een Koninkrijksdeel gevestigde rechtspersoon geacht werd ook door het recht van dat Koninkrijksdeel te worden beheerst. In de wet stond namelijk de verplaatsing van de plaats van vestiging, zijnde het bestuurscentrum, centraal.⁵⁶ De wetgever ging hier dus uit van het samenvallen van de statutaire zetel en de werkelijke zetel.

De Rijkswet 1940 voorzag alleen in een regeling voor overbrenging van de zetel naar een ander gebied van het Koninkrijk. Hierbij bestond er geen regeling voor remigratie nadat het leven weer zijn normale loop had hernomen.⁵⁷ Tot slot had de Rijkswet 1940 bij inwerkingtreding een voorlopig karakter: de wetgever diende vóór 1 januari 1943 een nieuw wetsvoorstel aan de Staten-Generaal te overhandigen.⁵⁸ Gebeurde dit niet, dan kwam de Rijkswet 1940 per 1 januari 1944 te vervallen. Het optimisme van de wetgever dat de oorlog in 1943 voorbij zou zijn, klonk hierin sterk door. Uiteindelijk is de Rijkswet 1940 voor onbepaalde tijd verlengd door de Nederlandse regering in ballingschap.⁵⁹

⁴⁸ Van Beurden 2018, p. 74.

⁴⁹ *Kamerstukken II* 1939/40, 175, nr. 2, p. 1.

⁵⁰ *Kamerstukken II* 1939/40, 175, nr. 7.

⁵¹ Zie uitgebreid hierover §3.2.1.

⁵² Klein Bronsvort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 66.

⁵³ Bellingwout 1996, p. 67.

⁵⁴ *Kamerstukken II* 1939/40, 175, nr. 7.

⁵⁵ *Kamerstukken II* 1939/40, 175, nr. 3, p. 2.

⁵⁶ Bellingwout 1996, p. 66.

⁵⁷ Bellingwout 1996, p. 68.

⁵⁸ Artikel 23 Rijkswet 1940.

⁵⁹ Besluit van 23 december 1943 (zie *Stb.* 1943, D 57).

2.2.2 *Historie: Rijkswet vrijwillige zetelverplaatsing van rechtspersonen*

De Rijkswet 1940 is vervallen met de inwerkingtreding van de Rijkswet in 1967. Het karakter en de systematiek van de Rijkswet 1940 zijn daarbij grotendeels gehandhaafd. De memorie van toelichting benoemt het succes van de wettelijke regeling in de Rijkswet 1940, maar stelt tegelijkertijd dat de Rijkswet een groot aantal technische en redactionele verbeteringen diende aan te brengen.⁶⁰ Een van deze verbeteringen betrof het verwijderen van de mogelijkheid tot ‘import’ van met het recht van het nieuwe vestigingsland strijdige statuten. Dit komt erop neer dat de Rijkswet een volledige overstap bewerkstelligt van een vennootschapsstatuut volgens het recht van het emigratieland, naar een nieuw vennootschapsstatuut conform het recht van het aankomstland.⁶¹ Bij de behandeling van het wetsvoorstel kwam de vraag naar voren of een zetelverplaatsing zonder wisseling van het statuut wenselijk zou zijn.⁶² Het antwoord daarop luidde ontkennend. Een dergelijke zetelverplaatsing zou door derde landen als niet-reëel kunnen worden beschouwd.⁶³

Ook opvallend is dat een zetelverplaatsing tot stand komt door overbrenging van de ‘plaats van vestiging’ naar een ander gebiedsdeel. Binnen de Rijkswet is de wisseling van het toepasselijk recht het (rechts-)gevolg van de zetelverplaatsing, ofwel de verplaatsing van het centrum van de bestuursactiviteiten. Voor de Rijkswet 1940 is dit gezien de werkelijke zetelleer in Nederland toentertijd begrijpelijk. Echter, aangezien Nederland bij de invoering van de Rijkswet inmiddels de incorporatieleer volgde, is de aanname dat de overbrenging van de plaats van vestiging naar een ander gebiedsdeel het toepasselijk recht zou wijzigen, zelfs onjuist.⁶⁴ De oplossing hiervoor wordt gevonden in artikel 1 lid 1 Rijkswet, dat stelt dat een zetelverplaatsing tot stand komt door een wijziging van de akte van oprichting. Hiermee doelt de regeling op de wijziging van de statutaire zetel in de akte van oprichting (ook wel: de statuten), niet op de werkelijke zetel. Hierbij valt op dat er bij de parlementaire behandeling niet naar voren is gekomen dat Nederland inmiddels de incorporatieleer volgde.⁶⁵

2.2.3 *Ratio*

Volgens Boots heeft de statutaire zetelverplaatsing onder de Rijkswet hoofdzakelijk twee aspecten. Allereerst is het niets meer dan een vlucht uit het land van oprichting waar de vennootschap zich door oorlog bedreigd voelt. Een dergelijke dreiging doet zich veelal voor wanneer in een oorlogssituatie een vijandelijke mogendheid zich wil bedienen van het vennootschapsvermogen of delen daarvan. Logischerwijs zullen de belanghebbenden bij de vennootschap hier niet van gediend zijn. Niet alleen beperkt dit hun eigendomsrecht, ook steunt het de vijand. Het is echter onvermijdelijk dat het deel van het vermogen dat zich feitelijk in handen van de vijand bevindt, verloren gaat. Daarom kan het effect van een zetelverplaatsing zich veelal slechts uitstrekken over de vermogensbestanddelen die zich buiten het bezette gebied bevinden.⁶⁶ Verdam benadrukt dat moet worden vermeden dat de vijand het bestuur kan dwingen tot bepaalde handelingen, bijvoorbeeld door regelgeving, druk of dwang en daarmee de (centrale) bestuursmacht de facto naar zich toe trekt. Deze handelingen kunnen bestaan uit gedwongen overdracht van vermogensbestanddelen, zoals aandelen in dochtermaatschappijen, octrooi- en merkrechten, andere exclusieve (al dan niet contractuele) rechten en goodwill. Verdam stelt hierbij terecht de vraag of deze veelal in het buitenland gelegen vermogensbestanddelen tegenwoordig niet een meer wezenlijk deel van het groepsvermogen vormen.⁶⁷ Door het aldus doorsnijden van de banden met

⁶⁰ *Kamerstukken II* 1964/65, 8022, nr. 3, p. 6.

⁶¹ Bellingwout 1996, p. 70.

⁶² *Eerste Kamer* 1966/67, 8022 (R 470), nr. 5, p. 1.

⁶³ *Eerste Kamer* 1966/67, 8022 (R 470), nr. 5a, p. 2-3. Toch is deze techniek met de invoering van de Wet ZDL weer ingevoerd, als keuze van de verhuizende vennootschap zelf, zie artikel 2 lid 3 Wet ZDL en §4.1.2.

⁶⁴ Bellingwout 1996, p. 69.

⁶⁵ Klein Bronsvort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 67.

⁶⁶ Boots 1985, p. 88.

⁶⁷ Verdam 2024, p. 38-39.

het moederland brengt de vennootschap de bestuurszetel buiten de invloedssfeer van de vijand en laat deze regeren door het recht van een ander land in het Koninkrijk. Een oorlogsbeschermingsmaatregel als het gebruik van de Rijkswet is daarom alleen maar in essentie toegenomen.

Het tweede aspect betreft volgens Boots niets minder dan een vestiging van de nog steeds bestaande vennootschap in een ander land. Hier geniet de vennootschap niet alleen een soort asiel, zij wordt zelfs genaturaliseerd. Vanuit die nieuwe zetelplaats in het Koninkrijk kan de vennootschap haar belangen, voor zover mogelijk, blijven behartigen.⁶⁸

Volgens Verdam betreft het derde aspect van een zetelverplaatsing onder de Rijkswet het beschermen van de onderneming tegen buitenlandse sanctiemaatregelen. Van Olffen & Breukink leiden uit het voorgaande af dat een zetelverplaatsing in tijden van nood voornamelijk zin heeft voor kapitaalvennootschappen die een belangrijk vermogen in het buitenland hebben en/of overheersende zeggenschap hebben in een of meerdere buitenlandse rechtspersonen.⁶⁹

2.3 Wet vrijwillige zetelverplaatsing derde landen

2.3.1 Historie

In aanvulling op de hiervoor behandelde Rijkswet is in 1992 een voorstel voor de Wet ZDL gepubliceerd, dat de Tweede Kamer een jaar later aannam.⁷⁰ Uiteindelijk trad de Wet ZDL in 1994 in werking. Terwijl de Rijkswet als Koninkrijksregeling slechts een zetelverplaatsing faciliteert *binnen* het Koninkrijk, voorziet de Wet ZDL in zetelverplaatsingen naar landen *buiten* het Koninkrijk. Laatstgenoemde zetelverplaatsing is mogelijk op voorwaarde dat het recht van het immigratieland dit faciliteert. De historische context van de invoering van de Wet ZDL bestaat uit een aantal juridische ontwikkelingen die zich in enkele landen hebben voorgedaan op het terrein van statutaire zetelverplaatsingen. Hierbij vragen volgens de wetgever vooral de juridische ontwikkelingen in de Nederlandse Antillen en de Amerikaanse staat Delaware aandacht. In de Nederlandse Antillen konden rechtspersonen al vanaf 1986 hun statutaire zetel verplaatsen naar derde landen na de inwerkingtreding van de Landsverordening Zetelverplaatsing derde landen, ook buiten oorlogstijd.⁷¹ Door deze Landsverordening bestond er voor Nederlandse kapitaalvennootschappen al de mogelijkheid om met gebruikmaking van de Rijkswet via de Antillen naar derde landen te verhuizen. In de memorie van toelichting worden hierbij een van de deelstaten van de Verenigde Staten of Canada genoemd alsmede New South Wales (Australië). Een tweede juridische ontwikkeling betrof de nieuwe regeling in de Amerikaanse staat Delaware. Delaware veroorlooft aan vreemde rechtspersonen, als hun eigen rechtstelsel zich daar niet tegen verzet, zich om te zetten in een rechtspersoon naar het recht van de staat Delaware. Daarnaast bestaat er een mogelijkheid voor vreemde rechtspersonen om in een *emergency situation* Delaware als uitwijkplaats te kiezen met behoud van het eigen rechtstelsel. Hierbij geldt de verplichting om na de noodsituatie weer terug te keren naar het land van herkomst.⁷²

Een ander verschil met de Rijkswet betreft de wettelijke regeling. De regeling inzake de Wet ZDL is neergelegd in een wet en niet, zoals de regeling van 1967, in een Rijkswet. Daarmee is uitdrukkelijk aangegeven, dat uitsluitend de zetelverplaatsing binnen het Koninkrijk der Nederlanden bij Rijkswet moet worden geregeld, wat overeenkomt met het bepaalde in artikel 38 lid 4 van het Statuut voor het

⁶⁸ Boots 1985, p. 88.

⁶⁹ Van Olffen & Breukink 2022, par. 2.

⁷⁰ *Stb.* 1994, 800.

⁷¹ Joubert 1987, p. 137.

⁷² *Kamerstukken II* 1992/93, 23 316, nr. 3, p. 1-2. Zie voor Delaware wetgeving nader §2.5.

Koninkrijk der Nederlanden (hierna: Statuut).⁷³ De regeling van zetelverplaatsing naar een land buiten het Koninkrijk wordt dus niet als een Koninkrijksaangelegenheid beschouwd.⁷⁴

2.3.2 Ratio

Voor de invoering van de Wet ZDL noemt de memorie van toelichting niet alleen enkele belangrijke juridische ontwikkelingen in het buitenland. De gedachte achter de invoering van de Wet ZDL was eveneens geopolitiek van aard. De memorie van toelichting constateerde dat er dankbaar gebruik wordt gemaakt van de emigratieregeling binnen het Koninkrijk. Tegelijkertijd is het niet ondenkbaar dat *‘als het ene deel van het Koninkrijk moet worden ontvlucht, ook een ander deel van het Koninkrijk geen veilig toevluchtsoord biedt’*. De wetgever vervolgt door op te merken dat *‘bij gelijktijdige onrust in Europa en Midden-Amerika, de rijkswet nog slechts de keuze leek te bieden tussen de regen en de drup’*.⁷⁵ De recente geopolitieke ontwikkelingen in Midden- en Zuid-Amerika vormen hiervan een goed voorbeeld. De Amerikaanse aanpak van drugstransporten zorgt voor spanningen in de Caribische Zee.⁷⁶ Een belangrijker voorbeeld vormt de Amerikaanse interventie in Venezuela op 3 januari 2026. Als gevolg hiervan zijn grote veiligheidsrisico's ontstaan voor de eilanden Aruba, Sint-Maarten en Curaçao, welk deel van het Koninkrijk op steenworp afstand van Venezuela ligt.⁷⁷ Mocht er zich tegelijkertijd in Nederland een oorlogssituatie voordoen, dan zou het Koninkrijksdeel in Midden-Amerika ook geen veilig toevluchtsoord bieden. Een ruimere uitwijkmogelijkheid in de vorm van de Wet ZDL is daarom gewenst.

Net als bij de Rijkswet, biedt de Wet ZDL slechts de mogelijkheid tot zetelverplaatsing in een oorlogssituatie. Zoals in §2.2.3 genoemd, is een zetelverplaatsing zinvol voor kapitaalvennootschappen met vermogen of dochtervennootschappen in het buitenland. Hierdoor kan de vennootschap zich onttrekken aan de invloedssfeer van de vijand en voorkomt zij dat bevriende mogendheden haar als vijandige rechtspersoon aanmerken. Cruciaal hierbij is dat de bevriende mogendheid de overgang van de (inmiddels) vijandige soevereine rechtssfeer naar een neutrale of bevriende rechtssfeer erkent en ook eerbiedigt, waarmee bevrozing van buitenlandse tegoeden en inbeslagname van buitenlandse bezittingen kunnen worden voorkomen.⁷⁸

Een ander belangrijk verschil met de Rijkswet is het eenzijdige karakter van de Wet ZDL. Hiermee heeft de wetgever beoogd dat de Wet ZDL zo goed mogelijk aansluit bij diverse mogelijke immigratiewetgevingen.⁷⁹ Erkenning en eerbieding van de overgang naar een niet-vijandige rechtssfeer is van groot belang. De kans hierop neemt aanzienlijk toe indien het immigratieland niet slechts fungeert als gastland, maar ook bereid is diplomatieke bescherming te verlenen indien derde landen hun hand leggen op zich aldaar bevindende bezittingen van de rechtspersoon. Een statutaire zetelverplaatsing en een eventueel daarmee gepaard gaande verandering van de nationaliteit ingevolge de Wet ZDL, heeft als volkenrechtelijke consequentie dat het immigratieland diplomatieke bescherming verleent voor de in het buitenland gelegen bezittingen en/of dochtervennootschappen aan de gevluchte (voorheen)

⁷³ Steenvoort 1994, p. 63.

⁷⁴ Vlas, in: *GS Rechtspersonen*, art. 1 Wet vrijwillige zetelverplaatsing derde landen, aant. 2 (online, bijgewerkt 7 juli 2025).

⁷⁵ *Kamerstukken II* 1992/93, 23 316, nr. 3, p. 1-2.

⁷⁶ Ellis 2025. Drie dagen na de Amerikaanse interventie in Venezuela heeft Nederland aangegeven de samenwerking met de Verenigde Staten ten aanzien van drugsmokkel af te schalen.

⁷⁷ Korteweg e.a. 2026, p. 6-8. Hierbij is het ook goed denkbaar dat er in Midden-Amerika conflict uitbreekt, en Nederland tegelijkertijd een veilig toevluchtsoord biedt. Er wordt dan gebruik gemaakt van de route waarbij een kapitaalvennootschap uit Aruba, Sint-Maarten of Curaçao met gebruik van de Rijkswet naar Nederland vlucht.

⁷⁸ Verdam 2024, par. 4.

⁷⁹ Steenvoort 1994, p. 64.

Nederlandse rechtspersoon.⁸⁰ Deze diplomatieke bescherming is een bijkomende reden voor Nederlandse kapitaalvennootschappen om gebruik te maken van de Wet ZDL.

2.4 Huidige problematiek rondom de Rijkswet en Wet ZDL

2.4.1 Kwalificatie van oorlog

Mocht een NV de statutaire zetel willen verplaatsen in tijden van oorlog, stellen artikel 1 lid 2 Wet ZDL en artikel 6 lid 1 sub a Rijkswet dat er sprake moet zijn van een oorlogssituatie. De wetgever heeft bij de Rijkswet gekozen voor een open norm omdat hij het niet mogelijk achtte alle situaties waarvoor de wet bedoeld is exact te omschrijven.⁸¹ Bij de Wet ZDL koos de wetgever voor eenzelfde open norm.⁸² Om derhalve gebruik te kunnen maken van de twee noodwetten, is de definitie van een oorlogssituatie cruciaal.

Bij de invoering van de Rijkswet 1940 en de Rijkswet verstond men onder de ‘*huidige omstandigheden*’ de dreiging van een fysieke bezetting van het Nederlands grondgebied. Tegenwoordig laat een oorlogssituatie zich echter niet meer zo makkelijk definiëren. Het strijdtoneel verschuift in toenemende mate naar het hybride domein, waarin er ‘bepaalde, vaak niet-militaire, machtsinstrumenten georkestreerd en strategisch worden ingezet als een wapen, zonder dat er sprake is van een gewapend conflict’.⁸³ Hierbij valt onder meer te denken aan politieke ondermijning, cyberaanvallen (waaronder het verspreiden van desinformatie, online beïnvloeding en het hacken van vitale infrastructuur⁸⁴) en kwaadaardige financiering.⁸⁵ Recentelijk nemen ook de meer fysieke vormen van hybride oorlogsvoering in intensiteit toe, zoals brandstichting⁸⁶, (poging tot) moord⁸⁷, ontregelen en het saboteren van infrastructuur⁸⁸. Binnen deze hybride oorlogsvoering is Nederland voor Rusland een potentieel targetland. Bewijs hiervan wordt door de AIVD en de MIVD onder meer gevonden in een toenemend aantal meldingen over waarnemingen van drones in 2025, bijvoorbeeld in de buurt van vitale infrastructuur, luchthavens en militaire faciliteiten.⁸⁹ De Russische hybride conflictvoering in Europa en Nederland neemt dus in intensiteit toe, waardoor het continent in veel opzichten al in een toestand van hybride oorlog verkeert. Als deze strijd escaleert, valt te verwachten dat hybride campagnes een meer ontwrichtend karakter krijgen. Een grootschalig militair conflict binnen de EU, waar Nederland in dat geval onvermijdelijk bij betrokken raakt, is als volgende stap niet ondenkbaar.⁹⁰ Rusland treft nu al concrete voorbereidingen voor een mogelijk conflict met de NAVO.⁹¹ Secretaris-Generaal van de NAVO Mark Rutte omschreef de situatie als een grijze zone: we zijn niet in oorlog, maar we leven ook zeker niet in vrede.⁹²

⁸⁰ Bellingwout 1996, p. 75-76. Deze volkenrechtelijke consequentie van diplomatieke bescherming door het immigratieland betreft internationaal gewoonterecht. Hoewel dit niet in een verdrag is vastgelegd, zijn de regels betreffende diplomatieke bescherming te vinden in de ontwerpartikelen van de International Law Commission van de Verenigde Naties uit 2006.

⁸¹ *Kamerstukken II* 1964/65, 8022, nr. 3, p. 13. Opvallend is dat de memorie van toelichting niet refereert aan art. 96 Grondwet, die de voorwaarden bepaalt wanneer Nederland verklaart zich in een staat van oorlog te bevinden.

⁸² *Kamerstukken II*, 1992/93, nr. 23 316, nr. 3, p. 2.

⁸³ Adviesraad Internationale Vraagstukken 2024, p. 5.

⁸⁴ Prins 2019.

⁸⁵ Bekkers e.a. 2024, p. 4.

⁸⁶ Verschillende brandstichtingen in Polen, Duitsland, Groot-Brittannië, Litouwen, Letland en Tsjechië, zie AIVD 2024, p. 26.

⁸⁷ Poging tot moord van de CEO van Rheinmetall, een cruciaal Europees defensiebedrijf. 'Russen wilden ceo Duitse wapenfabriek Rheinmetall liquideren', *FD*, 11 juli 2024.

⁸⁸ Denk hierbij aan de Russische schaduwvloot die inzet op spionage- en sabotageacties van zeekabels gelegen in Nederlandse territoriale wateren, zoals de Eagle S in 2025. Zie bijvoorbeeld E. Selderbeek, 'Ook Nederland doelwit van Russische zeekabelspionage: 'Ze moeten betrap worden'', *FD* 7 januari 2025.

⁸⁹ MIVD 2026, p. 10.

⁹⁰ Bekkers e.a. 2024, p. 5. Nederland zou dan betrokken raken via de bijstandsclausule van artikel 42 lid 7 Verdrag betreffende de Europese Unie (VEU).

⁹¹ MIVD 2026, p. 7.

⁹² NAVO-baas Rutte: 'Tijd om ons geestelijk voor te bereiden op oorlog', *NOS* 12 december 2024.

Deze grijze zone maakt een duidelijke kwalificatie van een oorlogssituatie en daarmee omstandigheden die aanleiding kunnen geven tot een statutaire zetelverplaatsing gecompliceerd. Bovendien kan deze grijze zone tussen oorlog en vrede voor andere (bevriende) mogelijkheden aanleiding geven om Nederland niet langer te bestempelen als een vriendelijke jurisdictie (of dat er een direct gevaar hiertoe bestaat), ongeacht of het Nederlandse kabinet dit ook zo kwalificeert.⁹³ Als gevolg daarvan kunnen deze mogelijkheden sanctiemaatregelen treffen tegen in het buitenland gelegen vermogensbestanddelen van Nederlandse vennootschappen. Deze Nederlandse vennootschappen dienen zich te beschermen tegen deze sancties. Een nationaliteitswisseling ingevolge de Rijkswet of de Wet ZDL beoogt de toepasselijkheid van buitenlandse sanctiemaatregelen tegen Nederlandse vennootschappen te voorkomen.

2.4.2 Sanctiewetgeving Verenigde Staten

Om eventuele buitenlandse sanctiemaatregelen tegen Nederlandse vennootschappen in kaart te brengen, biedt het sanctierecht van de VS de meest waardevolle inzichten. Verdam draagt hiervoor twee redenen aan. De eerste reden betreft de sterk ontwikkelde en uitgebreide regelgeving en toepassing omtrent het gebruik van sancties in de VS. Als tweede reden benadrukt Verdam de nauwe banden op het gebied van defensiepolitiek met de VS, in combinatie met de dominante economische en politieke invloed van de VS.⁹⁴ Daarom vormt voor de meeste bedrijven en financiële instellingen niet het sanctierecht van bijvoorbeeld de EU en de VN de drijfveer voor naleving, maar dat van de VS. Voornamelijk banken hechten sterk aan Amerikaans sanctierecht, zelfs indien dat sanctierecht niet op hen van toepassing is.⁹⁵

Binnen het Amerikaanse sanctierecht komen sancties tot stand via een getrapt systeem, dat loopt van algemeen tot specifiek.⁹⁶ De Trading with the Enemy Act (TWEA) van 1917 biedt hierbij de basis om sancties te treffen tegen vijandelijke jurisdicties in oorlogstijd. Met de komst van de International Economic Emergency Powers Act (IEEPA) in 1977 verschoof de focus van oorlogssituaties naar een ‘national emergency’. De president kan een ‘national emergency’ uitroepen en vervolgens landen, entiteiten of personen ‘determined to be a threat to the United States’ onder meer onderwerpen aan een ‘freeze of assets’ en een verbod op financiële- en commerciële transacties.⁹⁷ In de praktijk betekent dit een op ruime schaal gebruikte discretionaire bevoegdheid van de president.⁹⁸ Coates stelt dat er in de 20^e eeuw sprake is van een ‘aggressive use of national emergencies’ door de president. Bovendien stelt Coates dat de VS wat betreft de bevoegdheid tot het instellen van sancties in een permanente staat van oorlog verkeert en er voor de president daarom vrijwel altijd een rechtvaardiging bestaat om sancties in te stellen.⁹⁹

Niet alleen het gemak waarmee de Amerikaanse president sancties kan uitvaardigen, is reden voor de strenge compliance van Nederlandse bedrijven met Amerikaans sanctierecht. Ook voert de Amerikaanse autoriteit, de Office of Foreign Assets Control (OFAC), veel meer dan andere landen, een actief handhavingsbeleid. Hierbij schroomt zij niet om zeer hoge boetes op te leggen en in dat verband ook een vergaande extraterritoriale werking aan haar sanctieregelgeving toe te kennen. De OFAC is in staat om ook bedrijven, financiële instellingen en individuen die niet in de VS gevestigd zijn te bestraffen voor overtreding van Amerikaanse sanctieregimes. Denk hierbij aan een Nederlands concern met

⁹³ Vlas, in: *GS Rechtspersonen*, art. 1 Wet vrijwillige zetelverplaatsing derde landen, aant. 6 (online, bijgewerkt 7 juli 2025). Vlas benoemt dat van regeringswege, al dan niet in de vorm van een koninklijk besluit, kan worden verklaard dat van een noodsituatie sprake is.

⁹⁴ Verdam 2024, p. 41.

⁹⁵ Amar & Bennink 2019, p. 238.

⁹⁶ Van der Aa 2023, p. 137.

⁹⁷ Buretta & Lew 2022, p. 140.

⁹⁸ Verdam 2024, p. 41-42.

⁹⁹ Coates 2018, p. 154. Als voorbeeld noem ik de verregaande handelstarieven ingesteld door president Trump op grond van de IEEPA tijdens Liberation Day op 2 april 2025. Op 20 februari 2026 oordeelde de Amerikaanse Supreme Court in *Learning Resources, Inc. v. Trump* dat dit niet geoorloofd was op grond van de IEEPA. Hierop kondigde de Amerikaanse regering aan de handelstarieven toch te continueren op grond van zes alternatieve juridische bases. Voor een uitgebreide beschrijving welke andere juridische bases mogelijk zijn, zie Liu 2026.

dochtermaatschappijen in de VS dat wordt onderworpen aan een ‘freeze of assets’, mogelijk met bijbehorende confiscatie, liquidatie en verkoop van activa. Dit kan zelfs wanneer er geen directe connectie is met het Amerikaanse rechtssysteem.¹⁰⁰ Volgens Verdam valt er gezien de moderne vormen van oorlogvoering rekening te houden met een nog verdere flexibilisering en verruiming van toepassing van sanctieregels.¹⁰¹ De verstrekende consequenties van het Amerikaanse sanctierecht vormen een belangrijke rechtvaardiging voor de keuze van Delaware als eindbestemming van een uit Nederland vertrekkende kapitaalvennootschap die gebruik maakt van de Rijkswet of de Wet ZDL.

2.5 Delaware als eindbestemming

2.5.1 Ratio

Bij zowel de directe vlucht middels de Wet ZDL, als bij de indirecte vlucht via de Rijkswet, dient de vennootschap een doorwrochte analyse te maken waarnaar de statutaire zetel verplaatst wordt. Deze scriptie onderzoekt Delaware als eindbestemming voor de NV bij een vlucht uit Nederland in een oorlogssituatie. Daarbij vormt niet alleen het Amerikaans sanctierecht een belangrijke rechtvaardiging voor de keuze van Delaware in oorlogstijd. De memorie van toelichting bij de Wet ZDL benoemt expliciet de immigratieregeling van Delaware als een van de redenen voor de invoering van de Wet ZDL.¹⁰² Bovendien vereist de immigratieregeling van een eindbestemming, wil de statutaire zetelverplaatsing het beoogde effect hebben van het voorkomen van nationalisatie van de activa gelegen in het buitenland, duidelijkheid over welke jurisdictie heerst over de gevluchte kapitaalvennootschap.¹⁰³ Dit wordt hierna aangeduid als het duidelijkheidsvereiste. Delaware-wetgeving voldoet aan deze eis.

2.5.2 Relevante Delaware-wetgeving heenreis

De immigratiewetgeving van Delaware voor buitenlandse rechtspersonen bestaat sinds 1 juli 1984. De buitenlandse rechtspersoon heeft hierbij twee mogelijkheden om de statutaire zetel naar Delaware te verplaatsen.¹⁰⁴

De eerste mogelijkheid is sectie §388 van de Delaware General Corporation Law (DGCL), die de ‘domestication of non-United States Corporations’ uiteenzet. Volgens sectie §388(f) DGCL wordt de buitenlandse vennootschap vanaf het moment van ‘domestication’ onderworpen aan het recht van Delaware.¹⁰⁵ ‘Domestication’ vindt pas plaats na totstandkoming en gelijktijdige indiening van twee documenten: de ‘certificate of corporate domestication’ en de ‘certificate of incorporation’.¹⁰⁶ Voordat de vennootschap het ‘certificate of corporate domestication’ kan verkrijgen, moet zij voldoen aan een aantal formaliteiten¹⁰⁷, waaronder het vermelden van de oorsprong en oprichtingsgegevens van de vennootschap.¹⁰⁸ De ‘certificate of incorporation’ dient de vennootschap in bij de ‘Secretary of State’ van Delaware conform de vereisten van sectie §103 DGCL. Het belangrijkste vereiste voor een Nederlandse vennootschap aan de inhoud van de ‘certificate of incorporation’, betreft de inschrijving van een ‘registered office’ in Delaware.¹⁰⁹ Voor een Nederlandse vennootschap komt dit neer op een verplaatsing van de statutaire zetel, aangezien de ‘registered office’ een met de Nederlandse statutaire zetel vergelijkbare functie heeft.¹¹⁰ Een van de redenen van de grote populariteit van Delaware voor incorporatie van vennootschappen betreft de relatieve eenvoud en flexibiliteit die het biedt voor

¹⁰⁰ Amar & Bennink 2019, p. 238.

¹⁰¹ Verdam 2024, p. 43.

¹⁰² *Kamerstukken II*, 1992/93, nr. 23 316, nr. 3, p. 2.

¹⁰³ Steinvoot 1994, p. 65.

¹⁰⁴ Steinvoot 1994, p. 64.

¹⁰⁵ Vlas, in: *GS Rechtspersonen*, art. 1 Wet vrijwillige zetelverplaatsing derde landen, aant. 3 (online, bijgewerkt 7 juli 2025).

¹⁰⁶ Sectie §388(b) DGCL.

¹⁰⁷ Zie ook Vlas, in: *GS Rechtspersonen*, art. 1 Wet vrijwillige zetelverplaatsing derde landen, aant. 3 (online, bijgewerkt 7 juli 2025).

¹⁰⁸ Zie voor de andere formaliteiten sectie c van §388 DGCL.

¹⁰⁹ Zie §102 (a)(2) DGCL.

¹¹⁰ Bellingwout 1996, p. 57. Even zo: *Kamerstukken II*, 1992/93, nr. 23 316, nr. 3, p. 2.

formaliteiten, wat onmisbaar is in een oorlogssituatie.¹¹¹ Doordat de NV van nationaliteit wisselt en een ‘certificate of incorporation’ naar het recht van Delaware in het leven roept, voldoet de eerste mogelijkheid aan het duidelijkheidsvereiste.

De tweede mogelijkheid tot statutaire zetelverplaatsing naar Delaware bestaat in het geval van een ‘emergency situation’, de zogenaamde ‘temporary transfer of domicile’ van sectie §389 DGCL. ‘Domicile’ heeft een ruime betekenis: volgens sectie §389(b) DGCL betreft het zowel de statutaire zetel als het centrum van de bedrijfs- en/of bestuursactiviteiten van de vennootschap. De vennootschap kan haar ‘domicile’, of voor een Nederlandse NV de statutaire zetel, naar Delaware verplaatsen wanneer een ‘emergency situation’ zich voordoet in het emigratieland en het op de vennootschap toepasselijke recht zich niet tegen zetelverplaatsing verzet.¹¹² Verschillende omstandigheden zijn in sectie §389(a)(1) DGCL opgenomen als een ‘emergency situation’. In het bijzonder spreekt sectie §389(a)(1) DGCL over (a) “war or other armed conflict”, (b) “revolution or insurrection” en (i) “the immediate threat of the foregoing”. Sub (j) bevat vervolgens een restcategorie: “Such other event which, under the law of the jurisdiction governing the internal affairs of the non-United States entity, permits the non-United States entity to transfer its domicile”. Deze in de Delaware-wetgeving opgenomen omstandigheden sluiten naadloos aan bij het vereiste van een oorlogssituatie in de zin van de Wet ZDL en de Rijkswet (zie §2.4.1). Mocht er dus sprake zijn van een “emergency situation” of oorlogssituatie, dan verzet het Nederlandse recht toepasselijk op de vluchtende vennootschap zich niet tegen de zetelverplaatsing. Bij de tijdelijke zetelverplaatsing van sectie §389 DGCL blijft de buitenlandse vennootschap onderworpen aan het oorspronkelijke vennootschapsrecht, zoals dit luidde direct voorafgaand aan de zetelverplaatsing.¹¹³ De vennootschap hoeft immers haar statuten niet te wijzigen conform het recht van Delaware. Dit roept vragen op met betrekking tot het eerdergenoemde duidelijkheidsvereiste. Het roept vooral de vraag op of in een situatie met bijvoorbeeld een nieuwe machthebber in Nederland, deze na nationalisatie middels regelgeving niet alsnog met succes aanspraak zou kunnen maken op de buitenlandse activa van de rechtspersoon.¹¹⁴ Een ander gevaar dat opkomt is de mogelijkheid dat de Nederlandse vennootschap, doordat het beheerst blijft door Nederlands recht en daarom een duidelijke band houdt met het moederland, gebukt gaat onder eventuele sancties (zie §2.4.2). Dit wordt door Van der Grinten ook wel een ‘zonderlinge constructie’ genoemd.¹¹⁵ De memorie van toelichting bij de Wet ZDL stelt weliswaar dat de zetelverplaatsing, ondanks het feit dat de gevluchte vennootschap beheerst blijft door het Nederlandse recht, meebrengt dat de vennootschap onder de jurisdictie van een vreemd land staat.¹¹⁶ Hiermee wordt echter de verhouding tussen het rechtstelsel van het immigratieland en het Nederlandse rechtstelsel nog niet verduidelijkt.

Volgens Steinvooft beantwoordt Delaware-wetgeving aan het duidelijkheidsvereiste bij een gebruik van sectie §389 DGCL. Sectie §389(f) DGCL bepaalt namelijk uitdrukkelijk dat op de verplaatste rechtspersoon het recht van het emigratieland van toepassing is zoals dat gold onmiddellijk voorafgaand aan de zetelverplaatsing naar Delaware. Een eventuele latere nationalisatie wordt daarom niet erkend.¹¹⁷ Bellingwout borduurt op deze gedachte voort en stelt dat dit ook terugkomt in sectie §389(j) DGCL, waarin de Nederlandse rechtspersoon onderworpen is aan de rechtspraak van het nieuwe vestigingsland (lees: Delaware). De rechter in Delaware moet vervolgens volgens eigen internationaal privaatrecht Nederlands recht op de gevluchte vennootschap toepassen. Wijzigingen van Nederlands recht aangebracht door een bezettende macht na de zetelverplaatsing kunnen geen invloed meer uitoefenen

¹¹¹ Black 2007, p. 2.

¹¹² Vlas, in: *GS Rechtspersonen*, art. 1 Wet vrijwillige zetelverplaatsing derde landen, aant. 3 (online, bijgewerkt 7 juli 2025).

¹¹³ Vlas, in: *GS Rechtspersonen*, art. 1 Wet vrijwillige zetelverplaatsing derde landen, aant. 3 (online, bijgewerkt 7 juli 2025).

¹¹⁴ Steinvooft 1994, p. 65.

¹¹⁵ Joubert 1987, p. 139; Steinvooft 1994, p. 65.

¹¹⁶ *Kamerstukken II*, 1992/93, nr. 23 316, nr. 3, p. 6.

¹¹⁷ Steinvooft 1994, p. 65.

op de ‘Nederlandse’ rechtspersoon. Het inmiddels in Delaware geïncorporeerde Nederlandse recht is daarmee “gefixeerd”. Volgens laatstgenoemde is deze ‘fixatie’ van Nederlands recht echter grotendeels een illusie: slechts de Nederlandse vorm blijft behouden, maar de aan het vennootschapsstatuut verbonden wetgevende, rechtsprekende en uitvoerende macht is overgegaan op het land van immigratie. Zou dit land op een later moment zijn standpunt wijzigen, dan zou de ‘Nederlandse’ rechtspersoon zich volledig daarnaar moeten voegen.¹¹⁸ Er zijn dus verschillende soorten scenario’s mogelijk. Hoewel sectie §389 DGCL een praktische oplossing biedt voor tijdelijke situaties, is hierop ook zeker kritiek mogelijk.¹¹⁹ Tot slot bepaalt sectie §389(g) DGCL dat een rechtspersoon die gebruik gemaakt heeft van de ‘temporary transfer of domicile’ naar Delaware, niet als vijandelijk onderdaan zal worden beschouwd.¹²⁰

Samenvattend wordt met sectie §389 DGCL niet alleen nationalisatie voorkomen en voldaan aan het duidelijkheidsvereiste: de gevluchte vennootschap kan ook haar eigen identiteit behouden.¹²¹ Toch kunnen, naast de kritische beschouwing van Bellingwout, verdere vraagtekens bij een gebruik van sectie §389 DGCL geplaatst worden. Weliswaar vermijdt de gevluchte vennootschap de toepasbaarheid van Amerikaanse sancties en wordt nationalisatie tegengegaan vanuit het perspectief van Delaware-wetgeving, andere (bevriende en neutrale) jurisdicties kunnen bij behoud van de statuten de gevluchte Nederlandse vennootschap nog steeds als vijandig aanmerken. Afhankelijk van in welke jurisdictie(s) de vermogensbestanddelen van de vennootschap gevestigd zijn, kan dit alsnog problematisch zijn voor de vennootschap door sanctiemaatregelen van andere mogendheden.¹²² Het probleem met de door Van der Grinten genoemde “zonderlinge constructie” is met sectie §389 DGCL daarom slechts gedeeltelijk opgelost. Mijns inziens biedt het gebruik van de eerste mogelijkheid van sectie §388 DGCL daarom de veiligste optie voor het behoud van de vermogensbestanddelen van de vennootschap.¹²³

2.5.3 Relevante Delaware-wetgeving terugreis

Na herstel van de normale toestand in het land van oorsprong kan de vennootschap daarnaar terugkeren. Sectie §390 DGCL voorziet in de mogelijkheid om vanuit Delaware terug te keren naar het land van oorsprong, ongeacht de aanvankelijke keuze van de vennootschap om via sectie §388 of §389 DGCL naar Delaware toe te reizen.¹²⁴ Daartoe moet onder meer bij de ‘Secretary of State’ van Delaware een aanvraag worden ingediend, vergezeld van een besluit van het bestuur van de vennootschap om tot een dergelijke terugplaatsing over te gaan.¹²⁵ Indien de vennootschap aanvankelijk gebruik heeft gemaakt van een “temporary transfer of domicile”, moet er een verklaring van de hoogste diplomatieke of consulaire vertegenwoordiger van het land van oorsprong worden overgelegd in de Verenigde Staten, inhoudende dat met een dergelijke terugplaatsing wordt ingestemd.¹²⁶

¹¹⁸ Bellingwout 1996, p. 83-84.

¹¹⁹ Bellingwout 1996, p. 84.

¹²⁰ Steenvoort 1994, p. 65.

¹²¹ Emeritz & Schoenberg 2020.

¹²² Niet ondenkbaar is dat een vennootschap in meerdere jurisdicties substantiële vermogensbestanddelen heeft. Denk bijvoorbeeld aan de *Nexperia*-uitspraak van de OK. De Nijmeegse vennootschap heeft cruciale vermogensbestanddelen in zowel de Verenigde Staten, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en China. Zie: Hof Amsterdam (OK) 13 oktober 2025, ECLI:NL:GHAMS:2025:2752, r.o. 2.2, *JOR* 2025/259, m.nt. A.F.J.A. Leijten (*Nexperia*). Mocht Nexperia kiezen voor gebruik van sectie §389 DGCL in een oorlogssituatie, bestaat er een kans dat het probleem van de “zonderlinge constructie” opkomt. Weliswaar zal de Verenigde Staten Nexperia als niet-vijandelijk beschouwen, maar het is hierbij zeer wel denkbaar dat het Verenigd Koninkrijk, Duitsland, de EU (als onderdeel van het Gemeenschappelijk Buitenlands- en Veiligheidsbeleid) of China de aanhoudende Nederlandse band wel als vijandelijk beschouwen. Daarom spreek ik bij gebruik van sectie §389 DGCL van een gedeeltelijke oplossing voor het probleem van de “zonderlinge constructie”.

¹²³ Zie ook §4.1.2 hierover.

¹²⁴ Sectie §390(a) DGCL.

¹²⁵ Vlas, in: *GS Rechtspersonen*, art. 1 Wet vrijwillige zetelverplaatsing derde landen, aant. 3 (online, bijgewerkt 7 juli 2025). Zie ook: Sectie §390(b) DGCL.

¹²⁶ Sectie §389(k) DGCL. Zie ook: Vlas, in: *GS Rechtspersonen*, art. 1 Wet vrijwillige zetelverplaatsing derde landen, aant. 3 (online, bijgewerkt 7 juli 2025).

2.6 Tussenconclusie

Allereerst heeft het voorgaande de Rijkswet en de Wet ZDL in het bredere leerstuk van het internationaal rechtspersonenrecht geplaatst. Nederland volgt de incorporatieleer. In beginsel blijft het Nederlandse recht van toepassing op de vennootschap, waar het ook gaat of staat. Een eventuele statutaire zetelverplaatsing uit Nederland is in strijd met de wet.¹²⁷ Een uitzondering geldt evenwel indien gebruik wordt gemaakt van de Rijkswet en de Wet ZDL in een oorlogssituatie om haar statutaire zetel te verplaatsen.

Om het karakter van deze twee noodwetten te begrijpen, is het belangrijk om de historische context uiteen te zetten. De Rijkswet is ingevoerd als opvolger van de Rijkswet 1940, die onder dreiging van fysieke bezetting is geïntroduceerd. Het karakter en de systematiek zijn grotendeels gehandhaafd.¹²⁸ Het voornaamste doel van het gebruik van de Rijkswet is het doorsnijden van de banden met het moederland middels een statutaire zetelverplaatsing. Hiermee kan de vluchtende vennootschap haar vermogensbestanddelen beschermen en invloed van de vijand op de onderneming voorkomen.¹²⁹ De Wet ZDL is ingevoerd in de context van juridische ontwikkelingen in de toenmalige Nederlandse Antillen en Delaware. Naar Antilliaans recht kon een vennootschap vanaf 1986, ook buiten oorlogstijd, haar statutaire zetel verplaatsen naar een derde land middels de Landsverordening.¹³⁰ Bovendien bestond er vanaf 1984 een uitgebreide immigratieregeling voor vennootschappen in Delaware. Een tweede reden is geopolitiek van aard: de memorie van toelichting meldt dat het mogelijk is dat er binnen het gehele Koninkrijk geen veilig toevluchtsoord bestaat. Dit zorgde voor de noodzaak om een wettelijke basis te bieden voor een statutaire zetelverplaatsing naar *buiten* het koninkrijk.¹³¹

Net als bij de Rijkswet, biedt de Wet ZDL slechts de mogelijkheid tot zetelverplaatsing in een oorlogssituatie. Echter, door de veranderde aard van oorlogsvoering laat een oorlogssituatie waardoor het gebruik van de twee wetten gerechtvaardigd is, zich lastig definiëren. In combinatie met een ruime discretionaire bevoegdheid van de Amerikaanse president om sanctiemaatregelen te treffen tegen landen, personen en entiteiten, maakt omstandigheden die aanleiding kunnen geven tot een vlucht van een Nederlandse vennootschap onzeker.

Mocht de vennootschap de vlucht maken, biedt Delaware een immigratieregeling die in grote mate voldoet aan het duidelijkheidsvereiste. Daartoe heeft Delaware-wetgeving twee mogelijkheden. De eerste mogelijkheid betreft ‘domestication’ van de vennootschap, waarbij middels een statutenwijziging de vennootschap verandert in een Delaware Inc.¹³² De tweede mogelijkheid betreft een ‘temporary transfer of domicile’.¹³³ In een ‘emergency situation’, kan de Nederlandse NV zonder een nationaliteitswisseling zich onderwerpen aan het recht van Delaware. Het oorspronkelijke vennootschapsrecht blijft wel toepasselijk. Deze aanhoudende band met het moederland roept niet alleen vragen op met betrekking tot het duidelijkheidsvereiste, ook wordt het probleem van de “zonderlinge constructie” slechts gedeeltelijk opgelost. Mijns inziens betreft ‘domestication’ van de vennootschap daarom de meest veilige immigratiemogelijkheid. Tot slot biedt sectie §390 DGCL een emigratieregeling voor de gevluchte vennootschap voor terugkeer naar het land van oorsprong.

¹²⁷ Vlas 2017, p. 27.

¹²⁸ *Kamerstukken II* 1964/65, 8022, nr. 3.

¹²⁹ Verdam 2024, p. 38.

¹³⁰ Joubert 1987, p. 137.

¹³¹ *Kamerstukken II* 1992/93, 23 316, nr. 3, p. 1-2.

¹³² Sectie §388 DGCL.

¹³³ Sectie §389 DGCL.

3 De indirecte vlucht van Nederland naar Delaware

3.1 Techniek van de zetelverplaatsing (Rijkswet)

3.1.1 Wijzigingsbevoegdheid statuten

De zetelverplaatsing van een Nederlandse NV ingevolge de Rijkswet komt tot stand door 'overbrenging' van de 'plaats van vestiging' (lees: statutaire zetel) naar een ander Koninkrijksdeel. De overbrenging geschiedt door 'wijziging van de akte van oprichting'.¹³⁴ Met deze wijziging gaat een wisseling van het toepasselijk recht gepaard.¹³⁵ De zetelverplaatsing geschiedt daarmee door een wijziging van de statuten bij notariële akte.¹³⁶ Bij die statutenwijziging moeten de statutaire bepalingen worden aangepast aan het recht van het ontvangende Koninkrijksdeel.¹³⁷ De Nederlandse NV neemt namelijk met de zetelverplaatsing de vorm aan van een vergelijkbare rechtspersoon: met Aruba als overstap, de Arubaanse NV.¹³⁸

De procedure voor de statutenwijziging bij Rijkswet verschilt als noodwet echter in belangrijke mate van de normale procedure. Het is een snelle en vereenvoudigde procedure, waarbij niet alleen de algemene vergadering bevoegd is tot statutenwijziging.¹³⁹ De Rijkswet kent hierbij een eigen benadering. Het spreekt niet van wie bevoegd is tot statutenwijziging te besluiten, maar van wie bevoegd is de statuten te wijzigen. Naast de algemene vergadering kan ook het bestuur de statuten wijzigen.¹⁴⁰ Ook is iedere bestuurder afzonderlijk bevoegd de statuten te wijzigen.¹⁴¹ Daarnaast rust de bevoegdheid bij de (rechts)personen die volgens de akte van oprichting tot beheer van de vennootschap bevoegd zijn in geval van belet of ontstentenis van de bestuurders, ongeacht of er sprake is van belet.¹⁴² Tot slot kunnen zowel het bestuur als de algemene vergadering bij notariële akte een aanwijzing verstrekken om de bevoegdheid tot statutenwijziging te verlenen aan een (rechts)persoon. De aanwijzing kan zowel een bij naam genoemd persoon, als een benoeming in kwaliteit inhouden.¹⁴³ De memorie van toelichting is duidelijk over de juridische duiding van deze bevoegdheden. De aanwijzing moet uitdrukkelijk niet worden opgevat als een machtiging of volmacht. In plaats daarvan handelt de aangewezen (rechts)persoon *ten behoeve van* de vennootschap, maar *in eigen naam*.¹⁴⁴ De aangewezen handelt dus niet namens de vennootschap. Dit geldt ook voor de andere hiervoor genoemde bevoegde individuen en organen. De Rijkswet spreekt daarom ook niet over het besluiten tot statutenwijziging maar, zoals hiervoor genoemd, over het wijzigen van de statuten. De memorie van toelichting zet nader uiteen wat het belang van deze kwalificatie is. Het handelen in eigen naam in plaats van namens de vennootschap, beoogt te bewerkstelligen dat buitenlandse wettelijke regelingen ingericht tegen handelingen van de rechtspersonen in vijandig gebied geen doel treffen zolang de persoon of het orgaan zelf buiten de macht van de vijand is. Hiermee voorkomt de wetgever dat een buitenlandse mogendheid een zetelverplaatsing als ongeldig beschouwt ten gevolge van bijvoorbeeld tegen de Nederlandse vennootschap uitgeroepen sancties.¹⁴⁵

¹³⁴ Artikel 1 lid 1 Rijkswet.

¹³⁵ Zie lid 2 van de inleidende algemene bepaling en artikel 18 lid 1 Rijkswet. Zie ook Bellingwout 1996, p. 69, die dit aanduidt als een 'Statutenwechsel'.

¹³⁶ Artikel 1 en 2 lid 1 Rijkswet.

¹³⁷ Artikel 6 lid 1 sub c Rijkswet.

¹³⁸ Van Olffen & Breukink 2022, par. 3.1. De statutenwijziging kan ook inhouden dat er andere aanpassingen in de statuten gemaakt worden, bijvoorbeeld de benoeming van bestuurders in de notariële akte, zie artikel 6 lid 1 sub c en artikel 1 lid 8 Rijkswet.

¹³⁹ Dortmund 2013, nr. 80. Denk hierbij bijvoorbeeld aan een 'normale' statutenwijziging in de zin van artikelen 2:121 – 2:127 BW.

¹⁴⁰ Artikel 1 lid 2 Rijkswet. Tenzij er een derde is aangewezen, zonder dat die aanwijzing later is ingetrokken, en daarvan mededeling is gedaan. Zie Klein Bronsvoot, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 70.

¹⁴¹ Artikel 1 lid 6 sub a Rijkswet. Tenzij er een derde is aangewezen, zonder dat die aanwijzing later is ingetrokken, en daarvan mededeling is gedaan. Zie Klein Bronsvoot, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 70.

¹⁴² Artikel 1 lid 6 sub b Rijkswet.

¹⁴³ *Kamerstukken II* 1964/65, 8022, nr. 3, p. 9 en artikel 1 lid 3 Rijkswet.

¹⁴⁴ *Kamerstukken II* 1964/65, 8022, nr. 3, p. 9.

¹⁴⁵ Klein Bronsvoot, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 70.

3.1.2 De procedure tot zetelverplaatsing

De hiervoor genoemde wijzigingsbevoegden van de statuten kunnen gebruik maken van meerdere procedures om een zetelverplaatsing in een oorlogssituatie te effectueren. De Rijkswet biedt hierbij de mogelijkheid om de zetelverplaatsing grotendeels voor te bereiden in vreedstijd. Welke procedure wordt gevolgd, is ter keuze van de vennootschap.¹⁴⁶

Allereerst kan de vennootschap gebruik maken van de automatische procedure naar Aruba. De zetelverplaatsing wordt vormgegeven door een statutenwijziging bij notariële akte, onder de opschortende voorwaarde van het intreden van een oorlogssituatie. De akte zorgt daarmee voor een automatische verplaatsing van de zetel bij het plotseling uitbreken van een oorlog of een snelle escalatie van een internationaal conflict waarbij Nederland direct is betrokken. Echter, een oorlogssituatie laat zich tegenwoordig steeds lastiger definiëren met haar nieuwe verschijningsvormen.¹⁴⁷ Daarmee kan de automatische procedure tot onzekerheid leiden of aan de opschortende voorwaarde is voldaan en daarmee de zetelverplaatsing effectief is geworden of onduidelijkheid met betrekking tot het moment van inwerkingtreding van de oorlogssituatie.¹⁴⁸

Deze onzekerheid geldt in veel mindere mate voor de niet-automatische procedure naar Aruba. Hiertoe wordt een voorlopig besluit tot statutenwijziging genomen, waarin alle benodigde stukken in concept gereed worden gemaakt.¹⁴⁹ Vanuit het oogpunt van rechtszekerheid, wordt de inwerkingtreding van de zetelverplaatsing naast de voorwaarde van een oorlogssituatie, afhankelijk gesteld van de vervulling van een aanvullende voorwaarde. Deze aanvullende voorwaarde kan een potestatieve voorwaarde zijn.¹⁵⁰ De memorie van toelichting geeft als voorbeeld van een dergelijke constructie dat er sprake is van een oorlogssituatie en dat daarbij tevens een natuurlijke persoon of een rechtspersoon de inwerkingtreding van de zetelverplaatsing vaststelt (bijvoorbeeld door een zelf af te geven verklaring).¹⁵¹ Hierbij benoemt de wetgever dat de vennootschap zelf deze vaststelling kan doen. Met het oog op het hiervoor genoemde belang dat er bij de zetelverplaatsing niet in naam van de vennootschap wordt gehandeld, zal het geen voorkeur hebben dat de vennootschap betrokken wordt bij het in vervulling doen gaan van de voorwaarde.¹⁵² Daarom zal het de voorkeur hebben om een bij notariële akte aangewezen in het buitenland verblijvende (rechts)persoon de vaststelling te laten doen. Het voorgaande wordt ook wel de ‘druk op de knop constructie’ genoemd. Het gebruik van deze constructie brengt met zich mee dat de aangewezen (rechts)persoon de regie houdt over het moment van inwerkingtreding van de zetelverplaatsing.¹⁵³ Bovendien wordt met deze constructie voorkomen dat de zetelverplaatsing effectief wordt tegen de wil van de vennootschap.¹⁵⁴

3.1.3 Ministeriële toetsing

Of de akte van statutenwijziging voldoet aan de voorwaarden van de Rijkswet, wordt van overheidswege getoetst.¹⁵⁵ Deze toetsing vindt niet plaats in beide betrokken landen, maar naar keuze van de

¹⁴⁶ *Kamerstukken II* 1964/65, 8022 (R 470), nr. 3, p. 7.

¹⁴⁷ Zie uitgebreid hierover §2.4.1.

¹⁴⁸ Verdam 2024, p. 47.

¹⁴⁹ *Kamerstukken II* 1964/65, 8022 (R 470), nr. 3, p. 8. In dit voorlopige besluit (niet zijnde een vennootschappelijk besluit) worden o.a. de voorlopige zetelverplaatsing geregeld, de statuten indien nodig aangepast aan het recht van het ontvangende Koninkrijksdeel en eventueel nieuwe bestuurders benoemd.

¹⁵⁰ Van Olffen & Breukink 2022, par. 3.2. De potestatieve voorwaarde betreft een relikwie uit het oude recht (artikel 1292 oud BW). Een zuiver potestatieve voorwaarde is (te algemeen gezegd) de voorwaarde waarvan de vervulling slechts afhankelijk is van de wil van één van de partijen, en die om die reden nietig is. Daarentegen is een gemengd potestatieve voorwaarde wel mogelijk, waarbij voor de vervulling van de voorwaarde naast de wil van de partijen nog een externe factor nodig is, denk aan een oorlogssituatie. Zie Olthof, in: *GS Vermogensrecht*, art. 3:38 BW, aant. 3.4 (online, bijgewerkt 20 oktober 2025) en Schrage 2022, p. 55-57.

¹⁵¹ *Kamerstukken II* 1964/65, 8022 (R 470), nr. 3, p. 12.

¹⁵² Klein Bronsvoot, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 71.

¹⁵³ Van Olffen & Breukink 2022, par. 3.2.

¹⁵⁴ Dortmond 2013, nr. 80.

¹⁵⁵ Artikelen 3-7 Rijkswet.

vennootschap in het emigratieland (middels de toestemmingsprocedure a priori¹⁵⁶) of het immigratieland (middels de bekrachtigingsprocedure a posteriori¹⁵⁷).¹⁵⁸ Bij de toestemmingsprocedure kan het voorlopige besluit tot statutenwijziging meteen worden voorgelegd aan de Nederlandse Minister van Justitie en Veiligheid.¹⁵⁹ De Minister kan toestemming verlenen indien het voorlopige besluit tot statutenwijziging de opschortende voorwaarde bevat dat de statutenwijziging slechts in werking treedt indien er sprake is van (i) een oorlogssituatie, (ii) geen strijdigheid (van de totstandkoming) van de statutenwijziging met de Rijkswet of het Nederlandse recht en (iii) de statuten zoals deze luiden na zetelverplaatsing niet strijdig zijn met het recht van het ontvangende Koninkrijksdeel.¹⁶⁰ Daarnaast bestaat de bekrachtigingsprocedure, waarvan veelal gebruikt wordt gemaakt in het geval van plotseling acuut geworden oorlogsomstandigheden en daarmee een onmogelijkheid om de toestemmingsprocedure te doorlopen.¹⁶¹ Kiest de vennootschap voor de bekrachtigingsprocedure in vredetijd, dan bewaart zij het voorlopig besluit tot statutenwijziging met conceptstukken totdat sprake is van een oorlogssituatie. Het bestuur of een van de andere wijzigingsbevoegden verlijdt dan de akte tot statutenwijziging, waarna de tot stand gekomen zetelverplaatsing binnen vier weken ter bekrachtiging aan de Arubaanse Minister van Justitie, Integratie en Openbaar Vervoer of een consulaire ambtenaar wordt voorgelegd.¹⁶² Voldoet de zetelverplaatsing niet aan de drie eisen van de Rijkswet, dan blijft bekrachtiging uit. Als gevolg daarvan verliest de statutenwijziging (de zetelverplaatsing) ex nunc van rechtswege haar kracht.¹⁶³ In de praktijk wisselt de rechtspersoon dan kort op elkaar twee keer van nationaliteit en is weer terug bij af.¹⁶⁴ Vanuit het oogpunt van snelheid en rechtszekerheid verdient de toestemmingsprocedure daarom mijns inziens de voorkeur.

Tot slot geldt voor beide procedures dat de zetelverplaatsing in het belang van de vennootschap geboden is.¹⁶⁵ Deze toetsing past de minister echter toe met grote terughoudendheid. Er mag vanuit worden gegaan dat de betrokken vennootschapsorganen (veelal het bestuur) beter dan de overheid in staat is een beoordeling van het vennootschapsbelang te maken.¹⁶⁶ Dortmund stelt zelfs dat de minister niet eens een toets van het vennootschapsbelang toekomt en betwijfelt de juistheid van de bepaling. Volgens Dortmund berust dit uitsluitend bij de vennootschapsorganen.¹⁶⁷

3.2 Governance vraagstukken bij zetelverplaatsing (Rijkswet)

3.2.1 Interpretatie bestuursautonomiebepaling

Bij het voorbereiden van een zetelverplaatsing als een oorlogsbeschermingsmaatregel onder de Rijkswet, ligt het primaat veelal bij het bestuur. Het bestuur voelt de noodzaak tot voorbereiding hiervan, omdat het dit kan beschouwen als onderdeel van het risicomanagement van de vennootschap.¹⁶⁸ Bovendien gaat het bij een zetelverplaatsing in oorlogsomstandigheden om een noodmaatregel die van wezenlijke betekenis is voor de toekomst van de onderneming, die veelal ‘overnight’ tot stand komt. Dit

¹⁵⁶ Artikel 4 Rijkswet.

¹⁵⁷ Artikel 5 Rijkswet.

¹⁵⁸ Bellingwout 1996, p. 72.

¹⁵⁹ Van Olffen & Breukink 2022, par. 3.2.

¹⁶⁰ Zoals genoemd in artikel 6 lid 1 sub a - c Rijkswet.

¹⁶¹ *Kamerstukken II* 1964/65, 8022 (R 470), nr. 3, p. 12.

¹⁶² Artikel 5 lid 1 Rijkswet.

¹⁶³ Artikel 5 lid 2 Rijkswet. In feite heeft een weigering van deze bekrachtiging dus geen terugwerkende kracht.

¹⁶⁴ Bellingwout 1996, p. 72.

¹⁶⁵ Artikel 6 lid 1 sub a Rijkswet.

¹⁶⁶ *Kamerstukken II* 1964/65, 8022 (R 470), nr. 3, p. 12. Zie ook: Van Olffen & Breukink 2022, par. 3.4.

¹⁶⁷ Dortmund 2013, nr. 80.

¹⁶⁸ Verdam 2023, par. 2.1 en Verdam 2024, p. 53. Het gaat hierbij, zoals genoemd in §1.4, om het risicomanagement van het bestuur van de Nederlandse moeder-vennootschap van een internationaal concern met een gediversifieerd aandeelhoudersbestand. Gezien de vertrouwelijkheid van een zetelverplaatsing als oorlogsbeschermingsmaatregel, ligt het buiten de verwachting dat hier een uitgebreide verantwoording en uiteenzetting van wordt gegeven in het bestuursverslag. Zie ook *Asser/Nieuwe Weme & Salemink 2-IIb* 2025/139.

betreft bij uitstek een zelfstandige verantwoordelijkheid van het bestuur.¹⁶⁹ Deze gedachte komt ook tot uiting in de bestuursautonomiebepaling.

Artikel 1 lid 4 Rijkswet bepaalt dat het bestuur slechts tot een wijziging van de statuten kan overgaan “met inachtneming van de bepalingen der wet en der akte van oprichting, geldende voor de totstandkoming van bestuursbesluiten, onderscheidenlijk van besluiten van de algemene vergadering tot wijziging van de akte van oprichting”.¹⁷⁰ De bestuursautonomie blijkt uit de belangrijke toevoeging: “met dien verstande dat het bestuur geen toestemming of medewerking van de algemene vergadering, van een ander orgaan der vennootschap of van derden behoeft”. Deze bestuursautonomiebepaling brengt echter interpretatievragen met zich mee.

In beginsel vinden de bevoegdheden van het bestuur hun grenzen in de wet, waarvan de goedkeuringsbevoegdheid van de algemene vergadering van bestuursbesluiten ingevolge artikel 2:107a BW een belangrijk onderdeel vormt.¹⁷¹ Een grensoverschrijdende zetelverplaatsing onder de Rijkswet zal daarbij kwalificeren als een “belangrijke verandering van de identiteit of het karakter van de vennootschap of de onderneming”. Daarom wordt er aan het materiële vereiste van artikel 2:107a BW doorgaans voldaan.¹⁷² Een logische vervolgvraag is hoe artikel 2:107a BW zich verhoudt tot de bestuursautonomiebepaling.

Allereerst zag de memorie van toelichting de noodzaak van een bestuursautonomiebepaling vooral in het feit dat statutaire toestemmings- of medewerkingsvereisten van de vennootschap een “snel en zelfstandig handelen” van het bestuur in de weg kan staan.¹⁷³ Van Olffen & Breukink leiden hieruit af dat de “toestemming of medewerking van de algemene vergadering, van een ander orgaan der vennootschap of van derden” doelt op statutair (en niet wettelijk) voorgeschreven toestemmingen of medewerking. Dit laat zich volgens deze auteurs ook verklaren, aangezien bij de invoering van de Rijkswet in 1967 wettelijke bepalingen als artikel 2:107a BW (2004), artikel 2:164 BW (1976), en artikelen 25 en 26 WOR (1971), nog niet bestonden. Het bestuursbesluit dat niet onderworpen is aan statutaire toestemmings- of medewerkingsbepalingen, heeft als voordeel dat er een orgaan is die snel en zelfstandig kan handelen. De behoefte tot snel en zelfstandig handelen doet zich echter alleen gevoelen in een situatie waarbij een zetelverplaatsing voor tijden van nood niet (goed) is voorbereid en plotseling acuut geworden buitengewone omstandigheden zich voordoen. Alleen dan nemen de auteurs aan dat er met een beroep op artikel 2:8 lid 2 BW wettelijke toestemmings- en medewerkingsbepalingen toepassing missen.¹⁷⁴

Haaks hierop staat de opvatting van Verdam, die allereerst stelt dat de afwezigheid van de door Van Olffen & Breukink genoemde huidige wettelijke toestemmings- of medewerkingsbepalingen evenzeer kan worden gebruikt als argument om de bestuursautonomiebepaling niet slechts te beperken tot statutair voorgeschreven toestemmings- of medewerkingsbepalingen. Bij afwezigheid van de wettelijke bepalingen kon daar immers in de memorie van toelichting geen melding van gemaakt worden. Vervolgens stelt Verdam dat de absoluut gestelde bestuursautonomiebepaling, alsook de ratio die de wetgever ervoor geeft, een algemene en niet tot statutaire voorschriften beperkte uitleg hiervan ondersteunt. De door de wetgever genoemde behoefte om “snel en zelfstandig” te handelen, laat zich

¹⁶⁹ Verdam 2024, p. 55.

¹⁷⁰ Dit geldt ook voor een aanwijzing of intrekking als bedoeld in artikel 1 lid 2 en 3 Rijkswet.

¹⁷¹ Lennarts, in: *T&C BW*, art. 2:129 BW, aant. 2 (online, bijgewerkt 12 april 2026).

¹⁷² Klein Bronsvort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 79.

¹⁷³ *Kamerstukken II* 1964/65, 8022 (R 470), nr. 3, p. 11.

¹⁷⁴ Van Olffen & Breukink 2022, par. 5.

niet alleen ten aanzien van statutaire beperkingen gelden, maar ook ten aanzien van wettelijke belemmeringen.¹⁷⁵

Instemmend met de opvatting van Verdam zijn Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen, die menen dat uit de toelichting van de wetgever niet blijkt dat slechts wordt bedoeld op het buiten werking stellen van statutaire toestemmings- of medewerkingsbepalingen. De parlementaire geschiedenis geeft volgens laatstgenoemden immers aan dat de ratio van de bestuursautonomiebepaling is dat “in ieder geval één der vennootschappelijke organen, ook zonder dat daartoe tevoren speciale statutaire voorzieningen zijn getroffen, in staat moet zijn tot een snel en zelfstandig optreden, alsook om in geval van eventuele procedures over de geldigheid van de zetelverplaatsing de pas af te snijden aan tegenwerpingen van onbevoegdheid van het bestuur”. Deze procedures zien niet alleen op statutaire toestemmings- of medewerkingsbepalingen, maar op alle mogelijke tegenwerpingen omtrent de onbevoegdheid van het bestuur: ook wettelijke toestemmings- of medewerkingsbepalingen daaronder begrepen.¹⁷⁶

Naar mijn mening kan worden geconcludeerd dat, conform de argumentatie van Verdam en Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen, zowel statutaire als wettelijke toestemmings- of medewerkingsbepalingen een “snel en zelfstandig handelen” van het bestuur in de weg staan, en daarom niet toepasselijk zijn. Niet alleen is de wens van de wetgever duidelijk om mogelijke tegenwerpingen omtrent de onbevoegdheid van het bestuur te voorkomen, ook de absoluut gestelde bestuursautonomiebepaling leidt tot deze conclusie.

3.2.2 *Positie aandeelhouders*

Indien het bestuur overgaat tot zetelverplaatsing, biedt de ministeriële toetsing de voornaamste garantie om misbruik van bevoegdheid te voorkomen.¹⁷⁷ Indien de algemene vergadering tot zetelverplaatsing overgaat geldt ook een andere garantie, namelijk de koppelbepaling in artikel 1 lid 4 Rijkswet. Volgens deze bepaling vinden de wettelijke en statutaire bepalingen die gelden voor de totstandkoming van ‘reguliere’ besluiten tot statutenwijziging toepassing, ondanks dat van een ‘besluit’ geen sprake is. De genoemde regelingen zijn derhalve van toepassing ‘als ware het een besluit’.¹⁷⁸ Hierbij valt te denken aan statutaire en wettelijke meerderheids- en quorumvereisten, regelingen omtrent de oproepingstermijnen en vergaderlocatie van de algemene vergadering, het recht van aandeelhouders tot bijeenroeping van de vergadering en daarbij toe te voegen agendapunten.¹⁷⁹ In het verlengde hiervan, gelden wettelijke en statutaire regelingen ter bescherming van specifieke groepen van aandeelhouders in de vorm van goedkeurings- en instemmingsrechten ook. Aandeelhouders beschikken dus over dezelfde goedkeurings- en instemmingsrechten als bij een ‘regulier’ besluit tot statutenwijziging.¹⁸⁰ De (minderheids)aandeelhouders bevinden zich hierbij in een relatief beter beschermde positie ten opzichte van een zetelverplaatsing op initiatief van het bestuur. De keerzijde is dat de van toepassing zijnde wettelijke en statutaire waarborgen van de algemene vergadering het besluitvormingsproces tot zetelverplaatsing zeer bezwaarlijk of zelfs onmogelijk maken.¹⁸¹ Dit komt het ‘snel en zelfstandig’

¹⁷⁵ Verdam 2024, p. 55.

¹⁷⁶ Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 80, verwijzend naar *Kamerstukken II* 1964/65, 8022 (R 470), nr. 3, p. 11.

¹⁷⁷ Bellingwout 1996, p. 73. Andere wettelijke bepalingen die rechten of bevoegdheden verlenen aan de algemene vergadering, zoals artikel 2:107 lid 2 BW (recht op inlichtingen verschaft door bestuur of raad van commissarissen), zullen niet van toepassing zijn. Bij het nemen van oorlogsbeschermingsmaatregelen of de voorbereiding daarvan door het bestuur, zal al snel de in artikel 2:107 lid 2 BW opgenomen ‘tenzij een zwaarwichtig belang der vennootschap zich daartegen verzet’ naar voren komen. Zie ook: Verdam 2024, p. 56.

¹⁷⁸ Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 77. Zie ook §3.1.1.

¹⁷⁹ Zie *Kamerstukken II* 1964/65, 8022 (R 470), nr. 3, p. 11, waarbij er wordt verwezen naar artikel 43c Wetboek van Koophandel (oud).

¹⁸⁰ Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 77. Dit geldt ook ten aanzien van instemmings- en goedkeuringsrechten anderen dan aandeelhouders. denk hierbij bijvoorbeeld aan de oligarchische regeling waarbij de algemene vergadering slechts tot statutenwijziging over kan gaan op voorstel van het bestuur. Een ander voorbeeld betreft artikel 2:121 lid 2 BW. Vermeldenswaardig is het feit dat de Rijkswet niet voorziet in een ‘uittreidrecht’ voor (minderheids)aandeelhouders, zoals opgenomen bij een ‘reguliere’ zetelverplaatsing ingevolge titel 7A boek 2 BW.

¹⁸¹ Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 79.

handelen van de vennootschap niet ten goede. Het bestuur zal de statutenwijziging daarom, gezien de bestuursautonomiebepaling, veelal op zich nemen.

3.2.3 *Positie raad van commissarissen*

Bij een zetelverplaatsing onder de Rijkswet, gaat het om een maatregel die de vennootschap fundamenteel raakt. Door de wijziging van de statutaire vestigingsplaats, en daarmee het op de vennootschap toepasselijke recht, heeft dit belangrijke gevolgen voor de structuur, het bestaan en de werknemers van de vennootschap. Daarom bestaat er reden om de raad van commissarissen bij een (voorbereiding van een) statutenwijziging te betrekken. Een in vredestand door het bestuur geïnitieerde statutenwijziging vereist de goedkeuring van de raad van commissarissen. Dit blijkt uit artikel 2:164 lid 1 sub g BW.¹⁸² In een oorlogssituatie zorgt de eerdergenoemde bestuursautonomiebepaling er echter voor dat er geen wettelijke of statutaire toestemming of medewerking van de raad van commissarissen vereist is.¹⁸³ Wel is aannemelijk dat de raad van commissarissen, afhankelijk van de geopolitieke ontwikkelingen, kennis neemt van de voorbereidingsmaatregelen die de vennootschap treft. Ook kan de raad van commissarissen hier door de toezichthoudende en adviserende rol een sturende werking hebben op het bestuur.¹⁸⁴

3.2.4 *Positie ondernemingsraad*

Bij een zetelverplaatsing op grond van titel 7A boek 2 BW beschikt de OR over advies- en goedkeuringsrechten binnen de NV. Zo heeft de OR voor bepaalde door de ondernemer voorgenomen besluiten, een adviesrecht op grond van artikel 25 Wet op de Ondernemingsraden (WOR).¹⁸⁵ Hetzelfde geldt voor een eventueel instemmingsrecht ingevolge artikel 27 WOR.¹⁸⁶ Wanneer het bestuur echter een zetelverplaatsing onder de Rijkswet effectueert, gelden deze rechten gezien de bestuursautonomiebepaling niet.¹⁸⁷ Indien de algemene vergadering de zetelverplaatsing effectueert, zou men kunnen beargumenteren dat de advies- en instemmingsrechten van de WOR wel moeten worden gerespecteerd. Toch lijkt hiervan wederom geen sprake te zijn: er is immers geen vennootschappelijk besluit, maar een handeling in eigen naam. Er bestaat dus geen besluit dat de ondernemer kan worden aangerekend, zoals de WOR vereist. Tot slot biedt de Rijkswet ook geen verdere bescherming aan werknemers. De parlementaire geschiedenis gaat hier ook niet op in.¹⁸⁸ De enige waarborg betreft de ministeriële toetsing, waarbij de Minister werknemers beschermt tegen oneigenlijk gebruik door toestemming of bekrachtiging te verlenen of te onthouden.¹⁸⁹ Overigens is het de vraag of deze waarborg in de praktijk effectieve bescherming biedt: de belangenafweging tussen enerzijds het werknemersbelang, en het vennootschapsbelang tot zetelverplaatsing anderzijds, zal grotendeels gelegen zijn in de aanwezigheid van een oorlogssituatie.¹⁹⁰

¹⁸² Asser/*Nieuwe Weme & Saleminck 2-IIb* 2025/453. In §1.4 werd al genoemd dat de NV als uitgangspunt bestaat uit een internationaal concern met een Nederlandse moedervenootschap en een gediversifieerd aandeelhoudersbestand die aangemerkt kan worden als een structuurvenootschap. Overigens geldt een dergelijk goedkeuringsrecht niet voor een door de algemene vergadering geïnitieerde statutenwijziging.

¹⁸³ Zie uitgebreid over de redenen hiervan §3.1.1.

¹⁸⁴ Verdam 2024, p. 53-54.

¹⁸⁵ Asser/*Kroeze 2-I* 2021/637. Artikel 25 lid 1 sub f WOR stelt bijvoorbeeld dat bij een wijziging van de plaats waar de onderneming haar werkzaamheden uitoefent, een goedkeuringsrecht van de OR bestaat. Voor de centrale ondernemingsraden is het adviesrecht geregeld in artikel 35 WOR.

¹⁸⁶ Asser/*Kroeze 2-I* 2021/651. Hoewel het waarschijnlijk is dat de limitatief opgesomde gronden voor een instemmingsrecht waarschijnlijk geen toepassing vinden.

¹⁸⁷ Verdam 2024, p. 57. Instemmend hiermee: Klein Bronsvort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 83. Anders hierover: Van Olffen & Breukink 2022, par. 5.

¹⁸⁸ Klein Bronsvort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 83.

¹⁸⁹ Zie ook §3.1.3 en §3.2.2.

¹⁹⁰ Zie ook Klein Bronsvort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 84. Anders hierover: Dortmund 2013, nr. 80 (zie §3.1.3).

3.3 Aruba als overstap (Arubaans recht)

3.3.1 Ratio

De Rijkswet behelst de regels voor de rechtshandeling tot zetelverplaatsing naar een land binnen het Koninkrijk. De vraag naar welk land de Nederlandse NV vlucht en daarmee het toepasselijke recht waardoor de vennootschap wordt beheerst ten gevolge van deze zetelverplaatsing, is tot nu toe onbeantwoord gebleven.¹⁹¹

Het Koninkrijk bestaat uit vier landen en vijf rechtsstelsels.¹⁹² Daarbij zijn er voor een vanuit Nederland vluchtende NV in wezen drie mogelijkheden voor een ‘overstap’ op weg naar Delaware.¹⁹³ Het gaat de grootte van dit onderzoek te buiten om alle mogelijkheden te onderzoeken. Daarom wordt een ‘overstap’ via de Arubaanse jurisdictie naar Delaware onderzocht. Allereerst wordt deze keuze gerechtvaardigd door de grote culturele en economische banden met de VS. Zo is de VS de grootste investeerder in Aruba, wat zorgt voor bekendheid met Arubaanse wetgeving.¹⁹⁴ De keuze voor Aruba is temeer ingegeven door de ten opzichte van Curaçao en Sint-Maarten langer ontwikkelde zelfstandige wetgeving. Aruba is namelijk ten aanzien van de vier andere rechtsstelsels binnen het Koninkrijk al sinds 1 januari 1986 ‘buitenland’.¹⁹⁵ Sinds 1 januari 2021 heeft Aruba een eigen boek 2 BW (hierna: BWA) ingevoerd, waarin Arubaanse wetgeving is gemoderniseerd.¹⁹⁶ De in boek 2 BWA opgenomen bepalingen inzake de grensoverschrijdende omzetting zijn voor een deel gelijk aan die van Curaçao en Sint-Maarten, maar er zijn ook inhoudelijke en tekstuele verschillen.¹⁹⁷ Het belangrijkste verschil in het kader van een grensoverschrijdende zetelverplaatsing in een oorlogssituatie, betreft artikel 2:304 lid 8 BWA. Dit maakt het mogelijk om een opschortende voorwaarde op te nemen die betrekking heeft op een oorlogssituatie in de zin van de Rijkswet, als gevolg waarvan een vereenvoudigde regeling geldt voor de (dan Arubaanse) NV.¹⁹⁸ Curaçao en Sint-Maarten kennen een dergelijke bepaling niet. Dit is een andere belangrijke reden voor de keuze van Aruba als tussenstop.

¹⁹¹ Naast de moedervennootschap ook eventueel Nederlandse sub-holdings en dochtervennootschappen met belangrijke vorderingen of bezittingen in het buitenland, bijvoorbeeld industriële eigendomsrechten.

¹⁹² Ormel 2020, p. 70. De vier landen bestaan uit Nederland (inclusief de BES-eilanden), Aruba, Sint-Maarten en Curaçao. Met het vijfde rechtsstelsel wordt bedoeld op het rechtsstelsel van de BES-eilanden binnen het land Nederland. Zo kennen de BES-eilanden bijvoorbeeld hun eigen boek 2 BW.

¹⁹³ Bestaande uit Curaçao, Sint-Maarten of Aruba. Er is volgens de Rijkswet ook een vierde tussenstop mogelijk, namelijk via de BES-eilanden. Deze zijn echter sinds het opheffen van de Nederlandse Antillen als land met ingang van 10 oktober 2010, als bijzondere openbare lichamen onderdeel van Nederland gaan uitmaken. Met het oog op het effectief doorsnijden van de banden in een oorlogssituatie met Nederland als moederland, lijken de andere drie mogelijkheden meer voor de hand liggen.

In de literatuur wordt zelfs (ten onrechte) geopperd dat een zetelverplaatsing naar de BES-eilanden en daarna naar een derde land middels artikel 2:304 e.v. BW-BES altijd mogelijk is (dus ook in vredetijd). Beerman & Roozendaal concluderen dat een verplaatsing van de statutaire zetel van een vennootschap vanuit Nederland (het land in Europa) en de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba zonder meer mogelijk is, omdat in de Rijkswet slechts wordt gesproken over ‘landen’ van het Koninkrijk en niet over ‘landen en openbare lichamen’. Zie Beerman & Roozendaal 2010. Roelofs stelt hier tegenover dat de BES-gebiedsdelen een eigen rechtsstelsel kennen, hetgeen ervoor pleit de BES-vennootschappen niet gelijk te stellen aan vennootschappen naar Nederlands recht. Van Veen betoogt dat in deze gedachtelijk een omzetting tussen een BES-vennootschap en Nederlandse vennootschap als een grensoverschrijdende omzetting moet worden aangemerkt. Daarmee vallen de BES-eilanden onder de Rijkswet. Zie Roelofs 2014, par. 1.4.4 en Van Veen, in: *GS Rechtspersonen*, art. 2:335 BW e.v., aant. 1.2 (online, bijgewerkt 20 januari 2026). Instemmend hiermee Frielink 2023, par. 11.3.4 en Van Rijn & De Heer 2011.

¹⁹⁴ ‘Mutual ties between Aruba and the United States contribute to economic stability and regional influence’, Ministerie van Buitenlandse Zaken, 17 juni 2024, beschikbaar via: <https://www.government.nl/latest/weblogs/the-work-of-the-ministry-of-foreign-affairs/2024/mutual-ties-between-aruba-and-the-united-states-contribute-to-economic-stability-and-regional-influence>. Daarnaast bestaat volgens de US Department of State van de bijna 2 miljoen toeristen per jaar, bijna 80% uit Amerikanen, zie: ‘U.S. Relations With Aruba’, U.S. Department of State, 20 maart 2023, beschikbaar via: <https://2021-2025.state.gov/u-s-relations-with-aruba/>.

¹⁹⁵ Frielink 2023, par. 11.3.2. Aruba kreeg toen een ‘status aparte’ binnen het Koninkrijk tot 1996, waarna het een autonome status kreeg als land binnen het Koninkrijk. Met de opheffing van de Nederlandse Antillen kregen ook Curaçao en Sint-Maarten deze autonome status binnen het Koninkrijk, met een eigen boek 2 BW. Zie ook: Van Veen 2022, p. 826-827 en Frielink 2020.

¹⁹⁶ Het boek 2 BWA is wat betreft de regeling omtrent zetelverplaatsing (in een oorlogssituatie) voorafgegaan door de Landsverordening zetelverplaatsing derde landen in 1986, die op haar beurt is vervangen door de Landsverordening zetelverplaatsing rechtspersonen in 1996. In 2021 is deze landsverordening ingetrokken, en is de grensoverschrijdende omzetting opgenomen in boek 2 BWA. Zie Frielink 2023 en Bellingwout 1996, p. 101 e.v.

¹⁹⁷ Frielink 2023. Het boek 2 van Curaçao en Sint-Maarten worden periodiek op elkaar afgestemd. Zie ook Frielink 2020.

¹⁹⁸ Van Veen 2020a, par. 10.3.2.

3.3.2 *Inbound grensoverschrijdende omzetting*

De inbound grensoverschrijdende omzetting ziet op de immigratie van de Nederlandse moedervennootschap naar Aruba.¹⁹⁹ Bij een zetelverplaatsing in vredestand vereist dit in beginsel een Arubaanse immigratieregeling, welke is opgenomen in artikel 2:303 BWA. Deze immigratieregeling geldt echter alleen voor vennootschappen vanuit derde landen, dus landen buiten het Koninkrijk. Statutaire zetelverplaatsingen binnen het Koninkrijk, worden beheerst door artikel 38 lid 4 van het Statuut, dat vereist dat een statutaire zetelverplaatsing binnen het Koninkrijk geregeld dient te worden bij rijkswet. Zonder een rijkswet is er geen interregionale zetelverplaatsing, dat wil zeggen een zetelverplaatsing tussen jurisdicties binnen het Koninkrijk, mogelijk.²⁰⁰ De Rijkswet beantwoordt precies aan dit vereiste van het Statuut en faciliteert hiermee een interregionale zetelverplaatsing in oorlogstijd. De Rijkswet regelt hierbij zowel de emigratie vanuit Nederland als de immigratie naar Aruba, omdat zij van toepassing is in alle delen van het Koninkrijk.²⁰¹ De Rijkswet maakt dus niet alleen interregionale zetelverplaatsing mogelijk, zij zet (in een oorlogssituatie) ook de Arubaanse immigratieregeling van artikel 2:303 BWA als *lex superior* buiten spel.²⁰² Belangrijk is dat de Rijkswet slechts de rechtshandeling van de zetelverplaatsing regelt. Zij fungeert door zowel haar emigratie- als immigratieregeling als het ware als een soort ‘brug’ van de Nederlandse naar de Arubaanse jurisdictie. Zodra de NV door statutenwijziging de Arubaanse nationaliteit heeft aangenomen, beheerst het Arubaanse recht de vennootschap. Op het moment dat de inmiddels Arubaanse NV naar een jurisdictie buiten het Koninkrijk wenst te emigreren, zoals Delaware, is Koninkrijksrecht dus niet meer van toepassing. De NV is dan aangewezen op de Arubaanse emigratieregeling.

3.3.3 *Outbound grensoverschrijdende omzetting*

Joubert beargumenteert dat het voor een Nederlands internationaal concern dat middels de Rijkswet naar Aruba verhuist aantrekkelijk kan zijn om bijvoorbeeld bij ernstige internationale spanningen in Europa niet direct naar Delaware te moeten verhuizen, maar eerst neer te strijken op Aruba. Doorgaans is men bekend met het Arubaans burgerlijk recht. Bovendien bevindt men zich nog steeds in het Koninkrijk. Afhankelijk van de geopolitieke situatie op dat moment, kan zo nodig vanuit Aruba korte of lange tijd later worden gevlucht naar Delaware.²⁰³ Een voorwaarde voor deze grensoverschrijdende omzetting is dat het betrokken buitenlandse recht zich niet tegen de omzetting verzet.²⁰⁴ Delaware recht verzet zich daar niet tegen.²⁰⁵

De procedure en formaliteiten van de Arubaanse emigratieregeling in vredestand zijn voor het grootste deel opgenomen in artikel 2:305 BWA. In deze regeling besteedt de wetgever vooral aandacht aan de belangen van minderheidsaandeelhouders, crediteuren en het algemeen belang.²⁰⁶ Het omzettingsbesluit is onder meer onderhevig aan een oproepingstermijn, uittreederrecht, verzetstermijn en ministeriële goedkeuring.²⁰⁷ Deze waarborgen kunnen de inmiddels Arubaanse NV, op de vlucht voor een oorlogssituatie, ernstig beperken in een snel en zelfstandig vertrek naar Delaware omkleed met voldoende rechtszekerheid.

¹⁹⁹ Volgens Van Veen verschilt de grensoverschrijdende omzetting niet wezenlijk van een statutaire zetelverplaatsing waarbij de rechtspersoon zich losmaakt van het recht waarnaar hij is opgericht en een rechtspersoonsvorm aanneemt van het land van inreizen. Ook dan moet de desbetreffende rechtspersoon veelal zijn aard en structuur in overeenstemming brengen met de daarvoor geldende vereisten die het recht van het land van inreizen stelt. Zie Van Veen 2020a, par. 10.3.2. Daarom wordt zowel de term omzetting als zetelverplaatsing gehanteerd.

²⁰⁰ Van Veen 2020a, par. 10.3.2.

²⁰¹ Steinvort 1994, p. 64.

²⁰² Fleuren 2012, p. 19.

²⁰³ Joubert 1995, p. 169.

²⁰⁴ Van Veen 2020a, par. 10.3.2.

²⁰⁵ Zie hierover §2.5.

²⁰⁶ Van Veen 2020a, par. 10.3.2. Zie ook: *MvT-LvVBA*, p. 67.

²⁰⁷ Frielink 2023, par. 11.3.2.

Artikel 2:304 BWA biedt hiervoor een uitkomst. Een besluit tot omzetting kan volgens artikel 2:304 lid 7 BWA worden genomen onder een opschortende voorwaarde. Dit beoogt mogelijk te maken dat een omzetting van een Arubaanse NV in een buitenlandse rechtspersoon geheel wordt voorbereid tot en met het passeren van de notariële akte, hetzij dat de omzetting pas van kracht wordt wanneer aan een bepaalde voorwaarde is voldaan. De voorwaarde kan inhouden dat uitschrijving uit het handelsregister heeft plaatsgevonden. In een oorlogssituatie is het echter goed denkbaar dat de tijd of de mogelijkheid ontbreekt om aan de opschortende voorwaarde van uitschrijving te voldoen.²⁰⁸

Daarom biedt artikel 2:304 lid 8 BWA een bijzondere regeling die expliciet verwijst naar de mogelijkheid om als opschortende voorwaarde een oorlogssituatie in de zin van de Rijkswet op te nemen. Indien er voor lid 8 als opschortende voorwaarde wordt gekozen, geldt een vereenvoudigde regeling.²⁰⁹ Zo is uitsluitend artikel 2:305 lid 1 onderdeel a tot en met c en lid 2 tot en met 4 BWA van toepassing. Dit betekent dat er geen uittreedrecht aan aandeelhouders toekomt, geen verzetstermijn geldt en het omzettingsbesluit niet onderworpen is aan ministeriële goedkeuring. De tussenkomst van de algemene vergadering en een oproepingstermijn van ten minste dertig dagen blijft wel in stand.²¹⁰ Hoewel artikel 2:304 lid 8 BWA beter beantwoordt aan snelheid, zelfstandigheid en rechtszekerheid, gaat de toepasselijkheid van de oproepingstermijn en tussenkomst van de algemene vergadering vanzelfsprekend ten koste van de drie criteria.

Daarnaast kan als opschortende voorwaarde ook worden opgenomen dat in Delaware een bepaalde rechtshandeling of publicatie plaatsvindt.²¹¹ Denkbaar is een aanwijzing van een (rechts)persoon tot het effectueren van de zetelverplaatsing. Mijns inziens kan in combinatie met lid 8, ten behoeve van de rechtszekerheid, daarmee ook een ‘druk op de knop’ constructie in het geval van een vlucht vanuit Aruba naar Delaware worden toegepast.²¹²

Tot slot is het ter keuze van de vennootschap zelf of het op korte of lange termijn weer wenst te vertrekken uit Aruba richting Delaware.²¹³ De stand van de geopolitieke spanningen zal in deze overweging een centrale rol spelen. Mocht de vennootschap wensen om zo lang mogelijk in Aruba te verblijven, dan ligt het naar mijn mening voor de hand om te kiezen voor een ‘druk op de knop’ constructie van artikel 2:304 lid 8 BWA. Pas bij het opkomen van een oorlogssituatie in de zin van de Rijkswet kan de vennootschap naar Delaware vertrekken. Mocht er (nog) geen sprake zijn van een oorlogssituatie, maar wel een vennootschappelijke wens om Aruba binnen afzienbare tijd te verlaten, biedt een opschortende voorwaarde van uitschrijving uit het handelsregister van artikel 2:304 lid 7 BWA de meest passende oplossing. Hoewel de emigratieregeling in vreedstijd met alle waarborgen moet worden doorlopen en de geopolitieke situatie van dat moment het moet toelaten, wordt er wel de regie gehouden over wanneer uitschrijving plaatsvindt en daarmee de zetelverplaatsing richting Delaware.

3.4 Aantasting van de zetelverplaatsing

Indien onterecht tot zetelverplaatsing wordt overgegaan, bieden de Rijkswet en het Arubaanse recht daartegen bescherming. Onder de Rijkswet is deze bescherming primair gelegen in de vereiste ministeriële toetsing.²¹⁴ Volgens artikel 6 lid 2 Rijkswet bestaat er daarnaast geen ruimte voor een rechterlijke toetsing of er sprake was van een oorlogssituatie.²¹⁵ Volgens de wetgever heeft de Minister door toestemming of bekrachtiging te verlenen, op een voor ieder onaantastbare wijze te kennen gegeven

²⁰⁸ Van Veen 2020b, p. 319.

²⁰⁹ Van Veen 2020a, par. 10.3.2.

²¹⁰ Artikel 2:305 lid 4 jo. artikel 2:304 lid 8 BWA.

²¹¹ Van Veen 2020b, p. 319.

²¹² Zie uitgebreid hierover §3.1.2.

²¹³ Zie ook Joubert 1995, p. 169.

²¹⁴ Waarover uitgebreid §3.1.3.

²¹⁵ Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 85.

dat de voorwaarde van een oorlogssituatie is vervuld.²¹⁶ Mocht er sprake zijn van een oorlogssituatie, dan rijst een logische vervolgvraag of er ruimte bestaat het besluit tot zetelverplaatsing aan te tasten op grond van boek 2 BW. Aangezien er geen sprake is van een door een vennootschapsorgaan genomen besluit, bestaat er logischerwijs onder de Rijkswet daarvoor geen ruimte. Het is daarom niet mogelijk de vernietigbaarheid of nietigheid van de zetelverplaatsing in te roepen.²¹⁷ De mogelijkheden voor aantasting van de zetelverplaatsing door de rechter onder de Rijkswet zijn dus beperkt. De mogelijkheid tot aantasting door de vennootschap zelf is in beginsel ruimer, omdat eenieder die tot zetelverplaatsing is overgegaan een nog niet in werking getreden zetelverplaatsing kan intrekken of wijzigen.²¹⁸ Een eventuele aanwijzing kan echter zowel door het bestuur als de algemene vergadering te allen tijde bij notariële akte weer worden ingetrokken.²¹⁹ Overigens moet de mogelijkheid tot intrekking door de algemene vergadering van een zetelverplaatsing door het bestuur worden gerelativeerd. Een intrekkingsbesluit door de algemene vergadering kan alleen worden genomen met inachtneming van de (statutaire) bepalingen die gelden voor de totstandkoming van een besluit tot statutenwijziging.²²⁰ Het bestuur is daarbij normaliter het orgaan dat de algemene vergadering bijeenroep en de agenda voor de vergadering opstelt, en daarmee het initiatief heeft tot een dergelijk besluit.²²¹ De algemene vergadering zal daarom in een oorlogssituatie nauwelijks mogelijkheden zien om een zetelverplaatsing door het bestuur ongedaan te maken.

Bij de zetelverplaatsing van Aruba naar Delaware zijn de mogelijkheden volgens Arubaans recht ruimer. Allereerst is een outbound omzetting uit Aruba onaantastbaar zodra uitschrijving uit het handelsregister heeft plaatsgevonden.²²² Onaantastbaar wil zeggen dat er geen nietigheid of vernietigbaarheid van het omzettingsbesluit ingeroepen kan worden. Mocht nadien blijken dat de vennootschap in Delaware niet in de gekozen rechtsvorm is voortgezet, dan wordt de omzetting geacht niet te hebben plaatsgevonden.²²³ Aangezien er bij de Arubaanse emigratieregeling in alle gevallen sprake is van een vennootschappelijk omzettingsbesluit, kan de nietigheid of vernietigbaarheid hiervan ingeroepen worden ingevolge artikel 2:21 BWA, voordat uitschrijving uit het handelsregister heeft plaatsgevonden.²²⁴

Mocht de zetelverplaatsing echter succesvol worden betwist op Aruba, kan de zetelverplaatsing wellicht *de jure* vanuit Arubaans perspectief ongedaan gemaakt worden, maar *de facto* niet. Zeker in geval van een vlucht wegens een oorlogssituatie, kan de Arubaanse rechtsmacht niet langer als legitiem worden gezien door de rechter van Delaware en trekt het zich mogelijk niets meer van het oordeel van de Arubaanse rechter aan. Dit resulteert in een situatie waarbij er een vennootschap wordt beheerst door de jurisdictie van Aruba en Delaware. Uiteindelijk is hiervoor bepalend waar de vennootschap zelf haar zeggenschap wil laten gelden. Indien de vennootschap bijvoorbeeld als aandeelhouder van een in Delaware gelegen dochtervennootschap of als eigenaar van een fabriek in Delaware wil optreden, dan zal het zich moeten voegen naar het oordeel van de rechter in Delaware. Uiteindelijk bepalend voor de nietigheid of vernietigbaarheid van het besluit is of de rechter in Delaware het oordeel van de Arubaanse rechter nog wenst te volgen. Volgt de rechter dat oordeel niet, dan wordt de vennootschap beschouwd als zijnde omgezet naar het recht van Delaware en zal de (beleidsbepalers van de) Arubaanse

²¹⁶ *Kamerstukken II* 1964/65, 8022, nr. 3, p. 13.

²¹⁷ Klein Bronsvort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 85.

²¹⁸ Artikel 20 lid 1 en 2 Rijkswet.

²¹⁹ Artikel 1 lid 3 Rijkswet.

²²⁰ Artikel 20 lid 1 jo. artikel 1 lid 4 Rijkswet.

²²¹ Zie artikel 2:219 BW en Van Olffen & Breukink 2022, par. 4.2.

²²² Van Veen 2020b, p. 319.

²²³ Artikel 2:304 lid 1 BWA. Zie Frielink 2023, par. 11.4.3. Frielink baseert zich hier op de Curaçaose aantastingsmogelijkheden van een outbound omzetting. De Arubaanse regeling voor aantasting van omzettingen loopt hier echter gelijk met de Curaçaose regeling.

²²⁴ Klein Bronsvort, Nagtegaal & van Olffen beargumenteren dat indien sprake is van een besluit van een vennootschapsorgaan, de nietigheid of vernietigbaarheid van dat besluit ingeroepen kan worden. Zie Klein Bronsvort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 85.

vennootschap negeren. Kortom wordt de vraag of een statutaire zetelverplaatsing in een oorlogssituatie nog via de rechter aangevochten kan worden, al snel betrekkelijk.²²⁵

3.5 De terugreis: Delaware naar Nederland

Is de rust in Europees Nederland eenmaal wedergekeerd, dan is het mogelijk voor de voorheen Nederlandse NV om terug te keren naar het moederland. Artikel 9 Rijkswet regelt de terugkeer van het toevluchtsoord in het Koninkrijk naar Nederland.²²⁶ Echter, deze scriptie onderzoekt Delaware als eindbestemming van de vennootschap, waarbij Aruba slechts fungeert als overstap. Voor de terugreis van Delaware naar Nederland is dus niet de Rijkswet van toepassing, maar het recht van Delaware. Het recht van Delaware biedt hiervoor een flexibele regeling.²²⁷

3.6 Tussenconclusie

De Rijkswet kent als noodwet, ten opzichte van een normale statutenwijziging, een eigen benadering. Er wordt allereerst gesproken over een wijziging van de statuten, maar geen vennootschappelijk besluit tot statutenwijziging. De statuten kunnen worden gewijzigd door gebruik te maken van enerzijds de automatische procedure tot zetelverplaatsing en anderzijds de niet-automatische procedure. Laatstgenoemde leidt hierbij tot de meeste rechtszekerheid. Tot slot schrijft de Rijkswet een toetsing voor door de Minister van Justitie van Nederland of Aruba of er sprake is van een oorlogssituatie. De vennootschapsbelangtoets past de Minister echter toe met terughoudendheid. Door Dortmund wordt de juistheid van de bepaling zelfs in twijfel getrokken.²²⁸

Onder de Rijkswet ligt het primaat bij het bestuur. Dit blijkt uit de bestuursautonomiebepaling van de Rijkswet.²²⁹ Het bestuur is immers bij uitstek het geschikte orgaan om in een oorlogssituatie snel, zelfstandig en met voldoende rechtszekerheid over te gaan tot zetelverplaatsing. Het bestuur is hierbij niet onderhevig aan eventuele wettelijke toestemmings- of medewerkingsbepalingen. De algemene vergadering daarentegen is wel onderhevig aan regels omtrent totstandkoming van een ‘regulier’ besluit tot statutenwijziging.²³⁰ Als laatste bleek dat de raad van commissarissen en de OR zich in hun eventuele instemmings-, goedkeurings- of adviesrechten sterk gekort zien.

De Rijkswet regelt de rechtshandeling tot zetelverplaatsing vanuit Nederland naar Aruba. Er zijn goede redenen voor een NV om Aruba als overstapland binnen het Koninkrijk te kiezen, alvorens door te reizen naar Delaware.²³¹ Een Arubaanse immigratieregeling komt door de werking van de Rijkswet hier niet aan te pas. De Arubaanse emigratieregeling wel. In tegenstelling tot de Rijkswet, betreft de Arubaanse emigratieregeling geen noodrecht. Er bestaat bijvoorbeeld geen bestuursautonomiebepaling zoals opgenomen in de Rijkswet. Ondanks de vereenvoudigde regeling van artikel 2:304 lid 8 BWA, beantwoordt de Arubaanse emigratieregeling in verhouding tot de Rijkswet aanmerkelijk minder aan de benodigde snelheid, zelfstandigheid en rechtszekerheid in een oorlogssituatie. Dit is vooral gelegen in de verplichte tussenkomst van de algemene vergadering.

Tot slot bleek dat er onder de Rijkswet beperkte mogelijkheden zijn om de zetelverplaatsing via de rechter aan te tasten, er is immers geen sprake van een vennootschappelijk besluit. De voornaamste garantie biedt daarom de ministeriële toetsing. Onder de Arubaanse emigratieregeling is er wel sprake van een vennootschappelijk besluit tot zetelverplaatsing en is daarom vatbaar voor rechterlijke

²²⁵ Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 86. Door Klein Bronsvoort, Nagtegaal & van Olffen worden de aantastingsmogelijkheden vanuit Nederlands perspectief belicht.

²²⁶ Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 72.

²²⁷ Zie voor een uitgebreide toelichting hierover §2.5.3.

²²⁸ Dortmund 2013, nr. 80.

²²⁹ Artikel 1 lid 4 Rijkswet.

²³⁰ Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 77.

²³¹ Joubert 1995, p. 169.

aantasting op vordering van vernietigbaarheid of nietigheid. De realiteit is echter weerbarstiger, en de mogelijkheid van een rechterlijke aantasting wordt al snel betrekkelijk in een oorlogssituatie. Mocht de rust eenmaal zijn wedergekeerd, dan kan de (voormalig Nederlandse) vennootschap krachtens de terugreisregeling van Delaware weer terugkeren naar het moederland.

4 De directe vlucht van Nederland naar Delaware

4.1 Techniek van de zetelverplaatsing (Wet ZDL)

4.1.1 Bevoegdheid tot zetelverplaatsing

Net als de Rijkswet, verschilt de Wet ZDL als noodwet in belangrijke mate van een normale procedure tot zetelverplaatsing in vreedetijd. Anders dan de Rijkswet, bepaalt de Wet ZDL dat een zetelverplaatsing op zichzelf geen statutenwijziging betreft, maar dit wel kan inhouden.²³² Daarom spreekt dit hoofdstuk niet over een wijzigingsbevoegdheid van de statuten, maar een bevoegdheid tot zetelverplaatsing.

Artikel 2 lid 1 Wet ZDL spreekt expliciet over een besluit tot zetelverplaatsing. De bevoegdheid tot zetelverplaatsing naar een plaats buiten het Koninkrijk rust bij het bestuur, de algemene vergadering en een of meer door de algemene vergadering of door het bestuur bij een in Nederland verleden notariële akte aangewezen personen.²³³ Bij het besluit tot zetelverplaatsing kunnen niet alleen een of meer bestuurders worden benoemd, maar ook commissarissen. Bovendien kunnen zowel bestuurders als commissarissen bij laatstgenoemd besluit worden ontslagen.²³⁴ Indien het bestuur overgaat tot zetelverplaatsing, is slechts het gehele bestuur bevoegd. In het Voorlopig Verslag is de vraag gesteld waarom alleen het gehele bestuur bevoegd is verklaard, aangezien het in tijden van een (kern)oorlog denkbaar is dat contact met andere leden van het bestuur moeilijk zal zijn.²³⁵ In de MvA is hierover opgemerkt dat een besluit tot zetelverplaatsing allereerst toekomt aan het bestuur als orgaan van de vennootschap, maar dat die bevoegdheid ook kan toekomen aan een of meer door de vennootschap aangewezen bestuurders. Het zonder meer toekennen van de bevoegdheid tot het nemen van het besluit tot zetelverplaatsing zou ertoe kunnen leiden dat een individuele bestuurder het beleid van de rechtspersoon zou kunnen doorkruisen.²³⁶

De aanwijzing kan strekken tot een in het buitenland verblijvende (rechts)persoon die (geen) bestuurder is.²³⁷ Deze aanwijzing door de algemene vergadering of het bestuur is in beginsel herroepelijk.²³⁸ Echter, de wet verzet zich er niet tegen dat de aanwijzing onherroepelijk zal zijn.²³⁹ De bevoegdheid van de aangewezen (rechts)persoon kan worden uitgesloten of beperkt tot (i) het wijzigen van de statuten, (ii) het intrekken van een besluit tot zetelverplaatsing, (iii) het aanwijzen van een persoon als bevoegd noodzakelijke veranderingen aan te brengen, en (iv) het benoemen en ontslaan van bestuurders en commissarissen.²⁴⁰

4.1.2 De procedure tot zetelverplaatsing

De organen en personen die bevoegd zijn tot het nemen van een besluit tot zetelverplaatsing kunnen gebruik maken van dezelfde procedures als onder de Rijkswet.²⁴¹ De zetelverplaatsing treedt in beginsel pas in werking op de dag waarop de Nederlandse notariële proces-verbaal-akte wordt opgemaakt en verleden door het orgaan dat het besluit neemt dan wel aan de vormvereisten van de immigratieregeling in Delaware is voldaan.²⁴² Mocht een oorlogssituatie dit praktisch onmogelijk maken, biedt artikel 6 Wet

²³² Vlas, in: *GS Rechtspersonen*, art. 1 Wet vrijwillige zetelverplaatsing derde landen, aant. 7 (online, bijgewerkt 7 juli 2025).

²³³ Artikel 2 lid 1 sub a tot en met c Wet ZDL.

²³⁴ Artikel 2 lid 5 en 6 Wet ZDL.

²³⁵ *Kamerstukken II* 1993/94, 23 316, nr. 4, p. 1.

²³⁶ *Kamerstukken II* 1993/94, 23 316, nr. 5, p. 2 en artikel 2 lid 1 sub a en c Wet ZDL. Zie ook: Vlas, in: *GS Rechtspersonen*, art. 1 Wet vrijwillige zetelverplaatsing derde landen, aant. 1 (online, bijgewerkt 7 juli 2025). Zoals blijkt uit §4.3 en §5.1, staat het slechts toekennen van de bevoegdheid aan het gehele bestuur op gespannen voet met de ratio van snel en zelfstandig handelen onder noodwetgeving.

²³⁷ *Kamerstukken II* 1992/93, 23 316, nr. 3, p. 4.

²³⁸ Artikel 2 lid 1 sub c Wet ZDL.

²³⁹ Vlas, in: *GS Rechtspersonen*, art. 1 Wet vrijwillige zetelverplaatsing derde landen, aant. 1 (online, bijgewerkt 7 juli 2025).

²⁴⁰ Artikel 2 lid 7 Wet ZDL.

²⁴¹ Zie §3.1.2.

²⁴² Bellingwout 1996, p. 80.

ZDL de mogelijkheid de akte te doen laten opmaken door een consulaire ambtenaar.²⁴³ Uitstel van de inwerkingtreding naar een later tijdstip is overigens ook mogelijk.²⁴⁴ Bovendien faciliteert de Wet ZDL de mogelijkheid een zetelverplaatsing te implementeren onder de vervulling van een voorwaarde.²⁴⁵ De zetelverplaatsing kan daarom in alle rust als een 'druk op de knop' constructie worden voorbereid.²⁴⁶ Dit leidt vergeleken met de automatische procedure tot een hogere mate van rechtszekerheid.²⁴⁷

De Wet ZDL faciliteert bovendien een mogelijkheid tot emigratie zonder machtiging van een daartoe aangewezen autoriteit.²⁴⁸ Ook hoeft de zetelverplaatsing niet in het belang van de vennootschap te zijn geboden.²⁴⁹ Veel verschil maakt dit overigens niet. Zie §3.1.3, waaruit blijkt dat de bevoegde minister de zetelverplaatsing met (grote) terughoudendheid aan het vennootschappelijk belang dient te toetsen.²⁵⁰

De inwerkingtreding van het besluit tot zetelverplaatsing heeft van rechtswege tot gevolg dat de in het besluit aangewezen zetel als nieuwe vestigingsplaats geldt van de vennootschap.²⁵¹ Deze zetelverplaatsing en de daaruit voortvloeiende overgang naar de rechtssfeer van Delaware kan daarbij gepaard gaan met een statutenwijziging en daarmee een wisseling van het toepasselijk recht.²⁵² In dat geval verliest de NV haar Nederlandse rechtsvorm en bestaat zij vanaf het moment van inwerkingtreding van het besluit tot zetelverplaatsing voort als een met de NV vergelijkbare rechtspersoon naar het recht van Delaware.²⁵³ Houdt het besluit tot zetelverplaatsing niet tevens een statutenwijziging in, dan blijft de gevluchte vennootschap voortbestaan als een NV. De zetelverplaatsing kan dan geschieden zonder statutenwijziging omdat de NV ondanks de zetelverplaatsing onderworpen blijft aan het Nederlandse recht.²⁵⁴

Het is dus ter keuze van de vennootschap om de rechtsvorm van de Nederlandse NV te behouden. De immigratieregeling van Delaware sluit naadloos aan bij deze systematiek. Overigens werd duidelijk dat het behoud van de Nederlandse rechtsvorm, ondanks het feit dat sectie §389 DGCL (gedeeltelijk) voldoet aan het duidelijkheidsvereiste, onvermijdelijk leidt tot het door Van der Grinten aangevoerde bezwaar van een zonderlinge constructie.²⁵⁵ Het is mijns inziens daarom ook lastig om in te zien waarom de wetgever bij de Rijkswet deze benadering nog uitdrukkelijk afwees²⁵⁶, om bij de Wet ZDL de keuze voor een zetelverplaatsing met of zonder wisseling van het vennootschapsstatuut weer in te voeren.

4.2 Governance vraagstukken bij zetelverplaatsing (Wet ZDL)

4.2.1 Interpretatie bestuursbevoegdheid

Het bestuur is een van de bevoegde organen tot het nemen van een besluit tot zetelverplaatsing.²⁵⁷ Het bestuur is bij uitstek het meest geschikte orgaan om in een oorlogssituatie te handelen.²⁵⁸ Een besluit tot zetelverplaatsing door de algemene vergadering in een oorlogssituatie kan onmogelijk of zeer

²⁴³ Klein Bronsvort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 73.

²⁴⁴ Artikel 3 lid 2 Wet ZDL. Zie ook: Bellingwout 1996, p. 80.

²⁴⁵ Artikel 4 lid 4 Wet ZDL.

²⁴⁶ Bellingwout 1996, p. 80. Instemmend hiermee: Van Olffen & Breukink 2022, par. 4.3 en Steinvoot 1994, p. 66.

²⁴⁷ Zie §3.1.2.

²⁴⁸ Klein Bronsvort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 74.

²⁴⁹ Steinvoot 1994, p. 66.

²⁵⁰ Zie ook: Van Olffen & Breukink 2022, par. 4.1 en Dortmund 2013, nr. 80.

²⁵¹ Vlas, in: *GS Rechtspersonen*, art. 1 Wet vrijwillige zetelverplaatsing derde landen, aant. 7 (online, bijgewerkt 7 juli 2025) en artikel 1 lid 3 Wet ZDL.

²⁵² Artikel 2 lid 3 jo. artikel 4 lid 1 Wet ZDL. Zie voorts Bellingwout 1996, p. 81.

²⁵³ Artikel 2 lid 2 Wet ZDL. De meest vergelijkbare rechtsvorm betreft de Delaware Inc., zie ook Bellingwout 1996, p. 57.

²⁵⁴ Van Olffen & Breukink 2022, par. 4.1.

²⁵⁵ Joubert 1987, p. 139. Instemmend hiermee: Steinvoot 1994, p. 65. Uitgebreid hierover §2.5.2.

²⁵⁶ *Eerste Kamer* 1966-1967, 8022 (R 470), nr. 5a, p. 3: "een dergelijk systeem is overwogen en welbewust verworpen".

²⁵⁷ Artikel 2 lid 1 sub a Wet ZDL.

²⁵⁸ Vergelijk de memorie van toelichting bij de Rijkswet: *Kamerstukken II* 1964/65, 8022 (R 470), nr. 3, p. 11 en §3.2.1.

bezwaarlijk zijn.²⁵⁹ Het ligt daarmee niet voor de hand om de algemene vergadering het besluit tot zetelverplaatsing te laten nemen.²⁶⁰ Daarom is het van belang om de interpretatie van de bestuursbevoegdheid onder de Wet ZDL te bezien.

Bij een bestuursbesluit tot zetelverplaatsing onder de Wet ZDL wordt doorgaans aan het materiële vereiste van een “belangrijke verandering van de identiteit of het karakter van de vennootschap of de onderneming” van artikel 2:107a BW voldaan. In beginsel komt de algemene vergadering daarmee een goedkeuringsbevoegdheid toe.²⁶¹ De vraag rijst echter of een dergelijk bestuursbesluit inderdaad aan goedkeuring van de algemene vergadering is onderworpen.

Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen voeren hiervoor aan dat de Wet ZDL geen met de Rijkswet vergelijkbare bestuursautonomiebepaling bevat. Ook de parlementaire geschiedenis geeft hiervoor geen aanwijzing. Laatstgenoemden komen tot de conclusie dat een bestuursbesluit tot zetelverplaatsing van een NV onder de Wet ZDL daarmee wel onderhevig is aan artikel 2:107a BW. Dit geldt ook voor mogelijke statutaire regelingen die goedkeuring van een ander orgaan zouden vereisen.²⁶² Van Olffen & Breukink komen tot dezelfde conclusie en stellen dat het ontbreken van een bestuursautonomiebepaling ervoor zorgt dat artikel 2:107a BW van toepassing is indien het bestuur het besluit neemt tot zetelverplaatsing.²⁶³

Overigens merken Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen op dat artikel 2:107a BW in beginsel niet geldt voor een bestuursbesluit ten aanzien van de aanwijzing van een (niet) bestuurder die tot zetelverplaatsing bevoegd wordt verklaard. De aanwijzing zelf zorgt immers niet voor een ingrijpende wijziging die het materiële vereiste van artikel 2:107a BW stelt, ondanks het feit dat de aangewezen (niet) bestuurder de bevoegdheid verkrijgt rechtshandelingen te verrichten die tot een dergelijke ingrijpende wijziging kunnen leiden.²⁶⁴ Indien een aangewezen derde vervolgens overgaat tot zetelverplaatsing, kan er twijfel bestaan over de kwalificatie van de handeling als een ‘besluit’. De Wet ZDL lijkt namelijk te suggereren dat het een ‘besluit’ betreft, ook als dit door een aangewezen derde genomen wordt. Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen vermoeden dat de wetgever dit niet zo heeft bedoeld. Zelfs als het wel een besluit zou zijn, zou er geen sprake zijn van een bestuursbesluit, waardoor artikel 2:107a BW geen toepassing vindt. Toch is een dergelijke tweetrapsraket mogelijk onderhevig aan kritiek gelet op het ‘omzeilen’ van artikel 2:107a BW. Dit zal geheeld moeten worden met een beroep op artikel 2:8 BW in het licht van de omstandigheden van de oorlogssituatie. Hoewel een beroep op artikel 2:8 BW mogelijk zou slagen, is onduidelijkheid hierover onwenselijk.²⁶⁵ Ondanks deze onzekerheid, is het mijns inziens toch van belang om van deze ‘omweg’ gebruik te maken om sterker aan de criteria van snelheid, zelfstandigheid en rechtszekerheid te beantwoorden. Het bestuur kan het zich in een oorlogssituatie immers niet permitteren om aan artikel 2:107a BW onderhevig te zijn.

Verdam hanteert een andere benadering. Het is volgens Verdam opvallend dat in de Wet ZDL de bestuursautonomiebepaling niet voorkomt. Hierover is noch in de parlementaire geschiedenis, noch in het advies van de Raad van State een toelichting of opmerking te vinden. Bovendien is de parlementaire geschiedenis en het advies van de Raad van State zeer beperkt. Dit is mogelijk verklaarbaar omdat de Wet ZDL sterk is geënt op de Rijkswet. Ook verwijst Verdam naar Bellingwout, die stelt dat de Wet

²⁵⁹ Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 79. Voornamelijk door de toepasselijkheid van oproepingstermijnen en vergaderlocaties, uitgebreid hierover §4.2.2.

²⁶⁰ Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 82.

²⁶¹ Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 79.

²⁶² Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 80-81

²⁶³ Van Olffen & Breukink 2022, par. 5.

²⁶⁴ Mijns inziens kan het aanwijzingsbesluit van het bestuur wel onderhevig zijn aan eventuele statutaire goedkeuringsregelingen. Dit verschilt echter per Nederlandse NV en gaat het doel van dit onderzoek te buiten.

²⁶⁵ Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 81 en voetnoot 89.

ZDL zelfs een aanvulling op de Rijkswet betreft.²⁶⁶ Hieruit kan worden verondersteld dat het een omissie van de wetgever betreft. Er valt namelijk niet in te zien waarom de ratio voor de bestuursautonomiebepaling wel zou gelden bij een zetelverplaatsing binnen het Koninkrijk, maar niet voor een zetelverplaatsing naar een derde land.²⁶⁷

Er valt mijns inziens inderdaad moeilijk in te zien waarom er geen bestuursautonomiebepaling voorkomt in de Wet ZDL, en wel bij de Rijkswet. Naar mijn mening kan het feit dat er geen melding is gedaan in de parlementaire geschiedenis over een bestuursautonomiebepaling, net zo goed worden gehanteerd als argument dat de wetgever niet heeft beoogd een bestuursautonomiebepaling in de Wet ZDL op te nemen. De Rijkswet en de Wet ZDL verschillen immers op meerdere vlakken van elkaar. Daarnaast bepaalt de Wet ZDL uitdrukkelijk dat er, in tegenstelling tot de Rijkswet, sprake is van een (vennootschappelijk) bestuursbesluit.²⁶⁸ Alleen om die reden zou artikel 2:107a BW al toepassing vinden.²⁶⁹ Overigens valt deze keuze van de wetgever moeilijk te begrijpen. Het creëert een onlogisch verschil tussen beide wetten. Het had daarom meer voor de hand gelegen als de wetgever had aangesloten bij de systematiek van de Rijkswet, zoals ook door Verdam wordt bepleit.

4.2.2 Positie aandeelhouders

De algemene vergadering is bevoegd om tot zetelverplaatsing te besluiten met volstreekte meerderheid van de uitgebrachte stemmen. Van deze regel van dwingend recht kan niet worden afgeweken.²⁷⁰ Dit betekent volgens de memorie van toelichting dat de statuten dit niet anders kunnen regelen: het kan geen versterkte meerderheid voorschrijven, geen quorum-eis stellen en het besluit niet binden aan een initiatiefrecht, de goedkeuring of instemming van enig ander orgaan. Ter rechtvaardiging hiervan wordt aangevoerd, dat het een bepaling betreft in geval van een 'noodsituatie', zodat de algemene vergadering in haar bevoegdheden niet mag worden beknót.²⁷¹ Overigens verwijst de memorie van toelichting alleen naar statutaire regelingen, maar ook wettelijke regelingen die een quorum of goedkeuring van een ander orgaan of derde zouden vereisen, bijvoorbeeld artikel 2:231 lid 4 BW, vinden geen toepassing. Formaliteiten rondom de algemene vergadering, zoals oproepingstermijnen of de vergaderlocatie, gelden wel.²⁷² Eerder werd duidelijk dat het besluit tot zetelverplaatsing onder de Wet ZDL niet per definitie een statutenwijziging inhoudt.²⁷³ Ook voor een besluit tot zetelverplaatsing met statutenwijziging zijn er geen meerderheids-, quorum- en goedkeuringsvereisten van toepassing. Er is namelijk sprake van een enkel besluit van eigen aard (tot zetelverplaatsing)²⁷⁴ dat mede in kan houden een statutenwijziging, maar dat niet kwalificeert als een (apart) besluit tot statutenwijziging. Overigens schrijft de Wet ZDL niet voor dat de regelingen die gelden voor een besluit van de algemene vergadering tot zetelverplaatsing ook gelden voor de (intrekking van een) aanwijzing van een derde. Een dergelijk besluit kan derhalve wel onderhevig zijn aan meerderheids-, quorum- en goedkeuringsregelingen.²⁷⁵

De algemene vergadering kan dus gemakkelijker besluiten tot zetelverplaatsing. Kennelijk heeft de wetgever beoogd dat de algemene vergadering, en niet het bestuur, het orgaan is dat zo vrij mogelijk

²⁶⁶ Verdam 2024, p. 56, waar wordt verwezen naar Bellingwout 1996, p. 75.

²⁶⁷ Verdam 2024, p. 56.

²⁶⁸ Artikel 2 lid 1 sub a Wet ZDL.

²⁶⁹ Klein Bronsvort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 81.

²⁷⁰ Vlas, in: *GS Rechtspersonen*, art. 1 Wet vrijwillige zetelverplaatsing derde landen, aant. 1 (online, bijgewerkt 7 juli 2025). Opmerkelijk is dat minderheidsaandeelhouders zich vergeleken met de Rijkswet door de dwingendrechtelijk voorgeschreven versterkte meerderheid zich in een minder beschermde positie bevinden. Dit wordt echter gerechtvaardigd door de oorlogssituatie.

²⁷¹ *Kamerstukken II* 1992/93, 23 316, nr. 3, p. 4 en Vlas, in: *GS Rechtspersonen*, art. 1 Wet vrijwillige zetelverplaatsing derde landen, aant. 1 (online, bijgewerkt 7 juli 2025).

²⁷² Klein Bronsvort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 78. Zie uitgebreid over de discussie of het enkel statutaire regelingen of ook wettelijke regelingen betreffen §3.2.1 en de overtuigende opvattingen van Verdam en Klein Bronsvort, Nagtegaal & van Olffen.

²⁷³ Artikel 2 lid 3 Wet ZDL.

²⁷⁴ *Kamerstukken II* 1992/93, 23 316, nr. 5, p. 4.

²⁷⁵ Klein Bronsvort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 78-79.

moet zijn om een besluit tot zetelverplaatsing tot stand te brengen.²⁷⁶ De algemene vergadering heeft onder de Wet ZDL dus het primaat tot het nemen van een besluit tot zetelverplaatsing. Een oorlogssituatie kan met zich meebrengen dat een zetelverplaatsing door de algemene vergadering onmogelijk of zeer bezwaarlijk is en een snel en zelfstandig handelen sterk verhinderen. De algemene vergadering moet namelijk de vergaderformaliteiten in acht nemen. Dit geldt temeer bij een Nederlands, internationaal opererend concern met een gediversifieerd aandeelhoudersbestand.

Een vervolgvraag die opkomt, is of het bestuur dit primaat kan omzeilen door parallel aan de geïnitieerde zetelverplaatsing door de algemene vergadering, een eigen zetelverplaatsing tot stand te laten komen. Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen betogen dat het bestuur namelijk bevoegd blijft een zetelverplaatsing tot stand te brengen terwijl de algemene vergadering daar ook al toe is overgegaan. De op dat moment nog niet tot stand gekomen zetelverplaatsing vindt dan van rechtswege geen toepassing meer.²⁷⁷ Mijns inziens mist deze redenering het belangrijke gegeven dat het bestuur hierbij nog steeds onderworpen blijft aan artikel 2:107a BW, en daarmee door een tussenkomst van de algemene vergadering een dergelijke parallelle zetelverplaatsing praktisch onmogelijk maakt. Het bestuur zou dit wel via de hiervoor genoemde omweg van een aanwijzingsbesluit kunnen bewerkstelligen, het is dan immers niet onderhevig aan artikel 2:107a BW. Hoewel dit met de nodige onzekerheid gepaard gaat, is een dergelijke tweetrapsraket veruit de beste optie voor het bestuur.

4.2.3 *Positie raad van commissarissen*

Zoals bleek uit §4.2.2, is een besluit tot zetelverplaatsing (met statutenwijziging) in een oorlogssituatie onder de Wet ZDL een besluit van eigen aard.²⁷⁸ Daarom gelden statutaire en wettelijke regelingen rondom besluiten tot statutenwijziging niet zonder meer. Bij een besluit tot zetelverplaatsing door de raad van commissarissen bij een structuurvennootschap, is er daarmee geen sprake van een besluit als bedoeld in artikel 2:164 lid 1 sub g BW.²⁷⁹ Bovendien bestrijkt laatstgenoemd artikel slechts besluiten genomen door het bestuur. Indien de algemene vergadering of een door het bestuur aangewezen het besluit tot zetelverplaatsing neemt, is daarvoor geen goedkeuring van de raad van commissarissen vereist. Net als bij de Rijkswet, zal de raad van commissarissen vooral een toezichthoudende en adviserende rol aannemen.²⁸⁰ Aangezien het primaat onder de Wet ZDL echter bij de algemene vergadering ligt, zal de rol van de raad van commissarissen doorgaans beperkt zijn.

4.2.4 *Positie ondernemingsraad*

Indien het vennootschappelijk besluit tot zetelverplaatsing wordt genomen door de algemene vergadering, zal er voor toepassing van de relevante WOR-bepalingen geen ruimte zijn.²⁸¹ Een dergelijk besluit is immers niet onderhevig aan enig wettelijk of statutair vereiste van goedkeuring of instemming van een derde. Indien het besluit echter wordt genomen door het gehele bestuur als orgaan, is er wel sprake van een eventueel instemmings- of adviesrecht van de OR. Een instemmings- of adviesrecht onder de WOR geldt dan weer niet voor een bestuursbesluit tot aanwijzing van een tot zetelverplaatsing bevoegde (niet) bestuurder, aangezien die aanwijzing doorgaans niet omkleed zal zijn met een specifiek mandaat waaruit de gevolgen voor de vennootschap op voorhand al bepaalbaar zijn. Ook wanneer de aangewezen tot zetelverplaatsing overgaat, is er (hoewel de wettekst anders lijkt te suggereren) geen sprake van een besluit in vennootschappelijke zin. Daarmee lijkt het onwaarschijnlijk dat er wel sprake

²⁷⁶ Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 80.

²⁷⁷ Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 81 en voetnoot 98.

²⁷⁸ *Kamerstukken II* 1992/93, 23 316, nr. 5, p. 4.

²⁷⁹ Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 81, voetnoot 88.

²⁸⁰ Verdam 2024, p. 53-54.

²⁸¹ Dit betreft met name artikel 25 en 27 WOR, zie hierover ook §3.2.3.

is van een besluit in de zin van de WOR.²⁸² Net als bij de Rijkswet, biedt de Wet ZDL geen verdere bescherming voor werknemers.

4.3 Analogie met staatsnoodrecht

De Wet ZDL en de Rijkswet behoren beiden tot de categorie noodwetgeving.²⁸³ Inmiddels is duidelijk dat het primaat in een oorlogssituatie bij het orgaan moet liggen dat het snelste en meest zelfstandig tot zetelverplaatsing over kan gaan. Een zetelverplaatsing moet met spoed worden genomen, wil zij niet door de actuele situatie worden ingehaald.²⁸⁴ Dezelfde dynamiek speelt zich af bij de bevoegdheidsverdeling tussen de regering en de Staten-Generaal in het Nederlandse staatsnoodrecht. Gezien de spoedeisendheid van een noodsituatie, kan de regering volgens het staatsnoodrecht zonder voorafgaande betrokkenheid van de Staten-Generaal (wettelijke) maatregelen treffen om de noodsituatie het hoofd te bieden.²⁸⁵ Daarnaast heeft de Raad van State tijdens de coronacrisis een advies uitgebracht over deze dynamiek binnen het staatsnoodrecht. De kern van dit advies betrof het vinden van een balans tussen effectiviteit en democratisch-rechtsstatelijke waarborgen.²⁸⁶ Deze balans kan volgens Verdam worden vertaald naar vennootschapsrechtelijke verhoudingen.²⁸⁷ Het karakter van noodrecht biedt hierbij nuttige inzichten voor de wenselijkheid van een onverkorte toepassing van de rechten van de algemene vergadering, de raad van commissarissen en de OR: het korten van deze rechten is inherent aan noodwetgeving.²⁸⁸ Crisiswetgeving zorgt eenmaal voor slachtoffers.²⁸⁹ Het algemeen belang vergt een hoge effectiviteit, hetgeen verder strekt dan het individuele vennootschapsbelang inclusief haar democratisch-vennootschapsrechtelijke waarborgen: een zetelverplaatsing in een oorlogssituatie dient immers ook het nationaal belang door bezittingen van Nederlandse ondernemingen te beschermen tegen invloed en usurpatie van de vijand en tegen sanctiemaatregelen van bevriende mogendheden.²⁹⁰ Naar mijn mening biedt het staatsnoodrecht hierbij nuttige inzichten: de regering is als uitvoerende macht in een noodsituatie bevoegd om daadkrachtig, snel en zelfstandig te handelen. Dit zou ook zo moeten gelden voor het bestuur als uitvoerend orgaan binnen een vennootschap. Deze gedachte komt duidelijk terug in de bestuursautonomiebepaling van de Rijkswet. Zij biedt daarmee een sterke balans tussen effectiviteit en democratisch-vennootschapsrechtelijke waarborgen en beantwoordt aan de ratio van noodwetgeving. Bij de Wet ZDL echter, heeft de algemene vergadering het primaat tot het nemen van een besluit tot zetelverplaatsing. Het karakter van noodwetgeving verschaft daarmee een nieuw argument waarmee het moeilijk valt in te zien waarom de wetgever geen bestuursautonomiebepaling in de Wet ZDL heeft opgenomen.

4.4 Aantasting van de zetelverplaatsing

Indien onterecht tot zetelverplaatsing is overgegaan, biedt de Wet ZDL bescherming daartegen. Deze bescherming bestaat echter niet uit een ministeriële toetsing. In geval van een verschil van inzicht of er sprake is van een oorlogssituatie, dient de rechter zich daarover uit te laten. De grondslag voor een dergelijke vordering zou de nietigheid van de zetelverplaatsing betreffen, nu niet is voldaan aan een wettelijk vereiste.²⁹¹

²⁸² Klein Bronsvort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 84. Dit betreft met name artikel 25 en 27 WOR, zie hierover ook §3.2.3. Helemaal zeker is dit overigens niet: Verdam benoemt daarom ook de wenselijkheid van verduidelijking door de wetgever. Zie Verdam 2024, p. 62.

²⁸³ *Kamerstukken II* 1992/93, 23 316, nr. 3, p. 2. Zie ook Expertgroep modernisering NV-recht 2024.

²⁸⁴ Verdam 2024, p. 58.

²⁸⁵ Vink 2022, p. 170.

²⁸⁶ Advies RvS 2021. Voorgaand advies als bijlage bij *Kamerstukken II* 2021/22, 29 668, nr. 65.

²⁸⁷ Verdam 2024, p. 61.

²⁸⁸ Verdam 2024, p. 61.

²⁸⁹ Jansen 2020, p. 61.

²⁹⁰ Verdam 2024, p. 61.

²⁹¹ Klein Bronsvort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 85. Verwijzend naar *Kamerstukken II* 1993/94, 23 316, nr. 5, p. 3.

Mocht er wel sprake zijn van een oorlogssituatie, dan is er onder de Wet ZDL ruimte om het besluit tot zetelverplaatsing door het bestuur of de algemene vergadering aan te tasten op grond van de algemene bepalingen in boek 2 BW. Het orgaan dat het besluit heeft genomen kan dan de nietigheid of vernietigbaarheid van het besluit verhinderen met een beroep op artikel 2:8 BW en stellen dat eventuele gebreken in het besluit te rechtvaardigen zijn door de oorlogssituatie.²⁹² Zoals eerder beschreven in §3.4, wordt de vraag of een al voltrokken zetelverplaatsing nog kan worden aangevochten via de rechter al snel betrekkelijk.

Mocht een aangewezen derde daarentegen overgaan tot zetelverplaatsing, kan de nietigheid of vernietigbaarheid van het besluit niet worden ingeroepen bij de rechter. Er is immers geen sprake van een vennootschappelijk besluit.²⁹³ Bovendien stelt artikel 2 lid 4 Wet ZDL dat alleen zij die het besluit tot zetelverplaatsing hebben genomen, dat besluit kunnen intrekken of wijzigen. De algemene vergadering kan bijvoorbeeld niet een door een aangewezen genomen besluit tot zetelverplaatsing ongedaan maken.²⁹⁴ Deze beperkte mogelijkheid tot aantasting van een zetelverplaatsing door een aangewezen versterkt de opvatting dat het bestuur onder de Wet ZDL voornamelijk is aangewezen op een aanwijzingsbesluit.

4.5 De terugreis: Delaware naar Nederland

Mocht de oorlogssituatie in Europees Nederland voorbij zijn, dan kan de gevluchte vennootschap terugkeren naar het moederland. Volgens artikel 4 Wet ZDL kan een NV die de rechtsvorm heeft behouden, de zetel terugbrengen naar Nederland. Artikel 5 Wet ZDL regelt de terugkeer voor de (aanvankelijk Nederlandse) NV die een andere rechtsvorm heeft aangenomen. De van rechtsvorm veranderde, voorheen Nederlandse NV moet bij terugkeer weer haar oorspronkelijke rechtsvorm aannemen.²⁹⁵ Remigratie is overigens niet verplicht. Het bestuur of de algemene vergadering neemt het besluit tot terugplaatsing en hiervan wordt een in Nederland te verlijden notariële akte opgemaakt.²⁹⁶ Bovendien moet de Nederlandse Minister van Justitie en Veiligheid laatstgenoemd besluit (met terugwerkende kracht) goedkeuren. Het terugplaatsingsbesluit moet zijn genomen met inachtneming van de vereisten van Delaware.²⁹⁷ De vennootschap kan het werk van de Minister vergemakkelijken door een legal opinion van een gekwalificeerde jurist uit het emigratieland (in dit geval Delaware) mee te zenden.²⁹⁸

4.6 Tussenconclusie

De Wet ZDL kent ten opzichte van de Rijkswet een eigen benadering. Het spreekt uitdrukkelijk over een vennootschappelijk besluit tot zetelverplaatsing, wat een statutenwijziging kan inhouden.²⁹⁹ Indien de NV kiest voor behoud van de Nederlandse rechtsvorm, leidt dit tot de bezwaarlijke zonderlinge constructie.³⁰⁰ De bevoegdheid tot het nemen van een besluit tot zetelverplaatsing komt toe aan het bestuur, de algemene vergadering of een door laatstgenoemden aangewezen (rechts)persoon. Het bestuur is slechts als geheel bevoegd.³⁰¹ Bovendien kan de zetelverplaatsing als een 'druk op de knop'-

²⁹² Klein Bronsvoot, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 85. Artikel 2:14 en 2:15 BW bieden respectievelijk een wettelijke basis voor de nietigheid en vernietigbaarheid van vennootschappelijke besluiten.

²⁹³ Klein Bronsvoot, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 81.

²⁹⁴ Van Olffen & Breukink 2022, par. 4.2. Onder de Rijkswet is dat anders, zie §3.4.

²⁹⁵ Artikel 5 lid 2 Wet ZDL.

²⁹⁶ Van Olffen & Breukink 2022, par. 4.5.

²⁹⁷ Artikel 5 lid 5 Wet ZDL.

²⁹⁸ *Kamerstukken II* 1992/93, 23 316, nr. 3, p. 7.

²⁹⁹ Vlas, in: *GS Rechtspersonen*, art. 1 Wet vrijwillige zetelverplaatsing derde landen, aant. 7 (online, bijgewerkt 7 juli 2025).

³⁰⁰ Joubert 1987, p. 139. Instemmend hiermee: Steinvoot 1994, p. 65. Uitgebreid hierover §2.5.2.

³⁰¹ Artikel 2 lid 1 sub a t/m c Wet ZDL.

constructie worden voorbereid, hetgeen de rechtszekerheid ten goede komt.³⁰² Daarbij vereist de Wet ZDL geen ministeriële machtiging voorafgaand aan de zetelverplaatsing.

In de Wet ZDL ontbreekt een bestuursautonomiebepaling. Daarom zijn wettelijke- en statutaire goedkeuringsregelingen, zoals artikel 2:107a BW en een tussenkomst van de OR, van toepassing bij een bestuursbesluit tot zetelverplaatsing. Een aanwijzingsbesluit vanuit het bestuur en het mogelijk daaropvolgende besluit tot zetelverplaatsing door de aangewezenen zijn daarentegen hier niet aan onderhevig.³⁰³ De algemene vergadering ziet zich niet geconfronteerd met regels omtrent totstandkoming van ‘reguliere’ besluiten tot statutenwijziging. Ook besluit de algemene vergadering (dwingendrechtelijk) met volstreekte meerderheid van stemmen.³⁰⁴ Hiermee ligt het primaat bij de algemene vergadering. Als gevolg hiervan is er een kleine rol weggelegd voor de raad van commissarissen. Overigens moet de algemene vergadering zich wel houden aan formaliteiten als oproepingstermijnen en vergaderlocaties.³⁰⁵ Een oorlogssituatie kan met zich meebrengen dat een zetelverplaatsing door de algemene vergadering daarom onmogelijk of zeer bezwaarlijk is. Dit geldt temeer bij een Nederlands, internationaal opererend concern met een gediversifieerd aandeelhoudersbestand. Hoewel het gepaard gaat met enige onzekerheid, lijkt de omweg van een aanwijzingsbesluit door het bestuur aan een of meerdere (niet) bestuurders daarmee de snelste en meest zelfstandige manier om tot zetelverplaatsing over te gaan. De keuze van de wetgever om het primaat aan de algemene vergadering te verstrekken valt overigens moeilijk te begrijpen.

Een analogie naar de bevoegdheidsverdeling binnen het staatsnoodrecht bevestigt dit. Het is inherent aan noodwetgeving dat de rechten van organen worden ingeperkt ten gunste van effectief en snel handelen. Net zoals de regering bevoegd is om zonder voorafgaande betrokkenheid van de Staten-Generaal op te treden³⁰⁶, zou het bestuur als uitvoerend orgaan bij uitstek geschikt zijn om in een oorlogssituatie tot zetelverplaatsing over te gaan. Dit pleit wederom voor het opnemen van een bestuursautonomiebepaling in de Wet ZDL.

Indien het besluit tot zetelverplaatsing door het bestuur of de algemene vergadering is genomen, kan nietigheid of vernietigbaarheid worden ingeroepen op grond van de algemene bepalingen van Boek 2 BW. Een beroep op artikel 2:8 BW kan eventuele gebreken in het besluit rechtvaardigen.³⁰⁷ Het voorgaande geldt niet als de aangewezenen overgaat tot zetelverplaatsing. Echter, de realiteit is hier weerbarstiger: de mogelijkheid van een rechterlijke aantasting wordt al snel betrekkelijk zodra de zetelverplaatsing eenmaal is voltrokken.

Is de rust in Europees Nederland wedergekeerd, kan de vennootschap besluiten om te remigreren. Remigratie is niet verplicht, maar indien de NV terugkeert, moet het terugplaatsingsbesluit worden goedgekeurd door de Nederlandse Minister en worden genomen met inachtneming van de vereisten van Delaware, dat een dergelijke terugreis faciliteert.

³⁰² Verdam 2024, p. 48. Zie uitgebreid hierover §3.1.2.

³⁰³ Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 81.

³⁰⁴ *Kamerstukken II* 1992/93, 23 316, nr. 3, p. 4.

³⁰⁵ Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 78.

³⁰⁶ Vink 2022, p. 170.

³⁰⁷ Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 85.

5 Rechtsvergelijkende analyse

De voorgaande hoofdstukken hebben de directe en indirecte vluchtroute van Nederland naar Delaware afzonderlijk geanalyseerd. Zo bleek dat beide vluchtroutes voornamelijk beheerst worden door het Arubaanse recht, Delaware recht, de Rijkswet en de Wet ZDL. Twee laatstgenoemde wettelijke regelingen zijn elk ontstaan in een ander tijdsgewricht en met een andere dreigingsperceptie in gedachten. Daarom verschillen de regelingen, en daarmee de vluchtroutes, onderling van elkaar. In dit hoofdstuk ligt de focus met name op een rechtsvergelijkende analyse tussen de Rijkswet en de Wet ZDL, aangezien dit zowel voor de indirecte route als voor de directe route de eerste stap betreft bij een vlucht uit Nederland voor een oorlogssituatie. Het Arubaanse recht zal, als ‘normale’ procedure tot statutenwijziging en tweede gedeelte van de indirecte route, voornamelijk een rol spelen bij de invloed van geopolitieke omstandigheden op de keuze welke vluchtroute gevolgd wordt. De rechtsvergelijking is noodzakelijkerwijs selectief. De relevante aspecten van de twee vluchtroutes worden vergeleken aan de hand van drie criteria die in de literatuur en wetsgeschiedenis centraal staan: snelheid, zelfstandigheid en rechtszekerheid.³⁰⁸

5.1 Techniek van de zetelverplaatsing

Allereerst betreft een belangrijk verschil tussen de Rijkswet en de Wet ZDL de vraag welk orgaan bevoegd is om tot zetelverplaatsing over te gaan. Beide noodwetten verklaren het bestuur, de algemene vergadering en een of meer door de algemene vergadering of het bestuur aangewezen personen bevoegd. Het belangrijke verschil bestaat wanneer het bestuur overgaat tot zetelverplaatsing: onder de Rijkswet is het bestuur als geheel en iedere bestuurder afzonderlijk bevoegd.³⁰⁹ De Wet ZDL daarentegen acht slechts het bestuursorgaan als geheel bevoegd.³¹⁰ Dit biedt aanzienlijk minder flexibiliteit voor het bestuur. Verder ziet de Rijkswet deze bevoegdheid tot statutenwijziging als een directe bevoegdheid die niet bij vennootschappelijk besluit wordt uitgeoefend. De Wet ZDL volgt daarentegen de gebruikelijke route waarbij de zetelverplaatsing steeds wordt gezien als een vennootschappelijk besluit.³¹¹ Dit heeft voor de Wet ZDL vergeleken met de Rijkswet nadelige gevolgen voor zowel de snelheid, zelfstandigheid als rechtszekerheid bij besluitvorming tot zetelverplaatsing.³¹²

Ten tweede gaat een zetelverplaatsing onder de Rijkswet gepaard met een statutenwijziging en daarmee een wisseling van het toepasselijke recht.³¹³ De Wet ZDL daarentegen bepaalt dat het besluit tot zetelverplaatsing op zichzelf geen statutenwijziging is, maar dit wel kan inhouden.³¹⁴ Het is dus ter keuze van de vennootschap om de rechtsvorm van de Nederlandse NV te behouden. Deze keuze leidt onvermijdelijk tot het gevaar van een zonderlinge constructie.³¹⁵ Daarmee beantwoordt de Wet ZDL minder goed aan het criterium van rechtszekerheid ten opzichte van de Rijkswet.

Ten derde kunnen zowel onder de Rijkswet als de Wet ZDL de organen en (rechts)personen die bevoegd zijn tot het nemen van een besluit tot zetelverplaatsing gebruik maken van meerdere procedures. Beide noodwetten maken het mogelijk om het moment van de inwerkingtreding van de zetelverplaatsing naar een later tijdstip te verplaatsen.³¹⁶ Bovendien faciliteren beide wetten de mogelijkheid om een zetelverplaatsing te implementeren onder de vervulling van een voorwaarde.³¹⁷ De zetelverplaatsing kan daarom in alle rust als een ‘druk op de knop’ constructie worden voorbereid met maximale

³⁰⁸ Zie voor de definitie van deze drie criteria §1.3.

³⁰⁹ Zie artikel 1 lid 2 en 6 Rijkswet.

³¹⁰ Artikel 2 lid 1 sub a Wet ZDL.

³¹¹ Klein Bronsvort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 73. Zie artikel 2 lid 1 Wet ZDL.

³¹² Zie uitgebreid §5.2 over hoe deze gevolgen uitpakken voor governance vraagstukken.

³¹³ Artikel 1 lid 1 jo. artikel 18 lid 1 jo. lid 2 algemene bepaling Rijkswet.

³¹⁴ Vlas, in: *GS Rechtspersonen*, art. 1 Wet vrijwillige zetelverplaatsing derde landen, aant. 7 (online, bijgewerkt 7 juli 2025).

³¹⁵ Joubert 1987, p. 139. Instemmend hiermee: Steenvoort 1994, p. 65. Uitgebreid hierover §2.5.2.

³¹⁶ Artikel 3 lid 2 Wet ZDL. Zie ook: Bellingwout 1996, p. 80.

³¹⁷ Artikel 4 lid 4 Wet ZDL.

rechtszekerheid.³¹⁸ Aangezien dit ter beschikking van beide noodwetten staat, bestaat er geen relatief voordeel ten aanzien van de drie criteria voor een van de twee noodwetten.

Ten vierde faciliteert de Wet ZDL, anders dan de Rijkswet, een mogelijkheid tot zetelverplaatsing zonder ministeriële toetsing of sprake is van een oorlogssituatie.³¹⁹ Onder de Wet ZDL komt deze toetsing aan de rechter toe. Ook hoeft de zetelverplaatsing onder de Wet ZDL niet in het belang van de vennootschap te zijn geboden.³²⁰ Veel verschil maakt dit overigens niet. Eerder bleek namelijk dat de bevoegde minister de zetelverplaatsing met (grote) terughoudendheid aan het vennootschappelijk belang dient te toetsen.³²¹ Daarom gaat de ministeriële toetsing van de Rijkswet niet ten koste van de rechtszekerheid ten opzichte van de Wet ZDL.

Al met al blijkt dat de Wet ZDL ten opzichte van de Rijkswet wat betreft de techniek van de zetelverplaatsing minder sterk beantwoordt aan de drie criteria snelheid, zelfstandigheid en rechtszekerheid. Dit geldt met name ten aanzien van de vraag welk orgaan bevoegd is, of die bevoegdheid bij vennootschappelijk besluit wordt uitgeoefend en de mogelijkheid tot behoud van de rechtsvorm bij zetelverplaatsing. Echter, het belangrijkste verschil ligt niet in de vraag *welk* orgaan bevoegd is, maar *hoe* dit orgaan haar bevoegdheid tot zetelverplaatsing kan uitoefenen.

5.2 Governance vraagstukken

5.2.1 Bestuur

Onder beide noodwetten is het bestuur bij uitstek het meest geschikte orgaan om in een noodsituatie over te gaan tot zetelverplaatsing.³²² Centraal staat de vraag of het bestuur daarbij onderhevig is aan wettelijke en statutaire toestemmings- of medewerkingsbepalingen. In beginsel komt de algemene vergadering bijvoorbeeld krachtens artikel 2:107a BW een goedkeuringsbevoegdheid toe.³²³

De bestuursautonomiebepaling van de Rijkswet stelt dat het bestuur in een noodsituatie zonder toestemming of medewerking van de algemene vergadering, van een ander orgaan van de vennootschap of een derde tot zetelverplaatsing over kan gaan.³²⁴ Het bestuur is hierbij zelfstandig bevoegd, zonder onderhevig te zijn aan zowel wettelijke als statutaire toestemmings- of medewerkingsbepalingen.

De Wet ZDL bevat geen met de Rijkswet vergelijkbare bestuursautonomiebepaling. Daarmee is het bestuur onderhevig aan zowel wettelijke als statutaire toestemmings- of medewerkingsbepalingen.³²⁵ Overigens gelden laatstgenoemde bepalingen niet voor een bestuursbesluit ten aanzien van de aanwijzing van een (niet) bestuurder die tot zetelverplaatsing bevoegd wordt verklaard. Bovendien is de aangewezen die vervolgens overgaat tot zetelverplaatsing hier ook niet aan gebonden.³²⁶ Toch zal het gebruik van deze omweg moeilijkheden kennen. Ten eerste omdat de algemene vergadering onder de Wet ZDL het primaat heeft tot zetelverplaatsing en daarmee logischerwijs het orgaan is om tot zetelverplaatsing over te gaan. Dit zou echter omzeild kunnen worden met een parallel geïnitieerde zetelverplaatsing. Ten tweede is de ‘omweg’ omkleed door rechtsonzekerheid en vatbaar voor aantasting, aangezien kritiek gelet op artikel 2:107a BW mogelijk is. Hoewel een eventuele heling krachtens artikel 2:8 BW mogelijk zou slagen, is onduidelijk hierover onwenselijk.³²⁷ Ondanks deze

³¹⁸ Bellingwout 1996, p. 80. Instemmend hiermee: Van Olffen & Breukink 2022, par. 4.3, Steenvoort 1994, p. 66 en Verdam 2024, p. 48. Zie uitgebreid hierover §3.1.2.

³¹⁹ Klein Bronsvoot, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 74.

³²⁰ Steenvoort 1994, p. 66.

³²¹ Van Olffen & Breukink 2022, par. 4.1 en Dortmond 2013, nr. 80.

³²² Zie uitgebreid hierover §3.2.1; §4.2.1; Verdam 2023, par. 2.1; Verdam 2024, p. 53-55; *Kamerstukken II* 1964/65, 8022 (R 470), nr. 3, p. 11.

³²³ Klein Bronsvoot, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 79.

³²⁴ Artikel 1 lid 4 Rijkswet.

³²⁵ Zie uitgebreid hierover §4.2.1.

³²⁶ Klein Bronsvoot, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 81. Er is immers geen sprake van een bestuursbesluit. Zie uitgebreid hierover §4.2.1.

³²⁷ Klein Bronsvoot, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 81 en voetnoot 89.

nadelen, biedt de omweg onder de Wet ZDL de beste optie om te beantwoorden aan de drie criteria. Vergeleken met de bestuursautonomiebepaling van de Rijkswet echter beantwoordt de Wet ZDL aanmerkelijk minder goed aan de drie criteria.

5.2.2 Algemene vergadering

De bevoegdheid tot zetelverplaatsing van de algemene vergadering onder de Rijkswet is onderhevig aan alle regels omtrent totstandkoming van ‘reguliere’ besluiten tot statutenwijziging.³²⁸ Dit vertraagt het besluitvormingsproces tot zetelverplaatsing aanzienlijk. In sommige gevallen maakt dit een zetelverplaatsing zelfs onmogelijk.

Onder de Wet ZDL daarentegen ligt het primaat bij de algemene vergadering. Allereerst is de algemene vergadering bevoegd om tot zetelverplaatsing te besluiten met volstrekte meerderheid van de uitgebrachte stemmen. Van deze regel van dwingend recht kan niet worden afgeweken.³²⁹ Ten tweede is de algemene vergadering niet onderhevig aan regels omtrent totstandkoming van ‘reguliere’ besluiten tot statutenwijziging. Vergaderformaliteiten echter, zoals oproepingstermijnen of de vergaderlocatie, gelden wel.³³⁰ Als gevolg hiervan kan een oorlogssituatie kan met zich meebrengen dat een zetelverplaatsing door de algemene vergadering onmogelijk of zeer bezwaarlijk is. In het bijzonder bij een NV als internationaal concern met een gediversifieerd aandeelhoudersbestand. De beste optie voor de NV is daarmee de hiervoor genoemde omweg van een aanwijzingsbesluit door het bestuur. Het primaat van de algemene vergadering onder de Wet ZDL pakt dus aanzienlijk nadeliger uit vergeleken met het primaat voor het bestuur onder de Rijkswet ten aanzien van de drie criteria.

5.2.3 Raad van commissarissen

Een door het bestuur geïnitieerde statutenwijziging en daarmee zetelverplaatsing vereist in beginsel onder beide noodwetten de goedkeuring van de raad van commissarissen. Dit blijkt uit artikel 2:164 lid 1 sub g BW.³³¹ De bestuursautonomiebepaling van de Rijkswet sluit echter een tussenkomst van de raad van commissarissen uit.³³² Onder de Wet ZDL is er bij een bestuursbesluit tot zetelverplaatsing sprake van een besluit van eigen aard en daarmee geen sprake van een besluit in de zin van artikel 2:164 lid 1 sub g BW.³³³ Daarom is het bestuur zowel onder de Rijkswet als onder de Wet ZDL niet onderhevig aan goedkeuring van de raad van commissarissen. Dit geeft geen van de twee noodwetten een relatief voordeel ten aanzien van de drie criteria.

5.2.4 Ondernemingsraad

Wanneer het bestuur onder de Rijkswet overgaat tot zetelverplaatsing, zijn advies- en goedkeuringsrechten van de OR niet toepasselijk door de bestuursautonomiebepaling.³³⁴ Bij de Wet ZDL is de algemene vergadering niet onderhevig aan enig wettelijk of statutair vereiste van goedkeuring of instemming van een derde zoals de OR. Dit geldt ook voor een aanwijzingsbesluit van het bestuur alsmede voor wanneer de aangewezen zelf tot zetelverplaatsing overgaat.³³⁵ Dit ligt anders voor het (gehele) bestuur: hierbij is het niet ondenkbaar dat er sprake is van een instemmings- of adviesrecht onder de WOR. Alleen indien het bestuur besluit tot zetelverplaatsing onder de Wet ZDL, geldt er een

³²⁸ Klein Bronsvort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 77. Zie ook §3.2.2.

³²⁹ Vlas, in: *GS Rechtspersonen*, art. 1 Wet vrijwillige zetelverplaatsing derde landen, aant. 1 (online, bijgewerkt 7 juli 2025) en *Kamerstukken II* 1992/93, 23 316, nr. 3, p. 4.

³³⁰ Klein Bronsvort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 78. Zie uitgebreid over de discussie of het enkel statutaire regelingen of ook wettelijke regelingen betreffen §3.2.1 en de overtuigende opvattingen van Verdam en Klein Bronsvort, Nagtegaal & van Olffen.

³³¹ *Asser/Nieuwe Weme & Salemink 2-IIb* 2025/453. Een dergelijk goedkeuringsrecht geldt niet voor een door de algemene vergadering geïnitieerde statutenwijziging.

³³² Zie uitgebreid over de redenen hiervan §3.1.1.

³³³ *Kamerstukken II* 1992/93, 23 316, nr. 5, p. 4 en Klein Bronsvort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 81, voetnoot 88.

³³⁴ Klein Bronsvort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 83. Zie uitgebreid hierover §3.2.4.

³³⁵ Zie §4.2.4.

eventuele tussenkomst van de OR. De Rijkswet beantwoordt wederom relatief beter aan de criteria snelheid, zelfstandigheid en rechtszekerheid. Dit zal echter geen groot relatief voordeel opleveren voor de Rijkswet, aangezien het nadelig is om het bestuur als orgaan te laten besluiten tot zetelverplaatsing onder de Wet ZDL.

5.3 Aantasting van de zetelverplaatsing

Voor een vergelijking tussen beide routes staat met name de vraag centraal welke vluchtroute het best beantwoordt aan het criterium van rechtszekerheid.³³⁶

Allereerst is de bescherming onder de Rijkswet primair gelegen in de vereiste ministeriële toetsing of sprake is van een oorlogssituatie, wat in beginsel geen obstakel vormt.³³⁷ Er bestaat daarnaast geen ruimte voor een dergelijke toetsing door de rechter.³³⁸ Deze rechterlijke toetsing is daarentegen op straffe van nietigheid wel toepasselijk bij de Wet ZDL, in plaats van een ministeriële toetsing.³³⁹ Onder beide wetten bestaat er dus een toetsing of sprake is van een oorlogssituatie. Geen van beide vluchtroutes geniet daarbij een relatief voordeel.

Onder de Rijkswet zijn de mogelijkheden voor de vennootschap in beginsel ruimer. Ieder bevoegd orgaan of aangewezen kan een nog niet in werking getreden zetelverplaatsing intrekken of wijzigen.³⁴⁰ De bevoegdheid van de algemene vergadering om een zetelverplaatsing door het bestuur ongedaan te maken, kan echter sterk worden gerelativeerd.³⁴¹ Onder de Wet ZDL is er wel ruimte om nietigheid of vernietigbaarheid van het vennootschappelijk zetelverplaatsingsbesluit te vorderen bij de rechter. Een zetelverplaatsing door een door het bestuur aangewezen is echter niet vatbaar voor een dergelijke rechterlijke aantasting.³⁴² Wel kan een aanwijzing worden ingetrokken of gewijzigd door het orgaan dat het aanwijzingsbesluit heeft genomen, waarmee het bestuur de controle over de aanwijzing behoudt.³⁴³ Het bestuur is dus, indien het onder de Wet ZDL gebruik maakt van de ‘omweg’, onder beide routes niet onderhevig aan een rechterlijke toetsing of interventie van een ander orgaan binnen de NV. Wederom geniet geen van beide vluchtroutes daarom een relatief voordeel.

5.4 Terugreis

De drie criteria die zo van belang zijn om de oorlogssituatie te ontvluchten, zijn minder van belang bij de terugkeer van de NV. De noodsituatie in het moederland is immers geweken, en daarmee de noodzaak om met maximale snelheid, zelfstandigheid en rechtszekerheid te handelen. Dit maakt het relatieve verschil tussen de twee vluchtroutes beperkt.

De indirecte route wordt niet beheerst door de Rijkswet, maar door Delaware recht, wat een flexibele regeling tot terugkeer biedt.³⁴⁴ De directe route via de Wet ZDL faciliteert daarentegen een zetelverplaatsing met en zonder statutenwijziging. Dit heeft invloed op de terugreis. Bij een zetelverplaatsing met wisseling van het vennootschapsstatuut (de enige mogelijkheid onder de Rijkswet) heeft de vennootschap Delaware volledig als nieuwe jurisdictie aanvaard en kan zij met inachtneming van Delaware wetgeving remigreren. Bij een zetelverplaatsing zonder statutenwijziging, is de vennootschap gedurende het verblijf in Delaware blijven vallen onder het Nederlandse recht. Hoewel de procedure in dat geval procedureel eenvoudiger is, weegt dat niet op tegen de nadelen van de

³³⁶ Zie §1.3 voor de definitie van rechtszekerheid.

³³⁷ Zie §3.1.3 en Dortmund 2013, nr. 80.

³³⁸ Klein Bronsvort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 85.

³³⁹ Klein Bronsvort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 85, verwijzend naar *Kamerstukken II* 1993/94, 23 316, nr. 5, p. 3.

³⁴⁰ Artikel 20 lid 1 en 2 Rijkswet.

³⁴¹ Zie Van Olffen & Breukink 2022, par. 4.2. Het bestuur is immers normaliter het orgaan dat de algemene vergadering bijeenroep en de agenda voor de vergadering opstelt. Zie artikel 2:219 BW.

³⁴² Klein Bronsvort, Nagtegaal & Van Olffen 2024, p. 81 en 85.

³⁴³ Van Olffen & Breukink 2022, par. 4.2 en artikel 2 lid 4 Wet ZDL.

³⁴⁴ Zie uitgebreid hierover §2.5.3.

zonderlinge constructie waarmee de NV bij de heenvlucht geconfronteerd wordt.³⁴⁵ Al met al draagt de terugreis niet wezenlijk bij aan de beantwoording van de hoofdvraag welke vluchtroute het best beantwoordt aan de drie criteria.

5.5 Geopolitieke omstandigheden

Uit de voorgaande paragrafen bleek dat de Wet ZDL ten opzichte van de Rijkswet minder sterk beantwoordt aan de criteria snelheid, zelfstandigheid en rechtszekerheid. Dit leidt echter nog niet tot de conclusie dat de indirecte vluchtroute de meeste snelheid, zelfstandigheid en rechtszekerheid biedt. Is de NV namelijk eenmaal aangekomen op Aruba middels de Rijkswet, moet het volgens het Arubaanse recht grotendeels de emigratieregeling in vredetijd volgen, wat precies de vertragende processen met zich meebrengt die de noodwetten Wet ZDL en Rijkswet juist trachten te voorkomen.³⁴⁶ Het is daarmee dus niet per definitie zo dat de indirecte vluchtroute voordeliger uitpakt dan de directe vluchtroute. Dit is in doorslaggevende mate afhankelijk van de geopolitieke omstandigheden.

Dit werd al in de parlementaire geschiedenis bij de Wet ZDL onderkend. De wetgever benoemde dat bij een vlucht vanuit Nederland naar elders in het Koninkrijk, de Rijkswet bij gelijktijdige onrust in Europa en Midden-Amerika “slechts de keuze leek te bieden tussen de regen en de drup”.³⁴⁷ Bovendien beargumenteerde Joubert in 1995 al dat het voor een Nederlandse multinational bij ernstige internationale spanningen in Europa aantrekkelijk kan zijn om niet direct naar de VS te moeten verhuizen, maar eerst neer te strijken in het Caribische deel van het Koninkrijk. De NV is meestal immers al bekend met het aldaar geldende burgerlijk recht. Van daaruit kan zo nodig korte of lange tijd later worden doorgereisd naar Delaware.³⁴⁸ In dezelfde lijn stelt Yarzaray dat het onder buitengewone omstandigheden toch zinvol kan zijn om een ‘overstap’ te maken en eerst naar een van de overzeese Koninkrijksdelen te gaan.³⁴⁹

Daarom zijn er mijns inziens twee scenario’s te onderscheiden. Allereerst het scenario van gelijktijdige geopolitieke onrust in Europa en Midden-Amerika. De eerder beschreven grijze zone tussen oorlog en vrede in Europa en de recente geopolitieke ontwikkelingen in Midden-Amerika en de daarmee samenhangende veiligheidsrisico's voor de eilanden Aruba, Sint-Maarten en Curaçao, illustreren dat dit scenario geenszins denkbeeldig is.³⁵⁰ Hoewel de Wet ZDL minder sterk beantwoordt aan de criteria snelheid, zelfstandigheid en rechtszekerheid, zal de NV bij een overstap op Aruba ingevolge de Rijkswet, van de regen in de drup raken. De NV ontvlucht immers een oorlogssituatie, om vervolgens weer in een oorlogssituatie te belanden. In een dergelijk scenario is er naar mijn mening alleen ruimte voor de directe vluchtroute via de Wet ZDL, waarbij het bestuur gebruik maakt van een aanwijzingsbesluit. Het tweede, eveneens realistische scenario betreft ongelijktijdige geopolitieke onrust in Europa en Midden-Amerika. Middels de Rijkswet kan de NV een snelle eerste stap uit een door een oorlogssituatie geteisterd Europees Nederland nemen dankzij de bestuursautonomiebevestiging. Deze eerste stap via de Rijkswet beantwoordt vergeleken met de Wet ZDL aanzienlijk sterker aan de drie criteria. Als de NV vervolgens als ‘overstap’ in Aruba is aangekomen, is het bekend met de aldaar geldende regelgeving en kan het vanuit Aruba vroeg of laat doorreizen naar Delaware.³⁵¹ In dit scenario zal de indirecte vluchtroute een sterke voorkeur verdienen.

³⁴⁵ Procedure is eenvoudiger omdat de statuten niet opnieuw moeten worden gewijzigd, mogelijk vergezeld met een legal opinion van een jurist uit de Delaware jurisdictie. Zie *Kamerstukken II* 1992/93, 23 316, nr. 3, p. 7.

³⁴⁶ Zie uitgebreid over de Arubaanse emigratieregeling §3.3.

³⁴⁷ *Kamerstukken II* 1992/93, 23 316, nr. 3, p. 1-2.

³⁴⁸ Joubert 1995, p. 169.

³⁴⁹ Yarzaray 1997, par. 2.3.

³⁵⁰ Zie voor een uitgebreide beschrijving hiervan §2.3.2 en §2.4.1.

³⁵¹ Joubert 1995, p. 169. Geopolitieke omstandigheden zullen naar mijn verwachting wederom een grote rol innemen bij de overwegingen van de NV wat een goed moment is om Aruba te verlaten.

6 Conclusie

In deze masterscriptie is onderzocht in hoeverre er verschillen bestaan tussen de indirecte vluchtroute en de directe vluchtroute van Nederland naar Delaware en welke vluchtroute een Nederlandse NV de meeste snelheid, zelfstandigheid en rechtszekerheid bij een statutaire zetelverplaatsing in oorlogstijd biedt. Ter beantwoording van deze hoofdvraag is er aandacht besteed aan hoe de noodwetten Wet ZDL en de Rijkswet zich verhouden tot het Nederlandse rechtstelsel. Vervolgens zijn de twee vluchtroutes afzonderlijk geanalyseerd en aan de hand van de drie criteria met elkaar vergeleken.

Uit hoofdstuk 2 bleek dat het Nederlandse incorporatiestelsel een statutaire zetelverplaatsing naar een land buiten de EU/EER in beginsel uitsluit. De Rijkswet en de Wet ZDL vormen hierop een uitzondering, nu beide wetten zijn ingevoerd met het oog op de bijzondere omstandigheid van een oorlogssituatie. De recente geopolitieke ontwikkelingen, waaronder de toenemende hybride oorlogsvoering in Europa en de Amerikaanse interventie in Venezuela, illustreren dat een eventueel gebruik van deze noodwetten toeneemt in complexiteit en geenszins tot het verleden behoort. Daarbij fungeert Delaware als toevluchtsoord van zowel de directe als de indirecte vluchtroute vanwege de verstrekende consequenties van het Amerikaanse sanctierecht en de flexibele immigratieregeling die Delaware biedt.

De indirecte vluchtroute beantwoordt voor wat betreft het routedeel Nederland-Aruba sterk aan de drie criteria. De bestuursautonomiebepaling van de Rijkswet stelt het bestuur in staat snel en zelfstandig tot zetelverplaatsing over te gaan, zonder onderhevig te zijn aan wettelijke of statutaire toestemmings- of medewerkingsbepalingen. Bovendien biedt de ministeriële toetsing ten opzichte van de Wet ZDL geen obstakel, nu de Minister de vennootschapsbelangtoets met grote terughoudendheid toepast. Wat betreft de aantasting geldt dat de Rijkswet rechterlijke aantasting uitsluit, wat de rechtszekerheid van dit routedeel ten goede komt. Het routedeel Aruba-Delaware kent echter zijn eigen complicaties. De Arubaanse emigratieregeling vereist ook in een oorlogssituatie nog altijd een tussenkomst van de algemene vergadering. Dit beperkt de snelheid, zelfstandigheid en rechtszekerheid van dit routedeel aanzienlijk. De voor dit routedeel geldende ruimere aantastingsmogelijkheden worden evenwel snel betrekkelijk in een oorlogssituatie.

De directe vluchtroute van Nederland naar Delaware krachtens de Wet ZDL bevat geen bestuursautonomiebepaling. Niet alleen is het bestuur slechts als geheel bevoegd, ook is het onderhevig aan wettelijke en statutaire toestemmings- en medewerkingsbepalingen, waaronder artikel 2:107a BW. De algemene vergadering heeft het primaat onder de Wet ZDL. Hiermee is het niet onderhevig aan regels omtrent totstandkoming van ‘reguliere’ besluiten tot statutenwijziging. Wel gelden vergaderformaliteiten zoals de vergaderlocatie en oproepingstermijnen. Dit kan in een oorlogssituatie als onmogelijk of zeer bezwaarlijk worden gezien. In het bijzonder bij een NV als internationaal concern met een gediversifieerd aandeelhoudersbestand. Via een aanwijzingsbesluit kan het bestuur echter een omweg bewandelen. Het aanwijzingsbesluit is namelijk niet onderhevig aan artikel 2:107a BW. Het besluit tot zetelverplaatsing door de aangewezen zelf valt evenmin onder dit artikel. Bovendien houdt het bestuur de controle over een eventuele intrekking van de aanwijzing. Toch kent deze omweg zijn beperkingen, het primaat is door de wetgever immers bij de algemene vergadering gelegd. In de praktijk zal de algemene vergadering zich daarmee geroepen voelen om het besluit te nemen. Daarnaast is de mogelijkheid tot rechterlijke aantasting van het aanwijzingsbesluit en daarmee onduidelijkheid onwenselijk. Ook opent de Wet ZDL de mogelijkheid van een zetelverplaatsing zonder wisseling van het vennootschapsstatuut en daarmee een zonderlinge constructie, wat de rechtszekerheid vermindert. Wat betreft de aantasting kent de Wet ZDL een rechterlijke toetsing of er sprake is van een oorlogssituatie. De praktische betekenis hiervan wordt in een oorlogssituatie echter snel betrekkelijk.

Uit de rechtsvergelijkende analyse is gebleken dat geen van beide routes optimaal beantwoordt aan de drie criteria. De indirecte vluchtroute beantwoordt voor het routedeel Nederland–Aruba met de bestuursautonomiebepaling van de Rijkswet aanzienlijk sterker aan de drie criteria dan de directe vluchtroute. Het routedeel Aruba-Delaware vormt met de Arubaanse emigratieregeling echter de voornaamste zwakte van de indirecte route. De directe vluchtroute kent via de Wet ZDL het primaat aan de algemene vergadering toe, en een eventuele omzeiling daarvan gaat gepaard met rechtsonzekerheid. Of de indirecte route desondanks de voorkeur verdient, is in doorslaggevende mate afhankelijk van de geopolitieke omstandigheden. Bij ongelijktijdige onrust in Europa en Midden-Amerika verdient de indirecte route een sterke voorkeur: de NV kan snel, zelfstandig en met optimale rechtszekerheid Nederland verlaten via de Rijkswet en vanuit Aruba, waar zij bekend is met de aldaar geldende regelgeving, vroeg of laat doorreizen naar Delaware. Bij gelijktijdige onrust in Europa en Midden-Amerika is de indirecte route daarentegen geen optie: de NV raakt bij een overstap op Aruba van de regen in de drup. In dat scenario is er naar mijn mening uitsluitend ruimte voor de directe vluchtroute, waarbij het bestuur gebruik maakt van een aanwijzingsbesluit om de zetelverplaatsing zo snel en zelfstandig mogelijk te bewerkstelligen, nu het primaat van de algemene vergadering in een dergelijke acute situatie zeer bezwaarlijk is.

Gelet op het voorgaande is mijn conclusie dat beide vluchtroutes niet alleen in overwegende mate van elkaar verschillen, ook bestaat er geen vluchtroute die duidelijk de meeste snelheid, zelfstandigheid en rechtszekerheid biedt bij een statutaire zetelverplaatsing door een Nederlandse NV in oorlogstijd. De keuze tussen beide vluchtroutes hangt in doorslaggevende mate af van de geopolitieke omstandigheden van dat moment. De Rijkswet en de Wet ZDL zijn geschreven in andere geopolitieke tijdperken, met de ervaringen van de Tweede Wereldoorlog en de Koude Oorlog in gedachten. De noodwetten sluiten daarmee onvoldoende aan bij de huidige geopolitieke complexiteit. Zoals de expertgroep modernisering NV-recht terecht heeft opgemerkt, is een herziening van beide noodwetten nodig. Daarom beveel ik concreet aan om een met de Rijkswet vergelijkbare bestuursautonomiebepaling in de Wet ZDL op te nemen. Een analogie naar het staatsnoodrecht leert dat dit past bij noodwetgeving. Dit lijkt laaghangend fruit voor de wetgever.

Bronnenlijst

Literatuur

Adviesraad Internationale Vraagstukken 2024

Adviesraad Internationale Vraagstukken, *Hybride dreigingen en maatschappelijke weerbaarheid*, 4 juni 2024, beschikbaar via:

<https://www.adviesraadinternationalevraagstukken.nl/documenten/2024/06/04/hybride-dreigingen-en-maatschappelijke-weerbaarheid>.

Advies RvS 2021

Raad van State, *Van noodwet tot crisisrecht*, advies van 13 december 2021, bijlage bij *Kamerstukken II* 2021/22, 29 668, nr. 65.

Amar & Bennink 2019

Y. Amar & S. Bennink, 'De handhaving van Amerikaans sanctierecht', *TBS&H* 2019, afl. 4, p. 234-242.

Asser/Kramer & Verhagen 10-III 2022

X.E. Kramer & H.L.E. Verhagen (m.m.v. S. van Dongen), *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 10. Internationaal privaatrecht. Deel III. Internationaal vermogensrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2022.

Asser/Kroeze 2-I 2021

M.J. Kroeze (m.m.v. H. Beckman & M.A. Verbrugh), *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 2. Rechtspersonenrecht. Deel I. De rechtspersoon*, Deventer: Wolters Kluwer 2021.

Asser/Nieuwe Weme & Salemink 2-IIb 2025

M.P. Nieuwe Weme & T. Salemink, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands burgerlijk recht. 2. Rechtspersonenrecht. Deel IIb. NV en BV. Corporate Governance*, Deventer: Wolters Kluwer 2025.

AIVD 2024

AIVD, *Jaarverslag 2024*, beschikbaar via: <https://www.aivd.nl/onderwerpen/jaarverslagen/jaarverslag-2024>.

Beerman & Roozendaal 2010

J.W. Beerman & S.C. Roozendaal, 'Van Amsterdam naar Delaware of van Australië naar Amsterdam? Met de Antillen als tussenstop', *V&O* 2010/12, p. 243-245.

Bekkers e.a. 2024

F. Bekkers, R. de Wijk, J. Kommandeur & R. Stoop, *HCSS Strategische Monitor 2025: Chaos, Orde en Machtspolitiek* (HCSS-rapport), Den Haag: HCSS december 2024, beschikbaar via: <https://hcsc.nl/wp-content/uploads/2025/01/HCSS-Strategische-Monitor-2025.pdf>.

Bellingwout 1996

J.W. Bellingwout, *Zetelverplaatsing van rechtspersonen: privaatrechtelijke en fiscaalrechtelijke aspecten* (diss. Radboud Universiteit Nijmegen), Deventer: Wolters Kluwer 1996.

Black 2007

L.S. Black, *Why Corporations Choose Delaware*, Delaware: Delaware Department of State Division of Corporations 2007.

Boots 1985

C.J.M. Boots, 'Vennootschappen vluchten naar veiliger oorden', *TVVS* 1985, afl. 4, p. 88-91.

Buiten & Wielinga Carvajal 2023

L.G. Buiten & M.A. Wielinga Carvajal, 'Hink-stap-sprong: hoe een beursgenoteerde vennootschap Europa kan verlaten', *TOP* 2023/66, p. 20-26.

Buretta & Lew 2022

J.D. Buretta & M.Y. Lew, 'US Sanctions', in: R. Barnes e.a. (red.), *GIR – The Guide to Sanctions*, Londen: Law Business Research 2022, p. 138-155.

Coates 2018

B.A. Coates, 'The Secret Life of Statutes: A Century of the Trading with the Enemy Act', *Modern American History* (1) 2018, p. 151-172.

Dortmond 2013

P.J. Dortmond, *Handboek voor de naamloze en besloten vennootschap*, Deventer: Wolters Kluwer 2013.

Ellis 2025

E. Ellis, 'Security Challenges in the Caribbean Amid the U.S. Military Deployment', <https://www.csis.org/analysis/security-challenges-caribbean-amid-us-military-deployment>, 4 december 2025.

Emeritz & Schoenberg 2020

N.P. Emeritz & J. Schoenberg, 'Conversion, Domestication, Transfer, and Continuation of Entities under the DGCL', *American Bar Association* 2020.

Expertgroep modernisering NV-recht 2024

Expertgroep modernisering NV-recht, *Advies grensoverschrijdende herstructurerings*, 2 september 2024, beschikbaar via: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2024/09/02/advies-grensoverschrijdende-herstructurerings>.

Fleuren 2012

J.W.A. Fleuren, 'Vorrang van rijksrecht op Nederlands recht in historisch perspectief. De wordings- en interpretatiegeschiedenis van de artikelen 5 lid 2 en 49 van het Statuut voor het Koninkrijk', *Rechtsgeleerd Magazijn Themis* (173) 2012, afl. 1, p. 15-29.

Frielink 2020

K. Frielink, 'Nederlands Caribisch rechtspersonenrecht', *CJB* 2020/4, afl. 9, p. 488-498.

Frielink 2023

K. Frielink, *Kort begrip van het Nederlands Caribisch en Surinaams Rechtspersonenrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2023.

Henriquez 1961

E.C. Henriquez, *Het vennootschapsstatuut* (diss. Amsterdam UvA), Haarlem: H.D. Tjeenk Willink & Zoon N.V. 1961.

Jansen 2020

C.J.H. Jansen, 'Noodwetgeving en privaatrecht', *NJB* 2020/1316, afl. 2, p. 53 – 62.

Joubert 1987

E.L. Joubert, 'Zetelverplaatsing derde landen ingevolge Nederlands-Antilliaans recht', *De Naamloze Vennootschap* (65) 1987, afl. 4, p. 137-141.

Joubert 1995

E.L. Joubert, 'De Antilliaanse Landsverordening Zetelverplaatsing derde landen wordt gewijzigd', *De NV* 1995/9, afl. 9, p. 166-170.

Klein Bronsvoort, Nagtegaal & Van Olffen 2024

T.J.C. Klein Bronsvoort, C.R. Nagtegaal & M. van Olffen, 'Zetelverplaatsing en oorlogsdreiging', in: H.J. de Kluiver (red.), *Koninklijke Vereeniging 'Handelsrecht' Preadviezen 2024*, Zutphen: Uitgeverij Paris 2024, p. 65-91.

Korteweg e.a. 2026

R. Korteweg e.a., *MAGA, Maduro en Monroe. Gevolgen van de Amerikaanse interventie in Venezuela voor het Koninkrijk der Nederlanden* (Clingendael Alert), Den Haag: Instituut Clingendael 8 januari 2026, beschikbaar via: <https://www.clingendael.org/publication/maga-maduro-en-monroe>.

Lennarts, in: T&C BW

M.L. Lennarts, commentaar op art. 2:129 BW, in: H.B. Krans, C.J.J.M. Stolker en W.L. Valk (red.), *Tekst & Commentaar Burgerlijk Wetboek*, Deventer: Wolters Kluwer (online).

Liu 2026

L.J. Liu, 'No More IEEPA Tariffs? The Legal Bases of an Alternative Regime', *Stanford Law Review* 2026, beschikbaar via: https://law.stanford.edu/wp-content/uploads/2026/03/IEEPA-Alternatives_SSRN4.pdf.

Machiavelli (1532) 1976

N. Machiavelli, *Il Principe*, Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Gennep 1976 (De Heerser, 1532, vertaald door F. van Dooren).

MIVD 2026

MIVD, *Jaarverslag 2026*, 21 april 2026, beschikbaar via: open.overheid.nl/documenten/70979eef-6b31-4ac7-b843-37d080dc6e80/.

Ministerie van Defensie 2024

Ministerie van Defensie, Beantwoording schriftelijke vragen 'Minister van Defensie: Nederlandse wetten ongeschikt voor 'grijze zone' tussen oorlog en vrede', beschikbaar via: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2024/11/05/beantwoording-schriftelijke-vragen-minister-van-defensie-nederlandse-wetten-ongeschikt-voor-grijze-zone-tussen-oorlog-en-vrede>.

Olthof, in: GS Vermogensrecht

M.M. Olthof, commentaar op art. 3:38 BW, in: J. Hijma (red.), *Groene Serie Vermogensrecht*, Deventer: Wolters Kluwer (online).

Ormel 2020

D.W. Ormel, 'Grensoverschrijdende fusies en omzetting/zetelverplaatsing met en binnen het Caribisch deel van het Koninkrijk', *MvO* 2020/3-4, p. 70 - 77.

Prins 2019

C. Prins, 'Consequenties van een nieuw type oorlogsvoering', *NJB* 2019/1854, afl. 30.

Rekwest 2020

G. Rekwest, 'De historie van het Curaçaose offshore-regime', *AA* 2020, p. 784-793.

Roelofs 2014

E.R. Roelofs, *Grensoverschrijdende juridische splitsing van kapitaalvennootschappen* (Serie Van der Heijden Instituut nr. 122), (diss. Universiteit Utrecht), Deventer: Kluwer 2014.

Schrage 2022

E.J.H. Schrage, 'De potestatieve voorwaarde: grond voor nietigheid van de verbintenis?', *CONTR* 2022/2, p. 55-68.

Steinvoort 1994

H.J. Steinvoort, 'Vrijwillige zetelverplaatsing derde landen', *De NV* 1994, afl. 3, p. 63-67.

Van Beurden 2018

M.J.C. van Beurden, *De Curaçaose offshore, ontstaan, groei en neergang van een belastingparadijs, 1951-2013* (diss. Universiteit van Amsterdam), Amsterdam: UvA 2018.

Van der Aa 2023

N.M.D. van der Aa, 'Internationale sancties: leuker kunnen we het niet maken, wel makkelijker', *TBS&H* 2023, afl. 4, p. 135-142.

Van Olffen & Breukink 2022

M. van Olffen & E.J. Breukink, 'Ondernemingsrecht in oorlogstijd', *Ondernemingsrecht* 2022/50, afl. 8.

Van Rijn & De Heer 2011

A.B. van Rijn en R.J. de Heer, 'Naar Bonaire, Sint Eustatius of Saba: buitenland of niet?', *Juridische Berichten voor het Notariaat* 2011/10.

Van Solinge, in: T&C BW

G. van Solinge, commentaar op art. 10:118 BW, in: H.B. Krans, C.J.J.M. Stolker en W.L. Valk (red.), *Tekst & Commentaar Burgerlijk Wetboek*, Deventer: Wolters Kluwer (online).

Van Veen 2020a

W.J.M. van Veen, *De NV en VBA naar Arubaans recht (Recht en Praktijk, nr. ONRI)*, Deventer: Wolters Kluwer 2020.

Van Veen 2020b

W.J.M. van Veen, 'Memorie van toelichting Ontwerp', in: *Parlementaire Geschiedenis BW Boek 2 van Aruba*, Deventer: Wolters Kluwer 2020, p. 319.

Van Veen 2022

W.J.M. van Veen, 'Een kijkje over grenzen. Flexibilisering van het vennootschapsrecht in de "Dutch Caribbean"', *WPNR* 2022/7390, p. 826-835.

Van Veen, in: GS Rechtspersonen

W.J.M. van Veen, commentaar op art. 2:335 BW, in: W.J.M. van Veen (red.), *GS Rechtspersonen*, Deventer: Wolters Kluwer (online).

Verdam 2023

A.F. Verdam, 'Ontwikkelingen in concerngovernance', *Ondernemingsrecht* 2023/73, afl. 12.

Verdam 2024

A.F. Verdam, 'Oorlogsbescherming; ondernemingsperspectief en corporate governance', in: H.J. de Kluiver (red.), *Koninklijke Vereeniging 'Handelsrecht' Preadviezen 2024*, Zutphen: Uitgeverij Paris 2024, p. 37-63.

Vink 2022

A.F. Vink, 'Nood vraagt om zijn eigen recht', *Rechtsgeleerd Magazijn THEMIS* 2022, afl. 4, p. 170-179.

Vlas 2017

P. Vlas, *Praktijkreeks IPR nr. 9 – Rechtspersonen*, Antwerpen: Maklu Uitgevers N.V. 2017.

Vlas, in: GS Rechtspersonen

P. Vlas, commentaar op Wet vrijwillige zetelverplaatsing derde landen, in: W.J.M. van Veen (red.), *Groene Serie Rechtspersonen*, Deventer: Wolters Kluwer (online).

Yarzagaray 1997

R.E. Yarzagaray, 'Zetelverplaatsing in interregionaal perspectief', *WFR* 1997/201, afl. 6232.

Jurisprudentie*Hof*

- Hof Amsterdam (OK) 13 oktober 2025, ECLI:NL:GHAMS:2025:2752, *JOR* 2025/259, m.nt. A.F.J.A. Leijten (*Nexperia*).

Officiële documenten*Kamerstukken*

- *Kamerstukken II* 1939/40, 175, nr. 2.
- *Kamerstukken II* 1939/40, 175, nr. 3.
- *Kamerstukken II* 1939/40, 175, nr. 7.
- *Kamerstukken II* 1964/65, 8022 (R 470), nr. 3.
- *Eerste Kamer* 1966/67, 8022 (R 470), nr. 5.
- *Eerste Kamer* 1966/67, 8022 (R 470), nr. 5a.
- *Kamerstukken II* 1992/93, 23316, nr. 3.
- *Kamerstukken II* 1992/93, 23316, nr. 5.

- *Kamerstukken II* 1993/94, 23316, nr. 4.
- *Kamerstukken II* 1993/94, 23316, nr. 5.
- *Kamerstukken II* 1994/95, 24141, nr. 3.
- *Kamerstukken II* 2021/22, 29668, nr. 65.
- *Kamerstukken II* 2022/23, 36267, nr. 3.

Overige stukken

- *Stb.* 1940, 282.
- *Stb.* 1943, D 57.
- *Stb.* 1959, 256.
- *Stb.* 1959, 386.
- *Stb.* 1994, 800.